

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY
MLADÝCH DOSPĚLÝCH, KTEŘÍ
VYROSTLI V MEZIKULTURNÍCH
RODINÁCH V ČESKÉ REPUBLICE

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF YOUNG ADULTS WHO GREW UP
IN INTERCULTURAL FAMILIES IN THE CZECH REPUBLIC

Magisterská diplomová práce

Autor: **Bc. Julie Hřebenová**
Vedoucí práce: **PhDr. Veronika Šmahajová, Ph.D.**

Olomouc
2023

Touto cestou bych chtěla poděkovat paní PhDr. Veronice Šmahajové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, konstruktivní připomínky a trpělivost. Velké díky patří respondentům za ochotu zúčastnit se mého výzkumu a sdílení informací. Také bych ráda poděkovala celé své rodině za velkou podporu při psaní diplomové práce a během celého studia.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma: „Psychologické aspekty mladých dospělých, kteří vyrostli v mezikulturních rodinách v České republice“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 23.11.2023

Podpis

OBSAH

Číslo	Kapitola	Strana
OBSAH		3
ÚVOD		5
TEORETICKÁ ČÁST		6
1	Mezikulturní rodiny	7
1.1	Mezikulturní a interkulturní psychologie	7
1.2	Kultura	9
1.2.1	Interkulturní odlišnosti	12
1.2.2	Člověk a kultura	14
1.3	Stereotypy a předsudky	15
1.3.1	Rozvoj tolerance k předsudkům	17
1.4	Mezikulturní partnerské vztahy	17
1.4.1	Kulturní determinanty manželství	18
1.4.2	Vznik mezikulturního partnerství.....	19
1.4.3	Úskalí v mezikulturním partnerství.....	20
1.5	Výchova dětí v mezikulturních rodinách	22
1.5.1	Rituály v mezikulturních rodinách	24
2	Bilingvismus	25
2.1	Interkulturní komunikace	25
2.1.1	Sapir-Whorfova hypotéza.....	26
2.2	Vymezení pojmu bilingvismus.....	27
2.3	Dělení bilingvismu	28
2.4	Bilingvní rodina.....	30
2.5	Vývoj řeči bilingvních dětí	32
2.5.1	Dopady bilingvismu	34
3	Vliv kultury na identitu jedince v mladém dospělosti	36
3.1	Osobnost a identita	36
3.1.1	Utváření identity.....	37
3.2	Identita člověka v mladém dospělosti	38
3.2.1	Vynořující se dospělost	39
3.3	Bikulturní identita.....	39
3.4	Identita a jazyk	41
3.4.1	Feeling different fenomén	42
3.5	Výzkumy zabývající se vývojem identity u jedinců vyrůstajících v mezikulturních rodinách	43

VÝZKUMNÁ ČÁST	46
4 Výzkumný problém	47
5 Výzkumné otázky	48
6 Typ výzkumu, tvorba a analýza dat	49
6.1 Typ výzkumu.....	49
6.2 Metody sběru dat	49
6.3 Metody zpracovávání a analýzy dat	50
6.3.1 Otevřené kódování	51
6.3.2 Axiální kódování	51
6.3.3 Selektivní kódování.....	52
7 Výzkumný soubor a etický aspekt výzkumu	53
7.1 Výzkumný soubor	53
7.2 Charakteristika respondentů	54
7.3 Etická stránka výzkumu	57
8 Práce s daty a její výsledky	58
8.1 Jednotlivé kategorie a subkategorie.....	58
8.1.1 Bikulturní identita.....	60
8.1.2 Rodinná dynamika.....	60
8.1.3 Mnohojazyčnost	63
8.1.4 Utváření vztahů	65
8.1.5 Stereotypy a předsudky	67
8.1.6 Adaptabilita	67
8.1.7 Prožívání.....	69
8.1.8 Životní styl	71
8.2 Model výsledné teorie	72
8.3 Zodpovězení výzkumných otázek	74
9 Diskuze	77
9.1 Výsledky výzkumu ve srovnání s dosavadními poznatky.....	77
9.2 Limity práce.....	82
9.3 Přínos práce a doporučení pro další výzkumná šetření	83
10 Závěr	85
11 Souhrn	87
LITERATURA	90
PŘÍLOHY	98

ÚVOD

Mladí dospělí vyrůstající v mezikulturních rodinách v České republice představují pestrý a rozmanitý aspekt naší společnosti. Propojování lidí z různých kultur a neustálý rozvoj jazykové diverzity se stávají součástí našeho běžného života. V dnešní době, v kontextu probíhající globalizace, považují prožívání dopadu dvou kultur na jedince za aktuální téma.

Tato diplomová práce se zaměřuje na mladé dospělé, jejich zkušenosti, identitu a psychologické aspekty spojené s jejich mezikulturní výchovou. Motivací k tomuto tématu pro mě byla má vášeň pro cestování a objevování nových kultur, stejně jako osobní zkušenost se vztahem s příslušníkem rozdílné národnosti.

Cílem této diplomové práce je přiblížit, jaký má vyrůstání v mezikulturním rodinném prostředí dopad na vnímání světa mladých dospělých a formování jejich identity. Současně se práce snaží poskytnout hlubší vhled do jejich života a lépe porozumět jejich jedinečným zkušenostem.

Teoretická část této práce zahrnuje tři kapitoly, které slouží k uvedení čtenáře do problematiky a poskytnutí základního rámce. První kapitola je věnována mezikulturním rodinám, také zdůrazňuje možné výzvy spojené s mezikulturními vztahy a specifika výchovy dětí v těchto rodinách. Druhá kapitola podrobně pojednává o bilingvistu. Třetí kapitola vymezuje mladou dospělost, definuje osobnost a identitu, zaměřuje se na bikulturní identitu a feeling different fenomén. V rámci poslední kapitoly teoretické části se nachází přehled studií a výzkumů, které byly realizovány v minulosti a týkají se téhož tématu.

V rámci výzkumné části této práce bylo provedeno šestnáct rozhovorů s mezikulturními jedinci. Následně byly rozhovory analyzovány pomocí metody zakotvené teorie.

TEORETICKÁ ČÁST

1 MEZIKULTURNÍ RODINY

Důsledkem vlivu postupující globalizace, rozvoje komunikačních technologií a propojování kultur je v současnosti téma mezikulturních rodin stále se rozšiřující jev dnešní společnosti. Tato kapitola podrobně pojednává o disciplíně mezikulturní psychologie, definuje jednotlivé pojmy a rozvíjí je uznávanými teoriemi, které se vztahují ke kultuře. Zaměřuje se na specifika mezikulturní výchovy. Poukazuje na aktuálnost tématu a zmiňuje problematické oblasti, výzvy i výhody, které se v rámci mezikulturních vztahů vyskytují.

Česká odborná literatura se tématu mezikulturních rodin věnuje spíše okrajově, zaměřuje se především na vztahy u mezikulturních manželských párů, tímto tématem se blíže zabývali Morgensternová a Šulová (2007); Možný (1999); Loučimová (2006); Průcha (2010); Šrajero­vá (2003). Ze zahraničních autorů tomuto tématu pak věnovali pozornost Canary a Dainton (2003); Lewandowski a Jackson (2001); Mcfadden a Moore (2001); Okita (2002); Piller (2010); Romano (2008). Starší literatura je využívána, protože představuje primární prameny. V novějších zdrojích se témata mnohdy opako­vala.

V této části práce je rovněž rozebrána problematika stereotypů, před­sudků a rozvoj tolerance vůči nim. Zároveň se klade důraz na význam rituálů v mezikulturních rodinách.

1.1 Mezikulturní a interkulturní psychologie

V rámci psychologie lze pozorovat intenzivnější zájem o kulturu od šedesátých let minulého století. Narůstá snaha zkoumat rozdíly a podobnosti psychického chování napříč kulturami a mezi příslušníky různých kultur. V sedmdesátých letech minulého století vzniká nová psychologická disciplína, tzv. *mezikulturní psychologie*. Mezikulturní psychologie neboli kulturně srovnávací psychologie je výsledkem spolupráce kulturní antropologie a sociální psychologie. Zaměřuje se na analýzu kulturních vlivů na psychologický vývoj neboli na diferenciacní studie. Zároveň se snaží objevovat psychologické univerzálie (generalizující studie). Jinými slovy tedy zkoumá, zda jsou psychické procesy univerzální či kulturně specifické povahy. Velkému rozmachu těchto tendencí pomohl vznik různých organizací a odborných časopisů zabývajících se kulturně

srovnávací tematikou, který vrcholil rovněž v sedmdesátých letech minulého století (Morgensternová & Šulová, 2007).

V českém prostředí není tato disciplína příliš známá, a proto není ustálen přesný název pro ni. Nicméně v anglickém jazyce se nazývá *cross-cultural psychology*, v němčině *interkulturelle Psychologie* a ve francouzštině *psychologie interculturel*. V češtině bychom tato označení doslovně překládali jako „*psychologie překračující kultury/národy*“. Pro tuto disciplínu máme však tři možné termíny, se kterými se můžeme nejčastěji setkat. Jsou jimi *interkulturní psychologie*, *mezikulturní psychologie* a *transkulturní psychologie* (Průcha, 2010).

Dle Geista (2000) se *transkulturní psychologie*, která spojuje prvky psychologie, etnologie a kulturní sociologie, zabývá analýzou podobností a odlišností v psychických procesech různých kultur a etnických skupin. Další výklad, který se vyskytuje v Psychologickém slovníku zmiňuje, že je kulturní psychologie interdisciplinární odvětví, které zkoumá, jak různé kultury ovlivňují chování a subjektivní zkušenosti jedinců. V současné době prochází tato oblast rychlým rozvojem, zejména v kontextu globalizace a potřeby porozumět interakci mezi různými kulturami (Hartl & Hartlová, 2000).

Dle Morgensternové a Šulové (2007) je dělení mezikulturní a interkulturní psychologie striktnější než u jiných autorů. Interkulturní psychologie je popsána jako aplikovaná disciplína, která analyzuje psychické podmínky, procesy a účinky lidského prožívání a chování v situacích v nichž se střetávají jedinci z různých kultur. Tato disciplína se využívá v praxi a čerpá poznatky z kulturně srovnávací psychologie.

Dle Výrosta a Slaměníka (2008) interkulturní psychologie srovnává shody a rozdíly psychologické povahy mezi příslušníky různých kultur, etnik, rasových a náboženských společenství. Dále zmíníme časopis *Journal of Cross-Cultural Psychology*, který se zabývá oblastí interkulturní psychologie. V jeho publikacích tato disciplína definuje vztahy mezi kulturou a psychologickými procesy. Zaměřuje se na výzkumy, které zkoumají, jak kultura a související jevy ovlivňují myšlení a chování lidí. Tento časopis také zveřejňuje články, které se opírají o srovnávací interkulturní významy (Průcha, 2010).

Tyto výzkumy zabývající se komparativní mezikulturní problematikou jsou však kritizovány z toho důvodu, že výzkumníci vychází především z konstruktů a metodologie své vlastní disciplíny. Studie tedy mnohdy nezahrnuje všechny aspekty věd jako je sociologie, psychologie, ekonomie, antropologie apod. Na problémy souvisejícími

s rozdílnými pohledy na danou problematiku by však měla poukazovat (Roberts & Boyacigiller, 1983).

V dnešní době mezikulturní výzkumy, zejména ty z prostředí organizací mají tendenci podléhat západnímu vlivu americké organizační psychologie (Dunnette & Hough, 1992). Západní kultura vytváří jakýsi *kulturní imperativ*, jehož hlavní myšlenkou je centrovaná identita univerzální pro celé lidstvo, vylučující odlišné kulturní systémy. Kulturní imperativ má vliv na celou společnost, aplikuje globální přístup převážně americké kultury, ignoruje kulturní odlišnosti a specifika, což není vždy správné (Výrost & Slaměník, 2008).

Je zřejmé, že definic interkulturní i mezikulturní psychologie je velké množství a liší se z hlediska rozsahu formulací i terminologie odrážející specifická pojetí. Jakousi syntézou všech definic založených na empirickém výzkumu v této oblasti je pohled na interkulturní psychologii jako na komparativní vědu porovnávající, jak se lidé chovají a jak myslí v závislosti na různých kulturách. Toto zkoumání se zaměřuje na rozdíly mezi různými skupinami lidí, jako jsou různé národy, etnické skupiny, lidé různého náboženského vyznání. Tato rozdílnost se projevuje ve způsobu, jakým lidé myslí, jak vnímají svět kolem sebe, jak se chovají ve vztazích a jak komunikují. Zahrnuje rovněž jejich hodnoty a způsob výchovy dětí (Berry, 2002).

1.2 Kultura

Kultura se dá popisovat a zkoumat dvěma možnými způsoby. Z hlediska jednoho pohledu se lze na kulturu dívat zvenku s touhou objevit její objektivní a měřitelné parametry. Tomuto pohledu se říká *etický přístup*. Druhý přístup je *emický*, je otevřenější pro vnímání rozdílů uvnitř jednotlivých skupin. Jedná se o zkoumání kultury zevnitř a zaměřuje se na propojenost mezi kulturou a chováním. Tento přístup je spíše interpretativní a užívá kvalitativní metody (Van Oudenhoven, 2011).

Lze nalézt velké množství definic pojmu kultura, jelikož se uplatňuje v několika vědních disciplínách. Z hlediska širšího pojetí zahrnuje tento pojem výtvořiny lidské civilizace. Tím jsou myšleny jak materiální výsledky neboli artefakty, tak duchovní výtvořiny lidí. Materiální výsledky zahrnují aspekty jako obydlí, nástroje, oděvy, plodiny, průmyslové výrobky, dopravní a telekomunikační systémy. Duchovní výtvořiny pak zahrnují aspekty jako umění, náboženství, morálku, zvyky, vzdělávací systémy, politiku, právo. V rámci

interkulturní psychologie se někdy uplatňuje užší pojetí kultury, kde se termín „kultura“ váže na projevy chování lidí. Kultura konkrétního společenství zahrnuje zvyklosti, symboly, komunikační normy, jazykové rituály, sdílené hodnotové systémy, předávané zkušenosti a zachovávaná tabu (Průcha, 2010).

Dle Murphyho (1998, s. 32) „je kultura celistvý systém významů, hodnot a společenských norem, kterými se řídí členové dané společnosti a které prostřednictvím socializace předávají dalším generacím.“ Dalším způsobem vysvětlení kultury je perspektiva Berryho (2002), který ji chápe jako výsledek minulého chování lidí, ale také jako sílu, která formuje budoucí chování lidí. Jinými slovy, lidé jsou tvůrci kultury, zatímco kultura zároveň ovlivňuje jejich budoucí jednání.

V rámci interkulturní psychologie jsou důležité dva klíčové pojmy: *kulturní pluralita* a *kulturní relativismus*. Kulturní pluralita znamená, že každé společenství má svoji jedinečnou kulturu a je důležité respektovat tuto různorodost a neodsuzovat jiné kultury jen kvůli tomu, že se liší. Tím se podporuje kulturní relativismus, který zdůrazňuje jedinečnost každé kultury a potřebu chápat ji ve svém kontextu. Opačným přístupem je *etnocentrismus*, kdy se hodnotí okolní svět z pohledu vlastní kultury (Soukup, 2000).

Dalším pojmem jsou *kulturní vzorce*, které Nakonečný (2020) vymezuje jako pravidla, která jsou nevyslovená součástí každé kultury, usměrňují chování lidí a dávají mu smysl. Dle způsobu osvojení je pak rozlišuje na tři druhy, neformální neboli běžnou zkušeností osvojené, formální, osvojené poučením a technické, což jsou formulované předpisy. Soukup (2000) je vysvětluje jako naučená a závazná schémata, která se používají při jednání v určitých situacích. Kulturní vzory se projevují ve formě tabu, tradic, mravů a zákonů. Tyto vzory se předávají z generace na generaci, a to již od raného dětství. Mívají významný vliv na formování a ovlivňování etnických postojů a stereotypů.

V rámci Velkého sociologického slovníku je kulturní vzorec definován jako strukturovaný systém chování, hodnot a pravidel, který je charakteristický pro konkrétní společnost. Přenáší se na nové generace prostřednictvím výchovy, projevuje se v kulturních artefaktech a stává se stabilní součástí každodenního života (Petrusek et al., 1996).

Kulturní vzorce determinují postoje a chování a předurčují příslušníkům kultur určité role, dle kterých se pak v jednotlivých situacích mají chovat. Do těchto rolí jsou lidé přiváděni výchovou a zkušenostmi. Role mnohdy poukazují na párový vztah, například rodič-dítě, lékař-pacient nebo se řídí aktuální situací. Kultura vytváří umělé životní prostředí

plné symbolů, zástupných objektů a dějů, ke kterým spadají i osoby a jejich chování. Svět lidí se od světa zvířat výrazně odlišuje právě skrze systém symbolů. Významy jednotlivých symbolů se lidé učí, nebo jsou vrozené. Vrozené symboly jsou dle teorie Junga „*paobrazy*“, archetypy či znaky kolektivního nevědomí. Toto prostředí je vnímáno jako přirozené, je tvořeno materiálními a duchovními produkty. Za příklad materiálních produktů můžou být považovány dopravní sítě a výstavba městských sídlišť. K produktům duchovní činnosti se vztahuje věda, filozofie, umění (Nakonečný, 2020).

Kultura má podíl na utváření sebepojetí, zahrnuje totiž souhrn skupinových identit jedince a osobní spojení se skupinou, se kterou sdílíme sociální a kulturní charakteristiky. Je naučená a děje se tak v rámci procesu socializace do společnosti, v níž jedinec vyrůstá. Kulturu tedy nelze asociovat s rasou nebo etnicitou. Souvisí s tím i enkulturace do konkrétních skupin (Eriksen, 2008).

Dle Van Oudenhovena (2011) kultura vzniká jako reakce člověka na prostředí, ve kterém žije. V tomto ohledu jsou brány v potaz i přírodní podmínky. Jinými slovy je kultura adaptací na vnější podmínky. Díky ní se jedinec lépe orientuje v tom, jakou nejvýhodnější strategii využít pro přežití. Je totiž velký rozdíl, pokud člověk žije v panelovém bytě na sídlišti nebo v jurtě ve stepi, to následně vyžaduje odlišný způsob chování.

Kultura je dynamická, je to sdílená reakce na vnější podmínky, proto se proměňuje ať už pozvolna nebo rychle. Příkladem kulturní změny v České republice je například revoluce roku 1989. Po tomto roce staré zvyklosti pozbyly platnosti a bylo zapotřebí přizpůsobit své fungování novým životním podmínkám (Moree, 2015).

Dle Samovara et al. (2013) můžeme kulturu přirovnat k systému vrstev. Některé jsou hluboko zakořeněny v hodnotách a životních přesvědčeních, což ovlivňuje naše konkrétní interakce, zatímco jiné jsou na povrchu a snadno rozpoznatelné. Důležitým aspektem je vzdálenost mezi různými kulturními kontexty. Čím více jsou od sebe vzdálené, tím složitější může být hledání řešení v různých situacích. To nezávisí jen na fyzické vzdálenosti, ale také na rozdílech náboženských, sociálních a dalších aspektech.

Kulturní rozdíly můžeme pozorovat i v rámci jedné země, zejména mezi různými generacemi a v oblastech jako je stravování nebo styl oblékání. Tyto rozdíly mohou být zřejmé při interakci a komunikaci mezi lidmi a někdy vedou k nedorozumění. V případě, že jsme v prostředí, kde dělají všichni všechno stejně tak, jak jsme zvyklí, nejsme s kulturními odlišnostmi v konfrontaci (Moree, 2015).

1.2.1 Interkulturní odlišnosti

Téma interkulturní psychologie je úzce spojeno s komparativními výzkumy psychologických charakteristik týkajících se různých kulturních, etnických, náboženských a rasových skupin. Tyto výzkumy vycházejí z různých teoretických koncepcí, z nichž některé budou popsány níže. Jedním z nejčastěji zkoumaných témat v rámci interkulturní psychologie je systém hodnot, což je charakteristika spojená nejen s jednotlivci, ale také s různými společenskými skupinami, etnickými skupinami a národy (Průcha, 2010). Hodnoty jsou definovány jako "přetrvávající postoje v preferování jednoho přesvědčení před druhým, které nám slouží jako sociální milníky, ukazují nám normy naší společnosti a vymezují způsoby, které určují naše chování" (Samovar et al., 2013, s. 108).

Nizozemský vědec Geert Hofstede se zabýval studiem hodnot v národních kulturách a předpokládal, že tyto kulturní odlišnosti jsou konstantní. Představil čtyři klíčové dimenze národních hodnot: *individualismus*, *rozdíly v moci*, *vyvarování se nejistotě* a *maskulinitu*. Tyto charakteristiky pomáhají lépe pochopit hodnoty v různých kulturách. Později do svého modelu zakomponoval Hofstede ještě dvě další dimenze: *dlouhodobou versus krátkodobou orientaci* a *požitkářství versus zdrženlivost* (Hofstede, 1984).

Dimenze *mocenský odstup* charakterizuje míru sociální vzdálenosti mezi jednotlivci různého společenského postavení, což se týká například vztahu mezi zaměstnavateli a zaměstnanci nebo učiteli a žáky. Jinými slovy se jedná o umístění kultury na kontinuu mezi póly hierarchie a rovnostářství. Tyto aspekty nám umožňují lépe porozumět, jak daná společnost přistupuje k hierarchii a nerovnému rozdělení moci. V kulturách s vysokým stupněm mocenského odstupem je obvyklá poslušnost a projevování respektu vůči autoritám (Hofstede & Hofstede, 2007).

Naopak pro společnosti s nízkým mocenským odstupem je typický spíše směr k rovnostářství. Podřízení vnímají své nadřízené na stejné úrovni jako sebe a nadřízení se snaží působit na ostatní jako méně vlivní, než ve skutečnosti jsou. Země s výrazným mocenským odstupem zahrnují Mexiko, Francii a Turecko. V kontrastu k nim jsou země s menším mocenským odstupem, jako je Rakousko, Dánsko a Nový Zéland (Fitzgerald, 2003).

Kultura má dopad na způsob výchovy v rodině a jednotlivé interakce mezi rodiči a dětmi. Tyto rozdíly jsou nejvíce znatelné mezi individualistickými a kolektivistickými

kulturami. Můžeme si jich povšimnout ve způsobu komunikace, intenzitě fyzických kontaktů v podporování určitých osobnostních rysů, vštěpování jednotlivých návyků (Morgensternová & Šulová, 2007).

Dimenze *individualismus – kolektivismus* poukazuje na závislost mezi jedincem a kolektivem. V rámci individualistických společností jsou vazby jedinců na kolektiv volnější. V kolektivistických společnostech jsou jedinci více integrováni do společnosti, která jim za to poskytuje větší ochranu. Do individualistických zemí řadíme USA, Nizozemsko, Velkou Británii, Kanadu. Do kolektivistických zemí patří Portugalsko, Indonésie, Pákistán (Hofstede & Hofstede, 2007).

Dimenze *maskulinita versus feminita* vyjadřuje, jakým způsobem je v jednotlivé kultuře pohlíženo na rodové role. Zatímco ve femininní společnosti mají tendenci se rodové role překrývat, v maskulinní společnosti jsou tyto role výrazně odlišné (Hofstede, 1984). Zde se od mužů očekává rozhodnost, asertivita, soutěživost, orientace na výkon, zaměření se na materiální hodnoty a úspěch. Pro ženy jsou typické vlastnosti jako umírněnost, solidarita, citlivost, péče o ostatní jedince, zájem o kvalitu života, zaměření se na vztahy (Nový, 1996). K maskulinně orientovaným zemím patří Rakousko, Itálie, Švýcarsko a Japonsko, zatímco Švédsko, Norsko, Dánsko a Nizozemsko jsou příklady zemí s femininním zaměřením (Průcha, 2010).

Dimenze *vyhýbání se nejistotě* se týká míry, v níž lidé z určité kultury cítí nejistotu a obavy v nejasných nebo neznámých situacích. Jak silně jednotlivci vnímají obtíže při adaptaci na změny v pracovním prostředí a ve společnosti a do jaké míry se snaží vyhnout těmto změnám. Země, kde je běžné vyhýbání se nejistotě, zahrnují Řecko, Portugalsko, Japonsko a Belgie. Opačně mezi země, kde se nejistotě nevyhýbají, řadíme Singapur, Dánsko, Velkou Británii (Hofstede & Hofstede, 2007).

Trompenaars a Hampden-Turner (2011) zmiňují výzkum kulturních rozdílů, jež poskytuje hlubší vhled a uvádí, jak se různé kultury liší v klíčových aspektech. Zde jsou uvedeny hlavní dimenze:

1. *Univerzalismus vs. Partikularismus*: V univerzálních společnostech lidé dodržují předem stanovená pravidla bez ohledu na osobní vztahy, zatímco v partikulárních společnostech jsou osobní vztahy klíčové.
2. *Individualismus vs. Kolektivismus*: Tato dimenze, podobně jako v Hofstedeho studii se zabývá tím, zda se lidé více zaměřují na sebe nebo na skupinu.

3. *Neutralismus vs. Afektivní vztahy*: Týká se toho, jak se v různých kulturách vyjadřují emoce. V afektivních kulturách jsou emoce vyjadřovány běžně, zatímco v neutrálních kulturách jsou skryté.
4. *Specifické vs. Difuzní vztahy*: Zde je zkoumáno, jak jsou propojeny pracovní a osobní vztahy. Ve specifických kulturách jsou tyto sféry oddělené ale v difuzních se naopak prolínají.
5. *Výkon vs. Přisuzování*: V této dimenzi se zjišťuje, zda společenská pozice a úspěch jsou více závislé na osobních schopnostech a výkonech nebo na aspektech jako je věk a sociální status (Trompenaars & Hampden-Turner, 2011).

Každá z těchto dimenzí má vliv nejen na národní kultury, ale také se projevuje v životě jednotlivce a jeho vztazích, a to zejména tehdy, když jednotlivci pocházejí z různých kulturních pozadí. Tyto dimenze ovlivňují konkrétní aspekty života, jako je preference rodiny versus kariéry, postoj k lásce a sexualitě, přístup k výchově a respektu vůči rodičovské autoritě, a také způsob, jakým se jedinec vypořádává s finančními otázkami. Jsou to oblasti, které se vztahují do sféry běžného života, ale i do sféry, na kterou mají vliv koncepty kulturních charakteristik. Toto téma více rozebereme v následující podkapitole (Loučimová, 2006).

1.2.2 Člověk a kultura

Osobnost člověka je komplexní fenomén, který zahrnuje velké množství aspektů. Ovlivňuje ji žebříček osobních hodnot, sebepojetí jedince a dále i konkrétní společnost, ve které se jedinec vyskytuje. V minulosti byla v oblasti kulturní antropologie a psychologie osobnost člověka považována za jednu z proměnných, která závisí na kultuře. Předpokládalo se, že kultura a osobnost jsou těsně propojeny, a to vedlo k vytvoření konceptu *národního charakteru*. Tento koncept zahrnoval specifický typ osobnosti, který měl odpovídat obyvatelům konkrétního národa. Později se ukázalo, že tento koncept je velmi zjednodušující, zejména kvůli nejasnostem v procesu socializace, individuálním osobnostním rysům a nepřesnostem v rámci struktury osobnosti. V současnosti se výzkumy spíše zaměřují na podrobné zkoumání jednotlivých kauzálních vazeb mezi kulturními faktory a osobnostními charakteristikami konkrétního jedince, nikoli na globální koncept národního charakteru (Dasen et al., 1988).

To, jak se lidé chovají, zapříčiňuje způsob, jakým na sebe jedinci nahlíží. Opět se dostáváme k rozdílům v perspektivách na sebepojetí jedince v rámci *individualistických* a *kolektivistických kultur*. V individualistické kultuře se jednotlivci vnímají jako nezávislé a jedinečné bytosti s vlastními emocemi, motivacemi a kognitivním světem. V této kultuře mají tendenci jít za svými cíli, vyjádřit své záměry a emoce prostřednictvím přímé komunikace. Naopak v kolektivistických kulturách je sebepojetí silně spojeno se vzájemnou závislostí na ostatních členech společnosti. Jednotlivci v těchto kulturách se často snaží zapadnout do své skupiny a komunikovat nepřímě. Očekává se od nich, že budou hájit zájmy a cíle skupiny (Hofstede, 1984; Markus & Kitayama, 1991).

1.3 Stereotypy a předsudky

Stereotypy a předsudky jsou klíčovými pojmy v oblasti mezikulturní psychologie a odrážejí reálné sociální situace. Tyto pojmy zahrnují názory, postavení a obecné postoje jednotlivců a skupin k odlišným etnikům, národnostem, rasám a kulturám. Týkají se také vnímání sebe samých, což se označuje jako autostereotypy. Stereotypy a předsudky jsou důležité tím, že často přetrvávají po generace, jsou relativně stabilní a obtížně se mění. Zaměřují se na emocionální aspekty, přičemž racionální obsah bývá často potlačován. Tyto postoje také plní roli obecných názorů a představ, které jsou často přejaty bez ověření od jiných lidí. V některých ohledech mohou signalizovat nedostatečnou objektivní znalost dané skupiny (Moghaddam & Taylor, 1994).

Stereotypy jsou definovány jako zjednodušená a stereotypní hodnocení jednotlivců, skupin nebo objektů. Tato hodnocení se neopírají o osobní zkušenost, ale spíše o přijímání a udržování tradičních představ (Nakonečný, 1997). Tendence připisovat ostatním určité charakteristiky, dle toho, do které sociální skupiny daný jedinec patří, se nazývá *stereotypizace*. Kritéria řazení do určité skupiny se může týkat demografických údajů jako je: pohlaví, věk, profese, příslušnost ke kultuře. Na rozdíl od předsudků se zde hledí na kognitivní přesvědčení a emoce jsou spíše v pozadí, jelikož není snadné stanovit, kdy danou situaci prožíváme emočně a kdy nikoliv. Stereotypy jsou považovány za součást společenské pravdy. Hlavní funkce tohoto sociálního jevu je určitá struktura a pocit zorganizovanosti v chaosu světa, pomáhají nám se lépe přizpůsobovat okolí a vyjadřovat názory bez dlouhého přemýšlení. Slouží jako pomůcka při vyhodnocování chování druhých. Příkladem může být, že ženy jsou špatné řidičky, Němci jsou dochvilní a pracovití (Allport, 2004).

Když se objeví důkaz vyvracející stereotyp či předsudek, je obtížné připustit tuto změnu. V tuto chvíli ho člověk zběžně přizná, ale k tělu si ho připustí jen v podobě určitých výjimek. Tento fenomén se nazývá *znovuopevnění*. Rovněž při vnímání a posuzování odlišných kultur, národů a etnik se vyskytují předsudky a stereotypy. Nazývají se *národní stereotypy* a *etnické stereotypy*, mají důležitou roli pro jednotlivé soužití národů a etnik a toho, jak se navzájem vnímají (Berry, 2002).

Oproti stereotypům, které mají neutrální, mnohdy až pozitivní postoje vůči jiným skupinám, na předsudky je nahlíženo jako na nepříznivé a negativní názory vůči skupině (Průcha, 2010). Dle Hartla a Hartlové (2000, s. 464), je v Psychologickém slovníku předsudek definován jako „předpojatost, názorová strnulost, emočně nabitý, kriticky nezhodnocený úsudek a z něj plynoucí postoj, názor přijatý jedincem nebo skupinou.“

Předsudky se skládají ze tří komponent. *Kognitivní komponenta* se týká sdílených názorů týkajících se charakteristik skupin. Druhou složkou je *afektivní komponenta*, která zahrnuje postoje a hodnocení těchto skupin. A *behaviorální*, což je možno vidět při jednání se skupinami. Celkově jsou předsudky i stereotypy považovány za velmi problematické v rámci mezikulturní psychologie. Netýkají se pouze jedné kultury nebo etnika, ale je na ně nahlíženo jako na univerzální rys v rámci interkulturních vztahů (Berry, 2002).

Předsudky jsou charakterizovány svou stálostí a obtížnou změnitelností, neodrážejí skutečnost a mnohdy jsou silně emocionálně zabarvené. Vytvářejí se opakovaným a předpojatým hodnocením jednotlivců a skupin. Pokud se projeví v chování jedince, může to vést k diskriminaci, a dokonce i fyzickému napadení (Moghaddam & Taylor, 1994).

Dle Allporta (2004) nepřátelské akce vůči předsudkům mohou vést k osočování, vyhýbání se danému jedinci či skupině, diskriminaci, fyzickému napadání a vyhlazování, což je považováno za nejzávažnější projev negativních postojů vůči jiné skupině. Příčin vytváření předsudků je široká škála, jednu z nich však lze hledat v rámci rodinné výchovy.

Až do 3-4 let věku děti neznají předsudky, toto nastavení je následně totiž přejímáno až vlivem rodiny. Někteří jedinci jsou nastaveni tak, že to, co neznají, raději nejprve poznají, než začnou odsuzovat. Jiná skupina se ovšem neznámého bojí, a proto se vůči tomu raději vymezuje již od začátku. Dalšími faktory vzniku předsudků jsou dle zahraničních výzkumů vnímány osobní, náboženské, politické i další ideologie. Předsudky bývají typické i pro vysoce vzdělané osoby (Průcha, 2001).

V souvislosti se stereotypy a předsudky je nutno zmínit i pojem *etnocentrismus*. Tento jev poukazuje na to, že lidé považují právě svoji kulturu a způsoby za nadřazené ostatním, a právě optikou své kultury hodnotí kultury odlišné. Je tomu pravděpodobně z toho důvodu, že svou vlastní kulturu zná každý nejlépe a jiné kultury je možné poznat především ve chvílích, kdy se projeví výrazný kulturní rozdíl. Mnohdy právě však etnocentrický způsob uvažování je příčina, která zabraňuje skutečnému setkání s člověkem odlišných způsobů a kultury (Moree, 2015).

1.3.1 Rozvoj tolerance k předsudkům

Tolerance poukazuje na schopnost člověka akceptovat názory druhých, rozdílné chování a odlišné skupiny a kultury. Jedinec by se měl alespoň pokusit o akceptaci druhých, toho, jací jsou bez negativních soudů a hodnocení. I když není možné se zcela oprostít od svých předsudků a stereotypů (Morgensternová & Šulová, 2007).

Dle Hayesové (2013) je obtížné předsudky měnit pro jejich odolnost a stabilitu. K jejich změně je zapotřebí několik podmínek, které zde budou uvedeny. Jedna z podmínek se týká rovnoprávných vztahů mezi členy dominantní a menšinové skupiny, kde můžou proběhnout informace, na základě kterých je možná změna postoje. Další podmínkou je osobní kontakt členů skupin, aby došlo k lepšímu přehodnocení postoje. Ke snížení předsudků přispívá i poznání nestereotypního jedince v rámci skupiny. Určitým faktorem je rovněž příznivé společenské klima a společenská podpora kontaktu mezi skupinami.

1.4 Mezikulturní partnerské vztahy

Úzce související téma, které se vztahuje ke kapitole mezikulturních rodin je téma mezikulturního partnerství. V dnešní době je tento fenomén aktuální především díky rozšiřujícím se možnostem komunikace s ostatními zeměmi, kulturami a dostupnějším možnostem cestování (Piller, 2010).

Dle Goodwina je mezikulturní vztah definován jako "interakce mezi dvěma nebo více jedinci, situovaná v širším kontextu sociálních a kulturních vlivů" (Goodwin, 1999, s. 6).

Podle Kelleyho (1982) lze aspekt osobních vztahů považovat za spojovací prvek mezi disciplínami, které zkoumají vztahy mezi společnostmi a jednotlivci. V oblasti

mezikulturních partnerských vztahů dochází k propojení na osobní i kulturně-sociální úrovni. Osobní vztahy jsou tedy ovlivněny jak osobními, tak sociálními faktory, které vzájemně formují osobní a sociální sféru lidského života. Kultura nejen ovlivňuje formování individuální osobnosti, ale také má vliv na interpersonální vztahy, které se mohou lišit v určitých charakteristikách.

Kulturní vlivy se projevují v rámci trvání, frekvence, stability a variability vztahu odkazující na různorodost aktivit, které spolu partneři podnikají. Dále pak na stupni sebeodhalení, míře podpory, vzdálenosti, jež značí blízkost či odstup ve vztahu. Následně poukazuje na typ propojení. Jsou dva typy propojení, *symetrický vztah*, kdy jsou si jedinci v mnoha ohledech podobní a sdílí tak i podobný způsob chování a vnímání světa. Druhým typem je *vztah komplementární*, kdy se partneři ve většině znaků liší (Klopf, 1987).

1.4.1 Kulturní determinanty manželství

V rámci různých kultur a společností jsou sňatky uzavírány jen mezi partnery, jež pochází ze stejné etnické skupiny. Tento fenomén se nazývá *etnická a rasová homogamie*, která je typická například pro Romy, zřídka kdy uzavírající smíšená manželství s jinými příslušníky. Jiným příkladem jsou některé státy USA, kde byl až do 60. let zaveden zákon, který zakazoval rasově smíšené sňatky, a ještě v roce 1992 jich bylo uzavřeno pouze 2,2 %. Naproti tomu evropské země, jež jsou bývalými koloniálními mocnostmi, zejména Francie, Nizozemsko a Velká Británie, jsou k rasově smíšeným párům tolerantní. Údajně byla příčinou přistěhovalecká vlna z bývalých kolonií, což vedlo k soužití kolonistů a domorodců. Celkově se Evropa považuje za tolerantní vůči rasově smíšeným partnerstvím a manželstvím. Netolerance je zde vnímána za kulturně pokleslé chování (Možný, 1999).

Co se týče České republiky, již ve dvacátém století byl sňatek s jedincem jiné národní skupiny poměrně běžný. Doba odrážela tehdejší politickou situaci. Postupem času se skladba partnerských vztahů měnila, zprvu silné vazby na Německo byly vystřídány orientací na východní blok. Nejrazantnějším bodem v historii byl vstup České republiky do Evropské unie, kdy se mezikulturní kontakty prohloubily ještě více, a to umožnilo širší výběr jak sexuálních, tak manželských partnerů (Morgensternová & Šulová, 2007).

1.4.2 Vznik mezikulturního partnerství

Romano (2008) identifikuje osm charakteristických typů osobností, které často navazují mezikulturní partnerské vztahy:

1. *Vyvrhelové*: Často jsou to jedinci patřící k etnickým menšinám, kteří hledají partnera mimo svou kulturu, protože se v ní necítí přijímání.
2. *Rebelové*: Osoby, které se staví proti své vlastní kultuře a hledají partnera, jež sdílí jejich radikální a idealistické hodnoty.
3. *Podivíni*: Nekonformní jedinci, kteří se necítí být součástí žádné kulturní skupiny a často se vnímají jako samotáři.
4. *Kompenzující*: Lidé, kteří vnímají nedostatky ve své vlastní kultuře a hledají partnera, aby tyto mezery zaplnili.
5. *Dobrodruhové*: Lidé, kteří touží po dobrodružství a jsou přitahováni k partnerům z neznámých a exotických kultur.
6. *Emigranti*: Osoby hledající lepší sociální podmínky, usilující o nové občanství a život na jiném místě než jejich rodná země.
7. *Nestabilní osobnosti*: Lidé, kteří navazují mezikulturní vztahy na základě nezralosti své osobnosti nebo jako formu protestu proti rodinným očekáváním.
8. *Kosmopolité*: Jedinci s otevřeným pohledem na svět, jež cestují za vzděláním nebo prací a tráví mnoho času v zahraničí (Romano, 2008).

V západních kulturách jsou v dnešní době hlavními faktory pro vznik partnerského vztahu romantická láska a vzájemná seberealizace partnerů ve vztahu. *Homogenní kultury*, které poukazují na tradiční společnosti, v rámci kterých je zvykem manželství uzavírat na základě dohody, byly vlivem postupující globalizace, rozvojem komunikační technologie a propojováním kultur, nahrazeny *otevřenými kulturami*. V rámci *otevřených kultur* nejsou tak přísné tradice a pravidla, výběr partnera je tedy benevolentnější. Jsou pokládány za opačný pól *kulturně homogenní společnosti* a tradičním manželstvím, kde je nejdůležitějším motivem pro uzavření sňatku založení rodiny (Frank, 1978).

Při navazování mezikulturních partnerských vztahů existují rovněž specifické důvody, které vzniku tohoto vztahu zabraňují. Týká se absence přitažlivosti etnické skupiny celkově, nevztahuje se pouze k atraktivitě daného jedince. Dalším faktorem je nedostatek kontaktu s daným partnerem. Jedná se o vztahy na dálku, kdy jsou možnosti setkání s členem

jiné etnické skupiny značně omezeny. Za stejně závažný důvod, který brání vzniku mezikulturního vztahu je považována nižší akceptace tohoto vztahu ze strany společnosti a rodičů (Lampe, 1982).

1.4.3 Úskalí v mezikulturním partnerství

V rámci mezikulturních partnerských vztahů se mohou objevit mnohé překážky a úskalí, se kterými se musí vypořádat ne jeden pár. Zvláště pak v případě, pokud jsou jedinci odlišné etnické rasy, bývají poté terčem ostrakizace a okolí má tendence je neschvalovat. Náchylnost k rozvodovosti je tu tak mnohem vyšší než u monokulturních manželských párů. Problematické oblasti nemusí být ovšem pouze těžkostmi, ale rovněž můžou sloužit jako výzva pro soužití partnerů z rozdílných kultur (Canary & Dainton, 2003).

Vzhledem k odlišnosti mateřských jazyků obou jedinců v páru je jednou z hlavních překážek jazyková bariéra. Vyjádřit své myšlenky, pocity a názory je obtížné i ve svém rodném jazyce tak, aby byly pochopeny správně. Natožpak, když příjemce sdělení pochází z rozdílné kultury a jeho rodný jazyk je odlišný. Komunikace má výrazný vliv na průběh vztahu. V situacích, kdy jeden z páru nemluví svým mateřským jazykem, mnohdy dochází k různým nedorozuměním. Pár se musí obrnit jistou trpělivostí a schopností naslouchat a vysvětlovat. Úskalí se může projevit i v rámci odlišného smyslu pro humor a neznalosti odborných slov. Někteří jedinci při každodenním využívání jiného jazyka než mateřského, popisují změnu svého sebeprožívání a sebevyjádření. Dokonce zmiňují pocit částečné ztráty osobnosti, která má s mateřským jazykem značnou souvislost. Způsob komunikace a výběr jazyka, ve kterém se partneři rozhodnou komunikovat je důležitý aspekt pro udržení vzájemného vztahu, a především pak pro výchovu dětí (Romano, 2008).

Za další problém je považována geografická vzdálenost, tedy v případě, když jedinci z mezikulturního páru žijí na dvou rozdílných místech. Vztah na dálku bývá problematický především v začátcích vztahu. Důvodem separace dvou jedinců z páru můžou být pracovní, studijní povinnosti či péče o rodinné příslušníky. Vztah na dálku má vliv na mnohé faktory v rámci vztahu. Komunikace je celkově náročnější, zejména pak ta nonverbální, častěji je přítomné napětí a stres. Setkávání partnerů je vzácnější, což vede ke zvýšenému očekávání a snadno se tak objevují pocity zklamání a vyčerpanosti. Komunikace páru je umožněna především prostřednictvím médií, internetem, poštou a mobilním telefonem, což má značný vliv na finance. Do vztahu dále partneři musí kromě většího obnosu financí investovat i čas

za dopravu. Na druhou stranu se vedle těchto náročných aspektů pro udržení vztahu může objevit silnější oddanost a odevzdání se partnerovi (Stafford, 2004).

Úskalím pro smíšené páry bývá jak postoj širokého okolí, tak reakce a námitky nejbližší rodiny, zejména pak rodičů daného páru. Postoje k mezikulturním párům bývají doprovázeny mnohými stereotypy a předsudky. Ačkoliv v dnešní době jsou tyto postoje tolerantnější, než tomu bylo dříve, nepříznivé reakce vůči smíšeným párům v mnohých kulturách stále přetrvávají. Údajně nectí rodinné tradice, jsou zdrojem mnohých problémů a nedorozumění v rámci páru a následně pak i pro jejich děti (Lewandowski & Jackson, 2001).

Nutno poukázat na způsoby, jak se dá vylepšit soužití a vzájemné vztahy mezikulturního páru s jeho širokou veřejností, která ho obklopuje. Klíčovými aspekty k úspěšnému utváření vztahů jsou upřímná a otevřená komunikace, respekt k základním lidským právům, snaha o porozumění a ocenění kulturního zázemí partnera i svého vlastního. Tolerance a snaha o širší pohled na svět, schopnost konfrontace s rasismem a etnocentrismem. Snaha řešit neshody konstruktivně a vzájemně spolupracovat. Mít přehled o politické, ekonomické, kulturní situaci a jednotlivých zvycích a tradicích, které ovlivňují životní styl. Naučit se zůstat sám sebou, ale zároveň být otevřený a tolerantní k ostatním (Mcfadden & Moore, 2001).

Určitým zdrojem frustrace pro jednoho z mezikulturního páru je, když svolí k přestěhování se do země svého partnera a opustí tak své rodné místo, mateřský jazyk, přátele i původní rodinu, v nějakých případech i svou původní profesi. Tento fenomén se nazývá *syndrom vystěhovalce* a týká se tedy buď partnera, který odchází ze své domovské země, popřípadě obou partnerů, pokud se rozhodnou pro společný život v úplně jiné zemi. Komplikované to má však i partner, který ve své domovské zemi zůstává. Mnohdy je poté zodpovědný za veškeré zařizování i z důvodu dobré znalosti jazyka. Do určité míry získává tak v páru větší moc (Romano, 2008).

Problematickou otázkou, kterou se zabývají mezikulturní páry může být i náboženství a způsob vyznání víry, kdy každý z partnerů tento aspekt do vztahu přináší jako dědictví ze své kultury a tradiční prvek své země. Tato oblast může být zdrojem konfliktů i v monokulturním vztahu, ovšem v rámci smíšených páru je toto téma častější. Konflikt může nastat především při zakládání rodiny a při výchově dětí (Loučimová, 2006).

1.5 Výchova dětí v mezikulturních rodinách

Již před svatbou mezikulturního páru vyvstává otázka, jakým způsobem bude probíhat výchova potomků. Rozdíly ve výchově a z nich plynoucí neshody se mohou projevit na úrovni hodnotových preferencí, které určují, co je dobře a co je špatně, což má následně vliv na principy chování dítěte. Další oblastí, jež je potřeba si v páru ujasnit je styl výchovy a míra požadované disciplíny. Zda bude dítě vychováváno se shovívavostí, liberálním stylem výchovy nebo naopak autoritářským přístupem vyžadujícím poslušnost. S tím souvisí samotný vztah mezi dítětem a rodiči. Autoritářský styl výchovy vede k jasně nastaveným pravidlům, pořádku a disciplíně, což způsobuje v rámci rodiny spíše formální atmosféru. Naopak permissivní výchovný styl se zaměřuje na vyjadřování pocitů k ostatním, vzájemné vztahy a péči o své blízké (Romano, 2008).

Kulturní vzorce mají významný dopad na celkový rodinný systém, způsob, jakým se vychovávají děti, mezilidské vztahy v rámci generací, komunikaci mezi dospělými i dětmi a na to, jak dospělí různých etnik nahlízejí na děti a mladé jedince. Podle mnoha výzkumů mají různé národy charakteristické normy pro výchovný styl v rodině. V českých rodinách je nejrozšířenější autoritativní způsob výchovy, zatímco v Nizozemsku a Velké Británii se často uplatňuje liberální styl výchovy (Průcha, 2010).

Jak již bylo uvedeno, rozdíly v kulturách mají výrazný vliv na fungování rodinného systému. Co se týče výchovných stylů, největší rozdíl lze nalézt mezi kulturami *individualistickými* a *kolektivistickými*. V *individualistických kulturách* jsou jedinci vedeni k velké samostatnosti, nezávislosti a zřetel je zde kladen na individualitu jedince a osobní identitu, kterou má každé dítě odlišnou. Je mu dána větší svoboda, prostor a zároveň se po něm požaduje zodpovědnost a schopnost se samostatně rozhodovat. Jakmile opustí domov, očekává se, že využije volnost a kontakty s rodiči se poté značně omezí, rodiče spíše počítají s tím, že ve stáří se o sebe budou muset postarat sami. Naproti tomu *kolektivistická kultura* vychází z úzkého spojení jedince se skupinou. Rodina je zde na prvním místě a dítě se přizpůsobuje všem jejím požadavkům, zájmům i názorům. Jedinec má vůči rodině finanční závazky, kdy sdílí své zdroje a poskytuje tak část svého výdělku, pokud je třeba. Na rodinu je nahlíženo tradičním způsobem a vazby mezi jednotlivými členy jsou velmi těsné. Mnohdy je zvykem bydlet ve vícegeneračních domech, kdy mladší členové mají své prarodiče a rodiče vždy v úctě (Hofstede & Hofstede, 2007).

V rámci rodinné výchovy se mnohdy mezikulturní odlišnosti zjišťují pomocí analýzy chování a komunikace matek k dětem (Průcha, 2010). Srovnáním odlišností v rámci mateřské výchovy dětí se zabýval výzkum, který se zaměřil na rozdílné pojetí výchovy amerických a japonských matek. Tato různá pojetí výchovy odráží *individualistickou* a *kolektivistickou kulturu*. V USA je na dítě nahlíženo individuálně, a především pomocí vokální komunikace je mu dopomáháno vyjádřit jeho vlastní potřeby a formovat tak jeho jáství. Dětem se poskytuje větší míra svobody a podporuje se jejich nezávislost, což se projevuje i v tom, že spí samy v postýlce od samého narození. Postupně se učí, jak se samy stravovat, používat nočník a posléze chodit na mísu. Rodiče aktivně povzbuzují a podporují děti v jejich průzkumu okolí. Naopak japonské matky často vidí své děti jako prodloužení sebe samých a dětem chybí dostatek prostoru k vyjádření svých potřeb (Caudill & Weinstein, 1969). Děti nemají prostor k vlastní exploraci svého okolí. Jsou s matkou spojené i tak, že s ní spí v jedné posteli (Frank, 1978).

Dle Romana (2008) existují tři možnosti, jak se lze vyrovnat s jednotlivými rozdíly v rámci výchovy. Rodiče mohou akceptovat výchovný styl zavedený v zemi, kde daná rodina žije nebo přijmout způsob výchovy jednoho z partnerů. Třetí možností pak je, že se oba rodiče chovají k dětem, jak jim je přirozené, tedy individuálním způsobem, což však může u dětí způsobit nejistotu a zmatek. Na druhou stranu tento způsob výchovy zvyšuje adaptabilitu tím, že poskytuje širší kulturní záběr a pestrou škálu způsobů chování.

Při rodinné výchově je jedním z nejdůležitějších faktorů jazyk, kterým rodiče se svým potomkem komunikují. Rodiče se předem dohodnou, který z jazyků budou ke komunikaci s dětmi převážně používat. Jednou z možností, jak už bylo zmíněno, je individuální přístup, kdy každý z rodičů na dítě mluví svým vlastním mateřským jazykem. Pro toho z rodičů, který opustil svou zemi je to způsob, jak zůstat v kontaktu se svou kulturní identitou a svým původním kulturním zázemím. Navíc je bilingvální výchova dítěte velice obohacující a ceněna z hlediska veřejného mínění (Okita, 2002).

Nutno dodat, že mezikulturní výchova nenesou pouze negativa, ale zároveň poskytuje obohacení a možnost rozvoje jak pro rodiče, tak pro děti, které přináší třetí kulturu do již bikulturního svazku svých rodičů. Děti z mezikulturních rodin vyrůstají na pomezí několika kultur, což jim umožňuje osvojit si od dětství více jazyků, rozšířit obzory a své kulturní zázemí (Cools, 2011).

Dle Šrajerové (2003) různorodost chování rodičů, jejich zvyků, náboženství a odlišnost mateřských jazyků ovlivňuje jedince při výběru vlastního partnera v budoucnosti. Je pravděpodobné, že biculturní jedinec rovněž uzavře sňatek s národnostně odlišným partnerem, jako to viděl u svých rodičů.

1.5.1 Rituály v mezikulturních rodinách

Za rituály jsou považovány opakující se aktivity a činnosti, které pomáhají rámovat všední i sváteční život a dávají nám pocit určité normality, že je vše v pořádku. Jsou v životě člověka velmi důležité, především pak při procesu socializace. Potřebují je hlavně malé děti, kterým poskytují jistotu a stabilitu. Naopak vybočení z rituálů a jejich narušení způsobuje člověku značnou námahu a úsilí. Jsou vhodným ukazatelem toho, jak fungují kulturní rozdíly (Moree, 2015).

Rituály jako separace dětí od rodičů, opouštění domova, hledání partnera, svatby, pohřby nebo oslavy svátků jsou bohatě různorodé napříč kulturami a nesou mnoho informací o těchto kulturách. Tyto rituály plní několik klíčových funkcí, včetně transformace, komunikace a udržování stability. Těchto funkcí se dosahuje pravidelným opakováním rituálů, jež mohou být užitečné při zvládnutí změn, posilování vztahů v rodině, snižování stresu a tvoření pocitu sounáležitosti. Zároveň přispívají k formování rodinné identity a individuální identity jednotlivců. Každá rodina si během času vytváří své vlastní rituály, což může být vnímáno jako určitá mikrokultura v rámci rodiny. Zdravá rodina nejen dodržuje tyto rituály, ale rovněž dokáže flexibilně reagovat na změny a případně upravovat své rituály podle aktuálních potřeb a podmínek. Samotné projevy těchto rituálů jsou ovlivněny geografickými, materiálními a kulturními faktory v okolí, kde rodina žije (Kaufmann-Huber, 1998).

2 BILINGVISMUS

Druhá kapitola se zabývá tématem bilingvismu, který je definován jako „stupeň komunikační kompetence, jež je dostačující k efektivní komunikaci ve více než jednom jazyce. Efektivnost znamená schopnost správně rozumět významu sdělení a schopnost produkovat smysluplná sdělení ve více než jednom jazyce“ (Titone, 1990, s. 119).

V dnešní době je to stále častěji se vyskytující fenomén související s globalizací současného světa, aktivnější migrací obyvatel ať už za účelem profesního či společenského uplatnění. Hraje roli v procesu osvojování řeči dítěte (Vitásková, 2013).

Tato kapitola vymezuje pojmy jako bilingvní jedinec, mateřský jazyk, spojitost mezi bilingvismem a bikulturalitou. Věnuje se vývoji řeči dítěte, které v bilingvním prostředí vyrůstá. Zmiňuje pozitivní i negativní dopady bilingvismu na vývoj dítěte.

2.1 Interkulturní komunikace

V rámci každé kultury je možné nalézt jedinečný systém komunikace zahrnující jazyk, způsob očekávaného chování, specifická gesta. To vše je pro danou kulturu běžnou záležitostí, ovšem pro příslušníky odlišných kultur může být význam zavádějící, matoucí a mnohdy celkově uniká, což vede k následnému nedorozumění. Za komunikaci pokládáme systém vzájemně sdílených znaků, jež se skládají z forem komunikace verbální, neverbální a paralingvistických znaků. Verbální komunikací je myšlen národní jazyk, řadíme sem jak mluvenou, tak psanou formu řeči. Nonverbální komunikace neboli takzvaně *řeč těla*, se skládá z mimiky a kineziky, vokalizace a z chování, jako jsou gesta, jednání, pohledy. Do paralingvistických znaků neboli do metakomunikace patří intonace hlasu, akcent, ironický podtón a další aspekty, jež mohou pozměnit formální význam sdělení (Nakonečný, 2020).

Při neverbální komunikaci můžeme nalézt velké rozdíly mezi jednotlivými národy, například v četnosti objímání a doteků, zaujímání osobní vzdálenosti při rozhovoru, vyjádření vděku, respektu, odmítnutí ale i přikyvování na souhlas (Vybíral, 2000).

Pro efektivní komunikaci je klíčový kontext, který je vymezen konkrétním kulturním rámcem. Jinými slovy, kultura a komunikace jsou vzájemně propojeny. Normy a symboly

komunikačního procesu, charakteristické rysy komunikace, nonverbální chování a osvojení si komunikačních zvyklostí jsou všechno produkty lidské kultury. Jazyk je úzce spjat s konkrétní kulturou, kterou odráží a analyzuje, což ovlivňuje způsob, jakým příslušníci této kultury vnímají svět (Oksaar, 1999).

Dle Vybírala (2000) jsou kultura a jazyk vzájemně provázané. Kultura obohacuje a tvaruje jazyk a ten zase ovlivňuje úroveň myšlení, přičemž jednotlivé myšlenky spoluvytvářejí kulturu. Vzniká tak teze o oboustranném podmínění myšlení a jazyka v návaznosti na danou kulturu.

Jednotlivými jazyky, které přináší rozdílný pohled na svět se zabývá *teorie jazykového relativismu*. Známa také pod názvem *Sapir-Whorfova hypotéza*, jejíž hlavní myšlenka se vztahuje ke struktuře jazyka determinující chování a způsob uvažování lidí v rámci dané kultury (Klopf, 1987). Toto téma bude více rozebráno v následující podkapitole.

2.1.1 Sapir-Whorfova hypotéza

V první polovině 20. století se kulturní antropologové Edward Sapir a Benjamin Lee Whorf zabývali lingvistikou, konkrétně pak vztahem mezi kulturou a jazykem. Dle jejich názoru je jazyk aktivním činitelem při klasifikaci a formování světa kolem nás. Svou strukturou ovlivňuje vnímání člověka a determinuje kulturu dané společnosti. *Sapir-Whorfova hypotéza* neboli *hypotéza lingvistického relativismu*, předpokládá chaotický a neuspořádaný svět, kterému právě konkrétní jazyk dává řád a strukturu. Jelikož je však každý jazyk jiný, příslušníci různých kultur mají odlišné vnímání světa (Sapir, 2004).

Tato hypotéza dokládá souvislost vztahu myšlení mluvčích v jednotlivých kulturách a konkrétního jazyka (Votřel, 2008). Jinými slovy hypotéza dokládá, že jazyk má vliv na způsob, jakým vnímáme realitu kolem nás. Rozdílné struktury jednotlivých jazyků ovlivňují způsob, jakým lidé myslí (Černý, 2005).

Jedním z předchůdců Sapir-Whorfovy hypotézy, kdo rovněž vyjádřil myšlenku vztahu jazyka a kultury, byl evropský filozof Johann Gottfried Herder. Považoval jazyk za výraz národní identity a připodobňoval ho k jakémusi zrcadlu národní historie, činů, radosti a utrpení. Nejvíce se však Sapir-Whorfova hypotéza blížila myšlence německého filozofa Wilhelma von Humboldta, který byl toho názoru, že odlišnost jazyků je způsobena rozdílnou

mentalitou jednotlivých národů. Z toho důvodu je potřeba zkoumat strukturu jazyků, aby bylo následně možné odhalit mentalitu jednotlivých národů. Propracovanější struktura jazyka zároveň značila dokonalejší mentalitu příslušného národa. Dle Humboldta „v každém jazyce leží určitý pohled na svět, určitá vize, obraz nebo perspektiva světa“ (Vrhel, 1981, s. 38).

2.2 Vymezení pojmu bilingvismus

Z důvodu globalizace, kdy mají lidé více příležitostí cestovat a stěhovat se za pracovními či studijními příležitostmi do ciziny, je bilingvismus v dnešní době přítomný prakticky v každé společnosti. Pojem *umělý bilingvismus* zahrnuje výuku cizích jazyků ve školách. Tato práce se však věnuje *přirozenému bilingvistu*, jež poukazuje na jedince z jazykově smíšených rodin (Grosjean, 1982).

Pojem bilingvismus překládáme jako *dvojjazyčnost* a nese opačný význam pojmu *monolingvismus*. Setkat se můžeme i s publikacemi, které zmiňují *multilingvismus* (*mnohojazyčnost*) a *trilingvismus*, tedy *trojjazyčnost* (Morgensternová et al., 2011). Za bilingvismus je považovaná dovednost jedince plynule se domluvit ve více jazycích než ve svém mateřském jazyce (Titone, 1990). Velký psychologický slovník tento fenomén popisuje jako schopnost mluvit a psát dvěma jazyky přibližně se stejnou plynulostí (Hartl & Hartlová, 2000).

Někteří autoři vnímají znatelný rozdíl v pojmech *bilingvismus* a *bilingvnost*, ačkoliv mnohdy mohou být tyto pojmy chápány jako synonyma. Zatímco *bilingvnost* vyjadřuje schopnost člověka mluvit dvěma nebo i více různými jazyky, *bilingvismus* poukazuje na existenci dvou osvojených jazyků. *Bilingvistou* je ten, který „má schopnost alternativně používat dva, respektive více jazyků v závislosti na situaci a prostředí, ve kterém se komunikace uskutečňuje“ (Lechta, 2010, s. 373).

Úzkou souvislost mezi sebou mají i pojmy *bilingvismus* a *bikulturalita*. Pokud jedinec vyrůstá v mezikulturní rodině, působí na něj dvě kultury a mnohdy i dva rozdílné jazyky, které logicky převezme a stává se tak bilingvním. Nachází se tedy na pomezí dvou kultur, což má za následek snazší adaptaci v různých situacích v průběhu jeho života. Výhodou pro jedince vyrůstajícího v mezikulturní rodině jsou různé úhly pohledu na okolní svět a jedinečné aspekty kultur, které dotyčný může kombinovat, rozšířit si obzory a převzít ty postoje a vzorce chování, se kterými se nejvíce ztotožňuje (Grosjean & Li, 2019).

Bilingvismus je předmětem zkoumání interkulturní psychologie, a to především ve vztahu k dětem vyrůstajících v jazykově smíšených rodinách, ke vzdělávání imigrantů, jejichž rodiče mluví jiným jazykem, než je jazyk hostitelské země a následně k dětem z etnických menšin v majoritních společnostech. Klíčovým tématem ve spojitosti s bilingvismem se jeví vývoj dětské řeči, rozvoj mentálních a komunikačních schopností (Průcha, 2010). Úzce souvisejícím tématem je mateřský jazyk, za který je považován dominující jazyk, jež dítě používá a kterým mluví na dítě matka v jeho raném věku (Lechta, 2010).

Pokud je dítě z jazykově a kulturně rozdílného prostředí, hodnotí se zde *stupeň akulturace* a *kulturně-lingvistické asimilace*. Tedy do jaké míry jedinec se svou rodinou přijímají nový jazyk a kulturní hodnoty, anebo je naopak popírají a rigidně se drží původních tradic a jazyka kultury, ze které pochází jejich předci (Vitásková, 2013).

Titone (1990) popsal bilingvního jedince jako osobu znalou dvou a více jazyků, jež žije ve dvou nebo více kulturách, se kterými se rovněž identifikuje. Podle situace dokáže ke komunikaci zvolit lépe se hodící jazyk a zároveň je schopný myslet, vyslovovat, psát, poslouchat a efektivně číst ve více jazycích bez větších obtíží.

Harding-Esch a Riley (2003) jsou toho názoru, že bilingvní jedinec jen zřídka užívá oba jazyky v totožné situaci a za stejných podmínek. Zobecňuje tak určitá pravidla, aby jazyky udržel odděleně. Mnohdy dochází k použití každého jazyka k jinému účelu. Například anglicky jedinec mluví ve škole a francouzštinu užívá doma a při komunikaci se svými příbuznými. Konkrétní jazyk si tak mimo jiné spojuje i s konkrétními lidmi.

2.3 Dělení bilingvismu

Typologií bilingvismu se zabýval Olli Kuure (1997, citováno v Průcha, 2011), který rozčlenil bilingvismus *simultánní*, *sukcesivní* a *podřízený*. Hlavním rozdílem mezi jednotlivými typy bilingvismu je mimo jiné období, ve kterém si jedinec osvojí druhý jazyk. Forma *simultánního bilingvismu* zahrnuje děti, které vyrůstají od narození ve dvojjazyčném rodinném prostředí. Přirozeným způsobem si souběžně osvojují dva jazyky, tak jako si jiné děti dokážou osvojit jazyk jeden. *Sukcesivní bilingvisté* si nejdříve v raném dětství osvojí jeden jazyk, a až při nástupu do mateřské či základní školy (kolem 3-6 let věku) se setkají s druhým jazykem, který si následně osvojí také. Příkladem jsou děti imigrantských rodin, které přichází do České republiky. Doma komunikují v rodném jazyce rodičů, ale později

při kontaktu s institucemi se děti začínají učit jazyk země, ve které žijí. *Podřízený bilingvismus* se týká dětí chodících do základní školy, kde se ve svých šesti letech musí přizpůsobit jazyku, ve kterém probíhá výuka.

Meisel (2011) ve své studii posuzoval rozdíly mezi formou *simultánního* a *sukcesivního bilingvismu*. Dle jeho názoru je pro správné osvojení si dvou jazyků nutné dbát na neustálý kontakt s oběma jazyky a vyváženost jejich působení na dítě. Při formě sukcesivního bilingvismu se vyskytuje více rizik, které mohou mít později dopad na neúplné zvnitřnění gramatiky druhého jazyka. Rizikem může být přerušování osvojování si druhého jazyka v určitém významném období pro dítě nebo pokud dítě žije v prostředí, ve kterém je na primární jazyk kladen mnohem větší důraz než na jazyk sekundární. Forma simultánního bilingvismu tato rizika eliminuje, jelikož zde dochází k osvojení obou jazyků od samého začátku současně a ve stejné míře.

Ačkoliv se doporučuje vyvážené působení obou odlišných jazyků, dle Průchy (2011) se v mnohých případech vyskytuje *problém stupně bilingvismu*. Výzkumy dokládají velkou variabilitu v míře znalosti a různých formách užívání obou jazyků. V rámci bilingvismu bývá běžně jeden z jazyků *dominantní* nad druhým jazykem. Jedná se o kvalitnější osvojení jednoho jazyka u bilingvního jedince. Může být způsobeno častějším používáním jazyka v pracovním prostředí, což přispívá k bohatší slovní zásobě daného jazyka. Nebo daný jazyk jedinec vnímá jako prestižnější, většinou je to v případě, když daný jazyk používá většinová populace a druhým je komunikováno pouze v rodinném prostředí. Roli zde může hrát i sociální situace, vzdělání, talent a postoje bilingvního jedince.

Fenomén, který je třeba zmínit se nazývá *receptivní bilingvismus*. Často k němu dochází v mezikulturních rodinách, kde se nachází rodiče odlišné kultury i jazyka. Dítě sice rozumí jazykům obou svých rodičů, ale jeden jazyk neovládá tak dobře, aby jím dokázal plyně mluvit. Popřípadě tímto jazykem není ochotný hovořit, ale rozumí mu a je schopný v něm číst (Harding-Esch & Riley, 2003). Pokud je jedinec schopný oběma jazykům nejen rozumět, ale dokáže jimi i mluvit a psát, jedná se o *produktivní bilingvismus*. Dle míry schopnosti mluvit jednotlivými jazyky se bilingvismus dělí na *vyvážený* a *dominantní*, kde převažuje schopnost hovořit jedním jazykem nad druhým (Morgensternová et al., 2011).

Další dělení bilingvismu se týká věku jeho vzniku. Právě věk bilingvního jedince ovlivňuje proces osvojování jazyků a určuje jejich výslednou kvalitu. Nejčastější a neúspěšnější typ bilingvismu je *raný typ* neboli *bilingvismus nemluvnat*, při kterém dochází

k simultánnímu osvojování si obou jazyků od raného věku, což může mít za následek, že bilingvní děti mnohdy začínají mluvit o něco později než děti monolingvní. Věková hranice raného bilingvismu jsou 3 roky dítěte. Dalším typem je *dětský bilingvismus*, u kterého lze jen stěží rozlišit, zdali jde o simultánní či sukcesivní osvojení jazyka. Příčinou bývá často přestěhování rodiny do jiné země. Obvykle dochází k tomu, že jsou děti v rámci jedné rodiny různě bilingvní. *Pozdní bilingvismus* je ohraničen od období dospívání. Zde je patrný rozdíl ve výslovnosti. Oproti dětskému bilingvismu, kde bývá výslovnost na úrovni rodilých mluvčích je pozdní bilingvismus doprovázen cizím přízvukem (Adler, 1977).

Bilingvismus lze dělit i z hlediska kognitivně-emocionálního na *aditivní* a *subtraktivní*. *Aditivní bilingvismus* pozitivně ovlivňuje vývoj dětí, vede je k větší otevřenosti, toleranci a zájmu o jiné kultury. Dítě ovládá dva jazyky jako rodilý mluvčí a zároveň nemá problém naučit se i další jazyky v budoucnu. Naopak *subtraktivní bilingvismus* dítě ovlivňuje negativně, projevuje se opožděným jazykovým vývojem, emoční labilitou, horšími školními výsledky. Extrémním typem je pak tzv. *semilingvismus*, kdy má dítě ochuzenou slovní zásobu, problémy v tvorbě jednoduchých vět, často dělá gramatické chyby a míchá oba jazyky. Mnohdy se to týká dětí ze sociálně slabších rodin nebo dětí migrantů (Lachout, 2017).

2.4 Bilingvní rodina

Definice pro fenomén bilingvních rodin existuje mnoho a najít jednu společnou je velice složité. Každá bilingvní rodina je rozdílná, což je způsobeno mnohými faktory. Příkladem může být rozdílný mateřský jazyk obou rodičů, jazyk, kterým spolu rodiče komunikují i úřední jazyk země, ve které rodina žije (Baker & Jones, 1998).

Morgensternová et al. (2011) vymezují vznik bilingvní rodiny narozením potomka do jazykově smíšeného manželství či partnerství. Je to rodina, kde se mluví dvěma jazyky. Existují i jiná vymezení, dle kterých se v rámci bilingvní rodiny mluví pouze jedním jazykem, avšak rozdílným od jazyka dané země.

V mezikulturní rodině má dítě možnost seznámit se s odlišnými kulturními návyky, zvyky, prvky výchovy i jazyky svých rodičů. Právě rodiče, situace a prostředí, kde daná rodina vyrůstá, rozhoduje o míře prolnutí odlišných kulturních prvků výchovy. Jsou situace, kdy jeden z rodičů potlačí kulturní návyky, které získal ve své původní rodině a plně se přizpůsobí svému partnerovi včetně jazyka, ve kterém rodina následně komunikuje.

V případě, že se dítě seznámí s kulturou obou svých rodičů a má možnost naučit se oba jazyky, může v některých případech pociťovat, že nezapadá pořádně ani do jedné z daných kultur (Sokolová et al., 1997). Na druhou stranu mu to poskytuje nové možnosti ve více kulturních společnostech a následné výhody do budoucna. Dle nejnovějších výzkumů se pak bilingvismus prokázal jako výborný pro mozek a rozvoj kognitivních schopností (Morgensternová & Šulová, 2007).

Schmidt-Mackey (1971) uvádí možnosti komunikace v rámci bilingvní rodiny. Celá rodina může ke komunikaci využívat jazyk otce, jazyk matky, anebo se v rodině hovoří oběma jazyky. Rodina jazyky používá náhodně dle tzv. neúmyslného modelu, kde posléze převládne dominantní jazyk. Pokud si však rodina vědomě přeje udržet oba jazyky, může toho docílit jednou ze strategií. Ty se dělí do dvou hlavních kategorií, *strategie dichotomie* a *strategie střídání*, kde se jazyky střídají buď *podmíněně* nebo *volným* způsobem. *Podmíněné* střídání jazyka může být zapříčiněno emočním stresem, pracovním prostředím či jinou asociací, jež je spouštěčem pro jiný jazyk. *Volné* střídání jazyka nemá systém ani řád, rodiče přepínají z jazyka do jazyka lhostejně, což na dítě působí nečitelně a chaoticky. Neplánované přepínání jednotlivých jazyků má za následek jazykové míšení, při kterém dítě není schopné odlišit jeden jazyk od druhého.

Strategie dichotomie je dále rozdělena dle *osoby, místa, času a aktivity*. Za nejpoužívanější metodu je považována *OPOL (one parents – one language* neboli v češtině *jeden rodič – jeden jazyk*). Tato metoda dětem pomáhá lépe se zorientovat v situaci a nastavuje tak jasný systém, kterým jazykem má dítě mluvit se kterým rodičem (Baker, 2011). Česky nese název *Grammontovo pravidlo*, dle kterého mluví každý z rodičů na dítě svým mateřským jazykem již od jeho narození. Oba jazyky jsou užívány současně a od dítěte se požaduje odpovídající způsob komunikace v obou jazycích. Toto pravidlo je velice rozšířené a nejvíce se doporučuje pro výchovu dětí v rámci bilingvních rodin (Smolíková, 2006).

V případě, že se rodiče rozhodnou dítě vychovávat bilingválně, je zapotřebí je podporovat a motivovat, aby se s danými jazyky dostávalo do kontaktu. Tato výchova vyžaduje značnou přípravu, systematickosti, čas i úsilí. Z hlediska *strategie dichotomie podle místa* se používá metoda, která je spjata s lokalitou. Příkladem jsou děti diplomatů, jež jsou schopné se naučit jazyk dané lokality, ve které se vyskytují velmi rychle, ale následně ho stejně rychle zapomenou (Schmidt-Mackey, 1971).

Morgensternová et al. (2011) uvádí další čtyři strategie dvojjazyčné výchovy. *Jedna osoba – jeden jazyk*, kdy se jedná o *Grammontovo pravidlo. Jazyk rodiny – jazyk okolní společnosti*, což se týká především přistěhovaleckých rodin. Doma komunikují mateřským jazykem svých rodičů a mimo domov používají jazyk majoritní společnosti. Strategie *Volba jazyka dle situace* udává formu komunikace podle místa, času či tématu. Za příklad uvedeme situaci, kdy matka na své děti mimo domov mluví jazykem majoritní společnosti, avšak ve chvíli, kdy jim chce sdělit něco důležitého a intimního přejde do svého mateřského jazyka. Poslední strategie je v praxi používána nejméně. Nazývá se *Určující je první věta* a znamená, že rodič na začátku rozhovoru vybírá jazyk, ve kterém se celá konverzace uskuteční.

Výzkumnice Barron-Hauwaert (2004) vymezila typologii sedmi základních strategií výchovy v rámci bilingvní rodiny, jež do jisté míry koresponduje se *strategií dichotomie*. Autorka navíc zmiňuje *trilingvní strategii*, která zahrnuje více scénářů. Pár smíšené národnosti se rozhodne ke komunikaci mezi sebou používat jazyk třetí. Většinou se jedná o mezinárodní jazyk, jako je nejčastěji angličtina, němčina, španělština nebo francouzština. V některých případech se celá rodina přestěhuje do země třetího jazyka, kde využívá metodu *Grammontova pravidla* a jazyk země, ve které žije.

V rámci této podkapitoly je nutné zmínit i problematiku sourozenců, což má rovněž nemalý podíl na výchovu v bilingvní rodině. Právě starší sourozenci totiž určují, jaký jazyk bude především užíván při komunikaci mezi všemi sourozenci a stane se tak jazykem dominantním. Často to bývá jazyk země, ve které se daná rodina nachází. Děti mají totiž tento jazyk spojený se svou vrstevnickou skupinou a je jim blízký. Roli také hraje počet a pořadí sourozenců. Mnohdy se stává, že nejmladší člen rodiny nemá tak dobré komunikační schopnosti v obou jazycích jako jeho starší sourozenci. Důvodem je, že rodiče nemají již tolik prostoru mluvit na nejmladší dítě stejnou měrou. Takže u nejmladšího jedince převažuje majoritní jazyk. Tedy jazyk země, ve které daná rodina žije (Barron-Hauwaert, 2011).

2.5 Vývoj řeči bilingvních dětí

Vývoj řeči bilingvního dítěte, stejně jako u dítěte monolingvního, začíná mezi 22.-24. týdnem těhotenství, tedy v prenatalním období. Již v tuto dobu dítě slyší zvuky z vnějšího světa a reaguje na ně (Baker, 2014). Po narození se děti učí mluvit se svým nejbližším okolím, které na ně působí nejintenzivněji. Poslouchají zvuky, jež je obklopují a následně se

je snaží napodobit. Při raných interakcích se svými blízkými získávají pocit bezpečí, začínají rozumět světu kolem sebe a jejich komunikace se zlepšuje. Právě prostřednictvím rané interakce s rodiči, sourozenci a dalšími příbuznými si dítě utváří pohled na svět a na lidi v něm (De Houwer, 2009).

Dle Bakera (2011) nutno zmínit, že každé dítě ať už bilingvní či monolingvní je individuální a takový by měl být i přístup k nim a k jejich vývoji. Někteří jedinci začnou mluvit dříve, někteří později. V rámci vývoje řeči dítěte by se měly brát v potaz nejrůznější proměnné, jež se musí při posouzení zohlednit. Do určité míry je jazykově opožděný vývoj bilingvního dítěte v normě. Příčinou je odlišnost lingvistických struktur a specifická pravidla dvou jazyků, které se dítě musí naučit ovládat. Osvojení dvou jazyků probíhá podobně jako osvojení jazyka jednoho. Jedinec si však musí nalézt takovou strategii, aby byl schopný odlišit od sebe dva rozdílné jazyky (Swain, 1971).

McLaughlin (1978) je toho názoru, že jediný rozdíl mezi bilingvním a monolingvním jedincem spočívá v rozlišování mezi dvěma jazykovými kódy, jinak se zdá být řečový vývoj založen na podobné bázi. Není doloženo, že by k řeči bilingvního jedince bylo potřeba speciální schopnosti či kognitivního procesu. K osvojení jazyka se užívá stejných mechanismů. Bilingvní totiž nezpracovává oba jazyky jako dva oddělené systémy, proto může jednotlivé jazyky zaměňovat. Postupem času míchání jazyků však začne ustupovat (Harding-Esch & Riley, 2003).

Saunders (1988) popsal několik etap jazykového vývoje bilingvního dítěte.

1. *stadium* se nazývá *indeterminované kódování* a trvá zhruba do 2 let věku, kdy se objevují řečové aktivity dítěte. Je to období dvouslovných asociací, dítě vnímá pouze jeden lexikální soubor, který je však složen ze dvou jazykových kódů. Aktivní slovník dítěte je omezen, každé slovo zná většinou pouze v jednom jazyce a nepoužívá jeho ekvivalent ve druhém jazyce (Šulová, 2005). Jedinec v tomto období nahlíží na dva jazyky jako na jediný systém, z něž si může vybírat množství „synonym“. Toto období může vzbuzovat dojem, že dítě nedokáže hovořit ani jedním z jazyků správně, ale je to zcela běžná součást procesu vývoje řeči.
2. *stadium* začíná od 2 let věku dítěte. Jedinec si v tomto období začíná uvědomovat existenci dvou rozdílných jazyků, ve kterých komunikuje. Učí se používat jazyk v závislosti na tom, s kým hovoří a rozšiřuje svou aktivní slovní zásobu v obou

jazycích (Grosjean, 1982). Mnohdy si však není zcela jistý svou lingvistickou identitou, tak ve větě raději vyslovuje slova z obou jazyků.

3. *stadium* přesně nevymezuje časové období. Kromě rozlišení dvou odlišných jazyků, dokáže dítě správně používat gramatiku. Přibližně ve čtyřech letech dítě dokáže rozlišit k jakému člověku má hovořit příslušným jazykem. Přejít do tohoto stádia vyžaduje čas a trpělivost. Faktory, které tento proces urychlují jsou osobnost a schopnosti daného dítěte, postoj a motivace jeho rodičů a doba působení každého jazyka (Saunders, 1988).

2.5.1 Dopady bilingvismu

V 60. letech bylo na bilingvismus nahlíženo spíše negativně. Údajně bilingvismus omezoval kapacitu mozku, zapříčiňoval koktavost a limitoval intelektuální vývoj dítěte (Grosjean, 1982). Názory na tuto problematiku však prošly důkladným vývojem a dnes se bilingvismus považuje za velký přínos, a to v mnoha směrech (Barron-Hauwaert, 2004).

Ukázalo se, že bilingvní děti dříve chápou význam slov než děti monolingvní. Mají flexibilnější a kreativnější myšlení, jejich výsledky ve verbálních i neverbálních testech IQ jsou lepší, mají dobrou představivost a podmínky pro to osvojit si v budoucnu další cizí jazyk (King & Mackey, 2007). Rovněž bylo zjištěno, že bilingvní jsou lépe chráněni před úbytkem kognitivních schopností, což může oddálit Alzheimerovu chorobu až o 4-6 let (Baker, 2014).

Dokážou lépe přepínat pozornost i navzdory rušivým faktorům. I přesto, že s rostoucím věkem schopnost zaměření pozornosti klesá, bilingvní jedinci jsou schopni se soustředit na rychle se měnící podněty. Tento kognitivní proces funguje totiž na podobném principu jako používání dvou jazyků, kdy je potřeba zvolit jazyk k příslušné situaci. Skórují tedy lépe v úlohách, kde je zapotřebí kontrola pozornosti a poznávacího procesu inhibice. Bilingvní jedinci mají určité části mozku rozvinutější než monolingvní, lépe řeší konflikty na kognitivní úrovni. Na druhou stranu se často potýkají s potížemi v rámci slovní plynulosti a menší slovní zásobou, v dospělosti se pak objevuje horší přístup k vyhledání relevantních slov (Bialystok et al., 2004).

Nutno podotknout, že jakmile není dodržována systematická výchova ze strany rodičů a je na bilingvní děti vyvíjen nátlak a stres, hrozí zde riziko *semilingvismu*, což je extrémní forma *subtraktivního bilingvismu*. Jak už bylo zmíněno v kapitole **2.4 Dělení bilingvismu**, subtraktivní bilingvismus má negativní vliv na dítě v oblasti jazykového

vývoje. Jedinec může být emočně labilní nebo naopak citově oploštěný, chová se nevhodně, má špatné známky. Mívá narušenou strukturu jazyka a často i výslovnost, jeho slovní zásoba je omezena, dělá gramatické chyby a používá vlastní abstraktní pojmy. Nezvládá práci s textem, není schopen se v něm zorientovat a vyhledat v něm informace (Lachout, 2017).

Dále se projevuje újmou kulturního charakteru, kdy má dítě problém s identifikací, může koktat a mít dyslexii či dysfunkci na úrovni chování. Běžně jsou příznakem i problémy na kognitivní úrovni projevující se horšími školními výsledky, pomalejším řešení problémů a celkovém opoždění v učení (Šulová, 2005).

3 VLIV KULTURY NA IDENTITU JEDINCE V MLADÉ DOSPĚLOSTI

V průběhu svého života, především v rámci období adolescence a vynořující se dospělosti, se mnoho lidí občas zamyslí nad tím, kým vlastně jsou, a právě toto téma je hlavním bodem třetí kapitoly. Tato kapitola poukazuje, jak sociální prostředí, kultura a jazyk mohou ovlivňovat formování lidské osobnosti a jak tato dynamika přispívá k bikulturní identitě. Zaměříme se na období mladé dospělosti a fenomén vynořující se dospělosti, kdy se identita utváří nejintenzivněji. Popíšeme i jev označovaný jako *feeling different fenomén* neboli *pocit odlišnosti*. Než se posuneme na praktickou část práce, zmíníme i několik současných výzkumů zabývajících se identitou bikulturního jedince.

3.1 Osobnost a identita

Osobnost je komplexním systémem, který spojuje charakter jednotlivce, temperament, schopnosti a konstituční vlastnosti. Tento systém jedinečných rysů a projevů jedince je obvykle poměrně stabilní. Nicméně je důležité rozumět osobnosti jedince v kontextu interakce s okolím (Cakirpaloglu, 2012).

Podle Říčana (2010) se osobnost skládá z integrovaných komponent, z nichž každá má svou specifickou roli. Tato kombinace vytváří unikátní a neopakovatelnou strukturu, což znamená, že i jedinci ve stejném věku a kulturním prostředí se liší a mají svou vlastní osobitost.

Identita může být charakterizována jako vnitřní struktura, kterou si jedinec vytváří sám. Je dynamicky organizovaná z pudů, schopností a dovedností, osobních přesvědčení a individuální historie. Usměňuje, motivuje a vede chování jedince k určitému cíli a poskytuje tak jeho životu smysl. Odpovídá na otázku „Kdo jsem?“ a „Kam směřuji ve svém životě?“ (Marcia, 1980).

Identita a ego jsou vzájemně provázány, každý člověk by měl dosáhnout své identity, protože je to klíčový krok k vytvoření zralého ega. Pojem identita byl založen již v 60. letech

Eriksonem, jež jí rozdělil na *ego identitu*, *self identitu* a *sociální identitu*. *Ego identita* je nevědomá a skládá se ze základních přesvědčení o sobě. *Self identita* se nachází ve vědomí, kde se projevuje pomocí cílů, hodnot a přesvědčení. *Sociální identita* je ovlivněna osobním spojením s určitým společenstvím či skupinou, kde se sdílí kulturní charakteristiky (Erikson, 1968).

Současné výzkumy se shodují v tom, že identita není statická, nýbrž se jedná o dynamický aspekt jedince, který se vyvíjí během celého života. Na identitu má vliv kultura, čas a místo, kde se konkrétní jedinec vyskytuje (Bosma & Kunnen, 2001). Její multidimenzionální charakter zapříčiňuje vysokou citlivost vůči různým kontextuálním faktorům. Za stabilní část identity je považována osobní existence v určitém čase a prostoru (Erikson, 1968).

3.1.1 Utváření identity

Erikson (1968) považoval utváření identity za klíčový úkol v rámci období pozdní adolescence a vynořující se dospělosti, mnohdy zde ale proces není zcela ukončen. Úspěšné zvládnutí této výzvy přináší trvalý pocit vlastní jedinečnosti, stability a celistvosti. Naopak neúspěšná integrace identity může vést k *difúzní identitě*, což se projevuje odmítáním sebe sama, zaměřením na přítomnost a momentální zážitky a nedostatečným plánováním do budoucnosti. Člověk s difúzní neboli rozptýlenou identitou často upravuje své názory tak, aby byly v souladu s ostatními (Marcia, 1980).

Rozvoj identity je přímo spojen s well-beingem. Při neúspěšně vyvinutém pocitu identity je pro jedince obtížnější zvládat stres a hrozí jim vznik deprese. Svět následně vnímají jako velmi chaotický a nepředvídatelný (Berzonsky, 2003).

Dle Krogera a Marcia (2011) je vývoj identity vnímán jako výsledek dvou procesů. Jednak procesu *zkoumání*, což zahrnuje aktivní objevování, přemýšlení, zkoušení a testování různých rolí a životních plánů a procesu *odhodlání*, který souvisí s mírou osobního nasazení projevující se při jednání. Rovněž zahrnuje přijetí zodpovědnosti za realizaci určitého plánu a cíle a dosažení stabilních hodnot v různých oblastech života.

V rámci studie vývoje identity Berzonsky (1989) popsal tři kognitivní strategie formování identity: *informační*, *normativní* a *difúzní*. Ukázalo se, že *informační styl* charakterizovaný aktivním vyhledáváním a vyhodnocováním informací týkajících se vlastní osobnosti a aktivním přístupem k řešení problémů, nejvíce koreluje s dosaženým statutem

identity. Naproti tomu *normativní styl* se vyskytuje u jedinců přejímajících názory autorit. Mnohdy bývají choulostiví na kritiku a uzavření vůči zpětné vazbě. *Difúzní styl* převažuje u lidí odkládajících proces dosažení identity, kteří se ke svým osobním problémům staví pasivně.

Identita je formována vědomím sebe sama, reflexí a znalostí o sobě. Na rozdíl od osobnosti, jež se mění a rozvíjí v průběhu času, identita umožňuje zůstat stále tím samým člověkem napříč těmito změnami (Kern et al., 2015).

3.2 Identita člověka v mladé dospělosti

Mladá dospělost představuje fázi vývoje, která obvykle probíhá v rozmezí mezi 20.-35. rokem věku. Avšak v důsledku stále pozdějšího plnění tradičních vývojových úkolů se horní hranice této fáze v posledních letech posunula až k 40. roku věku (Arnett, 2011). Dle Vágnerové (2000) je mladá dospělost vymezena fází mezi 20 a 35 lety.

Je to období mezi adolescencí a plnou dospělostí jedince. Během této etapy dochází k upevnění osobní identity, konkrétnímu stanovení životních a profesních cílů, začleňování do dospělých rolí. Současně probíhá proces osamostatňování od rodičů, rozhodování o výběru životního partnera a následně příprava na založení vlastní rodiny. Toto období také zahrnuje výběr povolání a nabytí profesních zodpovědností. Za důležitá kritéria tohoto období jsou považována individualita a nezávislost (Lečbych, 2008).

Oproti fyzickému vývoji, který je v tomto období již dokončen, nastávají výrazné změny v psychosociální rovině, konkrétně v oblasti práce, vzdělání, partnerských vztahů a rodinných vztahů (Blatný, 2017). Raná dospělost reprezentuje nalezení vhodné profese, vzdělávání jako přípravu na určitou profesi, rozvoj komunikačních a sociálních dovedností, investování energie do partnerských vztahů, kritické myšlení, orientaci na prožitky a finanční nezávislost a samostatnost (Havlík & Kot'a, 2011).

V rámci každé vývojové etapy života má člověk splnit specifický úkol toho daného období. Plnění vývojových úkolů předpovídá úspěch v následujících fázích života v podobě adaptace, uznání ze strany ostatních, pocitu kompetence a celkového životního uspokojení. Dle Eriksonovy teorie je dosažení identity ukazatelem vstupu do dospělosti, což je klíčový vývojový úkol, který označuje konec adolescence. Pro mladou dospělost je pak cílem dosáhnout intimity v rámci partnerských vztahů (Erikson, 1968).

3.2.1 Vynořující se dospělost

Vynořující se dospělost neboli *emerging adulthood* je psychosociální koncept, kterému se věnoval především vývojový psycholog Jeffrey Arnett, jež tento fenomén rovněž pojmenoval. Ve výzkumech se zaměřil na rozhovory s mladými lidmi a následně popsal vynořující se dospělost jako přechodnou fázi mezi adolescencí a mladou dospělostí, typickou pro věk 18 až 25 let. Postupem času toto období prodloužil až do věku 29 let (Arnett, 2011).

V této životní etapě se odehrávají výrazné změny. Je to fáze charakteristická hledáním identity, nestabilitou, orientací na vlastní osobu, bohatou škálou všech možností a pocitem mezi, kdy si člověk uvědomuje, že ještě není dospělý, ale není už ani adolescent. Za hlavní atribut vynořující se dospělosti je považovaná explorace identity, která je naplno spjata s dospělými rolemi. Tento fenomén je typický především pro rozvinuté země, je tedy kulturně podmíněný. Důsledkem společenských změn prodlužuje fáze života před nástupem dospělosti (Lacinová et al., 2016).

Zmíněné atributy typické pro vynořující se dospělost nejsou však vždy jen pozitivní. Explorace je sice adaptivní proces při formování identity, výsledky některých studií však poukazují na vysokou úzkost, depresivní syndromy a další nepříjemné pocity, které tento proces mohou doprovázet a být jeho součástí (Luyckx et al., 2008).

V průběhu vynořující se dospělosti mladí jedinci aktivně usilují o pochopení svého místa ve světě a jsou konfrontováni s řadou existencionálních otázek. Jsou orientováni především na sebe, rádi zkouší nové aktivity, učí se novým dovednostem a hledají smysl svého života. Postupně se utvrzují ve svých osobních názorech, hodnotách a přesvědčeních, což zahrnuje časté experimentování v oblasti kariéry, vzdělání, mezilidských vztahů a životního stylu, s cílem lépe definovat svou identitu a zaměření na budoucnost. Období mezi 18.–29. rokem života je optimální dobou pro introspekci a zkoumání vlastní identity (Sumner et al., 2014).

3.3 Bikulturní identita

Dle Říčana (2010) v současné době nabývá interkulturní psychologie osobnosti na důležitosti, jelikož vlivem globalizace stále více jedinců z různých kultur žije a pracuje společně. V této souvislosti autor zmiňuje rozdíly v osobnostech mezi příslušníky odlišných

kultur. Zavádí koncept *modální osobnosti*, jež umožňuje popis typické osobnosti Čecha, Rusa, Itala atd. a v neposlední řadě i to, v čem se osobnosti jednotlivých národů od sebe liší.

Teorie kulturní identity se opírá o předpoklad, že skupiny, do kterých patříme, ovlivňují, jak vnímáme sami sebe i jak na nás nahlíží naše okolí. Z tohoto členství v rámci určité skupiny lze poté vyvodit specifické vlastnosti osobnosti (Moghaddam & Taylor, 1994). Bikulturní nebo multikulturní jedinec může být identifikován jako osoba, která přichází do kontaktu s dvěma nebo více kulturami a tyto kultury si začleňuje do své osobnosti (Hong et al., 2000; Lafromboise et al., 1993). Přičemž bikulturnost nezahrnuje pouze schopnost přizpůsobit se a vykazovat konzistentní chování, ale také je potřeba se identifikovat s rozdílnými kulturními kontexty (Schwartz & Unger, 2010).

V případě jedinců z mezikulturního zázemí je přístup ke dvěma kulturním kontextům různorodější. Buď je kombinují dohromady, což se někdy nazývá *fúze* a může to vést k vytvoření nové kultury, anebo *přepínají* mezi těmito dvěma kontexty. Skutečný bikulturalismus vzniká tedy spojením dvou kultur do jedinečné a osobní směsi. Bikulturní jedinec si vybírá prvky z obou kultur a spojuje je do své vlastní „kultury“, kterou lze jen stěží rozložit na dílčí části. Pro úspěšné zvládnání života v obou kulturách je nezbytná dovednost porozumět hodnotám a tradicím obou kultur, mít pozitivní postoj k nim, důvěřovat vlastní schopnosti žít v obou kulturách bez ohrožení své identity, být schopen komunikovat v obou jazycích, projevovat flexibilitu v přizpůsobování své role a chování situaci, a zároveň mít silné spojení s oběma kulturami (Lafromboise et al., 1993).

Bikulturalismus může vyvolávat pocity hrdosti na svou jedinečnost a příslušnost ke dvěma různým komunitám a historiím. Avšak zároveň s sebou nese konflikty týkající se identity, hodnot a dvojích očekávání. Bikulturní jedinci často čelí každodenním výzvám spojeným s vyrovnáváním se s různými, často protichůdnými kulturními identitami a hodnotovými systémy (Benet-Martínez & Haritatos, 2005).

Existuje teoretický rámec, známý jako *integrace bikulturní identity (BII)*, který se zabývá individuálními odchylkami u bikulturních jedinců a popisuje, jak tito jedinci organizují svou duální kulturní identitu z kognitivního a emocionálního hlediska. Koncept *Bicultural Identity Integration Scale (BIIS)* zahrnuje dvě hlavní komponenty. První z nich je *Kulturní prolínání (versus odstup)*, který popisuje míru, do jaké se dvě kulturní identity jedince proplétají nebo oddělují. Druhou komponentou je *Kulturní harmonie (versus konflikt)*, což se týká vnímané kompatibility nebo konfliktu mezi těmito dvěma identitami.

Jinými slovy, někteří bikulturní jedinci považují své dvě různé kulturní identity za kompatibilní a doplňující se, zatímco jiní mají tendenci je chápat jako protikladné a vzájemně odporující. Důležitým faktorem je subjektivní zkušenost každého jedince (Benet-Martínez et al., 2002).

Jedinci s vysokým skóre v BII mají tendenci lépe integrovat obě kultury do svého každodenního života, což jim umožňuje vnímat tyto kultury jako spíše harmonické a kompatibilní, na rozdíl od jedinců s nízkým skóre v BII, kteří mají obtíže sloučit obě kultury do jedné soudržné identity. I když se ztotožňují s oběma kulturami, jsou citliví na konflikty mezi nimi, které pramení z jejich vnitřního rozporu. Často poté cítí nutnost zvolit jen jednu z kultur (Benet-Martínez & Haritatos, 2005).

Tadmor et al. (2009) se zaměřovali na výhody biculturalismu. Došli k závěru, že bikulturní jedinci mají širší vzhled do komplexních konfliktů a dokážou se na problém podívat z více úhlů pohledu. Jsou schopni lépe porozumět různým perspektivám situace než monokulturní jedinci. Rozmanitost jejich kulturního zázemí přispívá k rozvoji tolerance, snižuje výskyt předsudků, má pozitivní vliv na kreativitu, inovativnost, flexibilitu v myšlení a kvalitu rozhodování.

Na druhou stranu, v oblastech, kde převažuje jedna kultura, může být bikulturní identita nevýhodná, protože v některých situacích je adaptivnější chovat se a myslet jako většina populace. Pro bikulturní jedince je tedy mnohdy jednodušší žít ve velkých městech, kde je vyšší pravděpodobnost výskytu populace imigrantů a je zde potřeba flexibilně reagovat na kulturní rozmanitost (Schwartz & Zamboanga, 2008).

3.4 Identita a jazyk

Vědecký zájem o problematiku, že jazyk ovlivňuje lidskou osobnost, začal nabývat na významu až v posledních dvaceti letech. Tyto výzkumy se soustředí na různé aspekty, včetně změn na úrovni osobnosti, rozdílného vnímání vlastní identity, prožívání sebeúcty, analýzu proměn sociálních rolí a také různorodé přístupy k sexuálním otázkám (Mijatović & Tytus, 2016).

Koven (2001) se zabývala kvalitativním výzkumem zaměřeným na identitu bilingvních a jejich vztahu k používání jazyků. Cílem výzkumu bylo prozkoumat, jak v osobních příbězích dochází k tvůrčímu vyjádření postav skrze citovanou řeč. Byly

analyzovány příběhy vyprávěné francouzsko-portugalskými participanty v obou jazycích s cílem porozumět, jak volba jazyka a užití různých stylistických prvků mohou reflektovat projev více identit. Studie prokázala, že bilingvní mluvčí vykazují mnohočetnou a kulturně podmíněnou identitu, kterou lze pozorovat prostřednictvím analýzy verbálního projevu. Tyto mnohočetné identity (multiple identities) jsou zakořeněny v různých jazycích, kterými mluvčí disponují. Vyprávění bilingvního jedince se v obou jazycích často lišily ve volbě slov, formálnosti projevu, neverbálním vyjádření. Naopak rozsah slovní zásoby, používání přímé řeči a jiné faktory se mezi jazyky však nelišily.

3.4.1 Feeling different fenomén

Multilingvní jedinci často popisují, že se v každém jazyce cítí a občas dokonce i chovají jinak. Tyto pocity odlišnosti, které mohou vzniknout u bilingvních či u vícejazyčných mluvčích, nastávají při komunikaci jiným jazykem. V některých případech jsou na to upozorňováni také svým okolím. Na Birkbeck College ve Velké Británii byl proveden výzkum smíšeného designu, který si kladl za cíl zjistit, jak multilingvní jednotlivci vnímají a prožívají používání různých jazyků. Zaměřoval se na porozumění rozdílům v pocitech, emocích a způsobu vnímání sebe samých v různých jazycích. Do studie se zapojilo 106 bilingvních účastníků. V rámci výzkumu došlo ke kvantifikaci rozmanitých reakcí pomocí měřících škál. Participanti často uváděli, že odlišnosti vnímají hlavně při komunikaci v jazyce, který se naučili později v životě. Cítí se v něm méně logičtí, méně emocionální, méně vážní, mnohdy také neupřímní a hůře se jim vyjadřují emoce. Autoři se domnívají, že důvodem pocitu jinakosti může být úroveň jazykové kompetence v příslušných jazycích, nižší jazyková úroveň může u mluvčího vyvolat negativní pocity, především úzkost (Dewaele & Nakano, 2013).

Ale i přes nižší jazykovou kompetenci nemusí vždy vznikat negativní pocity. Pro někoho schopnost vyjadřovat se více jazyky, poskytuje velkou svobodu, radost, že se domluví s více lidmi a možnost chovat se odlišným způsobem než za běžných okolností. Mluvení v jiném jazyce tak často provází pocity úzkosti, ale i pocity osvobození a vzrušení (Wilson, 2013).

Mijatović a Tytusová (2016) se zabývali výzkumem ohledně souvislosti osobnostních charakteristik a výskytu pocitů odlišnosti u bilingvních hovořících anglicky a německy. Šlo o kvantitativní studii prováděnou na katedře Anglistische Linguistik na Univerzitě Mannheim v Německu. Do studie bylo zapojeno 88 německo-anglických

bilingvních účastníků. Hlavním cílem tohoto výzkumu bylo prozkoumat důvody, proč se bilingvní jedinci cítí jako jiní lidé při použití různých jazyků. Výzkum se zaměřil na vliv faktorů jako bikulturalismus, osobnostní rysy a introspekce. V rámci studie badatelé využili Big Five. Bylo zjištěno významné pozitivní spojení mezi skóre na škále Přívětivosti a pocity změněného já při změně jazyka. Bilingvní mluvčí s vysokým skóre na škále Přívětivosti vykazují vyšší míru empatie vůči reakcím a zpětné vazbě svých komunikačních partnerů a aktivně se jim přizpůsobují. Tato kvantitativní analýza byla dále podpořena kvalitativním vyhodnocením výpovědí jednotlivců, které korespondovaly s pozorovanými výsledky.

Dle Grosjeana (2014) je nejdůležitější kontext dané situace. Změny v osobnosti tak přisuzuje spíše změnám v okolí a komunikačním partnerům než změnám v rámci jazyka. Přepínání mezi jazyky často souvisí s přechodem do jiných sociálních rolí a změnou emočních postojů. Jelikož každý jazyk bývá osvojován a používán s různými lidmi v rozličných situacích, používání konkrétního jazyka může ovlivňovat chování v mnohých směrech.

3.5 Výzkumy zabývající se vývojem identity u jedinců vyrůstajících v mezikulturních rodinách

Před započítím empirické části této práce se zaměříme na rozbor několika aktuálních studií týkajících se dopadů bilingvismu a bikulturality na proces formování identity jedince. Studie poukazují na to, jak vyrůstání v mezikulturní rodině ovlivňuje jednotlivé psychologické aspekty včetně toho, jak kulturní rozdíly ovlivňují sebeúctu a vnímání vlastního já. Další aspekt, který byl zkoumán se týká toho, jak používání různých jazyků souvisí s vlastním prožíváním a sebehodnocením. Studie se soustředily i na identifikaci negativních a pozitivních aspektů spojených s životem v mezikulturních rodinách. Tato podkapitola nám pomáhá lépe porozumět komplexnímu vlivu bilingvismu, bikulturality a mezikulturního prostředí na psychosociální aspekty jedinců a formování jejich identity. Jaké negativní i pozitivní aspekty přináší život v mezikulturních rodinách.

Arnett (2002) analyzoval vliv globalizace na psychologické aspekty jednotlivců a vyzdvihl problémy spojené s identitou. Vliv globalizace se projevuje především v procesu akulturace, což vede k rozvoji bikulturní identity. Bikulturní identita se skládá z identity, jež je zakořeněna v kultuře původu, má základ v etnických tradicích, normách, hodnotách. A

následně i z identity vznikající reakcemi jedinců na nové kulturní prvky v kontextu multikulturalismu, nejčastěji při vzdělávání, cestování nebo zaměstnání. Tato problematika je typická i pro jedince vyrůstající v mezikulturních rodinách, kde se rovněž setkávají dvě kultury, které jedinec průběhem času integruje do své osobnosti.

Phinney a Devich-Navarro (1997) uvádí, že je biculturalismus komplexní a multidimenzionální koncept. Každý bikulturní jedinec je zcela individuální, jde totiž o komplexní souhru více faktorů jako je jazyk, identita, osobnost i kontextuální proměnné.

Kvantitativní studie Chenové et al. (2008) se zaměřila na zkoumání vlivu bilingvismu, biculturalismu a sociálního kontextu na formování identity a celkový psychologický vývoj jedince. Poukázala na zkušenosti 88 bikulturních jedinců ovlivněných globalizací a multikulturalismem. Význačným zjištěním bylo, že mnoho bilingvních jedinců zaznamenává změny ve svém postoji a chování, které souvisí s používaným jazykem. Projevují agresivnější a napjatější reakce při komunikaci v jednom jazyce, zatímco v druhém jazyce jsou více rezervovaní a vyjadřují se jemněji.

Kvantitativní výzkum zabývající se fenoménem „*kulturního bezdomovectví*“ se zaměřoval na zkušenosti lidí, jež vyrůstali v mezikulturním zázemí a od malička interagovali s více než jednou kulturou. Hlavním cílem výzkumu bylo vytvoření a ověření nástroje pro měření kulturního bezdomovectví a jeho spojitosti s různými faktory. Výzkumu se účastnilo 448 vysokoškolských studentů. Respondenti často zmiňovali prožívané pocity „*jinakosti*“, které jsou způsobeny smíšeným rasovým, etnickým nebo kulturním původem. Mnohdy čelí opakujícím se požadavkům, které jsou v rozporu s různými kulturami, což může vést k rozporuplnosti a zmatenému chování. To má za následek pocity studu, sebeobviňování odmítání a diskriminaci ze strany jak menšinové, tak většinové populace a následnou sociální i emocionální izolaci. Tito jedinci mívají zmatek ohledně své kulturní identity a touží nalézt svůj „*kulturní domov*“ (Navarrete & Jenkins, 2011).

Jedinci vyrůstající v mezikulturních rodinách se mnohdy potýkají s problémy ohledně rozdílného očekávání svých rodičů, jak by se měli chovat a jakým způsobem by měli vnímat svou etnickou příslušnost. Často tedy naráží na kritiku svého chování ze strany alespoň jednoho z rodičů či prarodičů, což vede k pocitům zmatenosti ohledně své identity, způsobu chování a následným konfliktům v rámci sociální interakce. Na druhou stranu jim různorodé kulturní perspektivy rozšiřují kognitivní a sociální dovednosti. Bikulturní jedinci

často zkoumají svou smíšenou historii rodiny, aby si tak lépe ukotvili identitu a vytvořili své místo ve společnosti (Vivero & Jenkins, 1999).

Ross et al. (2002) se ve svém kvantitativním výzkumu z University of Waterloo a Wilfrid Laurier University zaměřili na kulturní rozdíly v prožívané sebeúctě bikulturních jedinců. Výzkumu se dohromady zúčastnilo 111 respondentů. Cílem této studie bylo zkoumat, jaký vliv má u bikulturních jedinců použitý jazyk na jejich sebepojetí. Očekává se, že bikulturní jedinci mohou mít různorodá vnímání sebe samých kvůli jejich zkušenostem se dvěma odlišnými kulturami a způsoby socializace. Tato rozmanitost může způsobit konflikty ve vnímání jejich vlastní sebeúcty a identity. Bylo zjištěno, že jazyk má výrazný vliv na náladu, způsob sebeprezentace a sebehodnocení u bikulturních bilingvních jedinců, kteří mají odlišné self-systémy aktivované právě skrze použitý jazyk. Právě jazyk se tak projevil jako silný nástroj k aktivaci rozdílných kulturních konceptů, které ovlivňují vnímání vlastní identity.

V oblasti etnických a kulturních výzkumů se opakuje problematika, kdy jedinci z mezikulturního zázemí zmiňují jak pozitivní, tak negativní faktory smíšeného kulturního dědictví. Bikulturalismus vyvolává pocity hrdosti, jedinečnosti, bohatou a rozmanitou historii rodiny. Také ovšem může přinášet zmatek v rámci identity, rozdílná očekávání od okolí, střety hodnot, tlaky ze strany různých společenství ohledně loajality a způsobu chování. Bikulturní jedinci se potýkají s následky mnohých stereotypů a předsudků (Benet-Martínez & Haritatos, 2005).

Lidé vyrůstající v mezikulturních rodinách často projevují adaptabilitu a schopnost flexibilně reagovat na své prostředí. Často dokážou mluvit více jazyky, jsou otevření novým zkušenostem, odolní vůči stresu a mají vůdčí schopnosti. Nicméně mohou mít problém s rozvojem pocitu identity a mnohdy bývají emocionálně labilní (Miller et al., 2020).

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

V teoretické části jsem představila problematiku mezikulturních rodin, bilingvismu a vliv mezikulturní výchovy na identitu mladého dospělého jedince. Na základě těchto teoretických poznatků je zřejmé, že mezikulturní prostředí a různorodé kulturní faktory mají dopady na identitu jedince v mladém dospělí. V rámci mého výzkumu jsem měla možnost setkat se s konkrétními jedinci pocházejícími z mezikulturních rodin, kteří se mnou sdíleli své vlastní zkušenosti týkající se jejich specifického vyrůstání, možnosti setkávání se s rozličnými kulturními prvky a následnými dopady na jednotlivé oblasti jejich života. Tyto zkušenosti budou dále zkoumány a podrobněji popsány ve výzkumné části mé diplomové práce.

Na rozdíl od deduktivního procesu, který pracuje s již definovaným objektem zkoumání a testuje existující hypotézy a teorie, se tato práce zaměřuje na induktivní přístup, jehož cílem je popis jednotlivých případů a postupný vývoj teorie (Hendl, 2005). Jedná se o snahu hlouběji proniknout do fenoménu psychologických aspektů jedinců z mezikulturních rodin vyrůstajících v České republice. Zvolený *kvalitativní přístup* představuje tento fenomén ve všech jeho nuancích a komplexitě, umožňuje nechat účastníky výzkumu vyprávět své příběhy a sdílet informace, které jsou pro jejich mezikulturní zkušenost klíčové. Mají možnost zvolit si sami o čem chtějí mluvit a jak chtějí sdílet své pohledy na svou osobní zkušenost a její místo v jejich životě, aniž by jim předem byly představeny stanovené scénáře či odpovědi.

Hlavním cílem tohoto výzkumu je *podrobně prozkoumat zkušenost vyrůstání v mezikulturních rodinách v České republice a identifikovat dopady této zkušenosti na psychologické aspekty, zejména na formování identity mladých dospělých*. Nejedná se o pouhý popis jednotlivých případů, ale spíše o objevení širších vzorců a souvislostí, které tuto zkušenost provázejí. Zvláštní pozornost bude věnována dopadům bilingvismu na proces formování identity mladých dospělých a zkoumání společných osobnostních charakteristik těch, kteří vyrůstali v mezikulturních rodinách v České republice, přičemž tyto rodiny zahrnují různé kultury.

5 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Výzkumná otázka se týká fenoménu, který má být zkoumán. Stanovení cíle výzkumu je důležité, avšak v průběhu samotného výzkumu můžeme upravovat a přidávat další výzkumné otázky, které definují a ohraničují tento fenomén (Hendl, 2005). S ohledem na definovaný výzkumný problém a cíl byly stanoveny *tři výzkumné otázky*.

Výzkumná otázka č. 1:

- *Jaký dopad má zkušenost vyrůstání v mezikulturní rodině na vztahy a sociální interakce mladého dospělého jedince?*

Tato výzkumná otázka má za úkol prozkoumat vztahy a sociální interakce mladých dospělých, kteří vyrůstají v mezikulturní rodině. Jak jejich zkušenost mezikulturního zázemí souvisí s utvářením jejich vztahů, a to jak pozitivně, tak negativně.

Výzkumná otázka č. 2:

- *V jakých aspektech se bilingvismus projevuje ve vývoji identity mladého dospělého?*

Za pomoci této výzkumné otázky se pokusím nahlédnout do vztahu mezi bilingvismem a formováním identity u mladých dospělých a zjistím, jakým způsobem se tento vztah projevuje.

Výzkumná otázka č. 3:

- *Jaké jsou společné prvky v rámci chování a prožívání mladých dospělých, kteří vyrůstali v mezikulturních rodinách?*

Tato výzkumná otázka se zaměřuje na výskyt společných prvků v rámci prožívání, chování, osobnostních charakteristik a životního stylu u mladých dospělých, kteří vyrůstali v mezikulturních rodinách.

6 TYP VÝZKUMU, TVORBA A ANALÝZA DAT

V následující kapitole se podrobně seznámíme s charakteristikou výzkumu, včetně procesu sběru a analýzy dat.

6.1 Typ výzkumu

V této práci jsou psychologické aspekty mladých dospělých vyrůstajících v mezikulturních rodinách v České republice zkoumány z perspektivy *kvalitativního výzkumu*. Kvalitativní přístup výzkumu nám poskytuje příležitost prozkoumat tento fenomén do hloubky a získat tak podrobnější informace, které by bylo obtížné získat kvantitativními metodami (Corbinová & Strauss, 1999).

Dle Hendla (2005) je charakteristické pro kvalitativní výzkum hlubší zkoumání tématu, bohatost dat a holistický přístup, který zahrnuje hledání vzájemných souvislostí a propojení. Mým záměrem bylo porozumět dané problematice v co nejširším kontextu. Tento přístup vychází z fenomenologie, která zdůrazňuje, že jev by měl být zkoumán a odhalen v jeho přirozeném prostředí, aniž bychom se pokoušeli ho ovlivnit. V neposlední řadě byl kvalitativní výzkum zvolen kvůli obtížné dostupnosti k vybranému výzkumnému souboru (Ferjenčík, 2010).

Při provádění kvalitativního výzkumu je nezbytné zohlednit osobní vztah mezi výzkumníkem a účastníkem, což má významný dopad na průběh a interakci v rámci výzkumu. Nicméně klíčovým faktorem pro úspěšnost je autenticita tohoto vztahu. Tento přístup s sebou nese i určitá omezení, včetně obtížnosti obecné aplikace získaných dat na celou populaci a náročnosti na čas při sběru dat. Tato omezení jsou však vyvážena množstvím a detailností získaných informací (Miovský, 2006).

6.2 Metody sběru dat

Pro získání dat byla využita metoda *polostrukturovaného rozhovoru*. Tato metoda byla zvolena pro svou pružnost, která umožňuje přizpůsobit otázky a popřípadě přidat další otázky v závislosti na informacích poskytovaných respondentem. Zároveň poskytuje

rozhovoru určitou strukturu díky předem stanoveným otázkám, které zajišťují pokrytí širokého spektra tématu (Miovský, 2006).

Ferjenčík (2010) charakterizuje rozhovor jako klíčovou a silně interaktivní metodu sběru dat, zejména pokud nás zajímají názory, postoje a porozumění zkoumaného jevu ze strany respondentů. Polostrukturovaný rozhovor je typický tím, že výzkumník má předem připravené otázky a aktivně se účastní průběhu rozhovoru. Nicméně způsob, jakým respondenti na otázky reagují zůstává poměrně otevřený a závisí na jejich vlastním stylu odpovídání.

Zahájení sběru dat zahrnovalo pilotní rozhovor v říjnu roku 2022, během kterého byly některé otázky upraveny. Hlavní fáze sběru dat probíhala od listopadu do konce prosince 2022. Během rozhovorů byly zvukové záznamy zaznamenávány jak na diktafon, tak na mobilní telefon. Délka jednotlivých rozhovorů se pohybovala v rozmezí od půl hodiny do jedné hodiny, a to v závislosti na ochotě a otevřenosti respondentů. Nejběžnější délka rozhovorů se pohybovala kolem padesáti minut. Seznam otázek použitých v rozhovoru lze nalézt v Příloze č. 4.

Při rozhovorech jsem byla jedinou přítomnou osobou kromě respondenta. Než jsme zahájili rozhovor, představila jsem se, objasnila téma své diplomové práce a vysvětlila, jak proběhne interview. Následně jsem předložila každému účastníkovi informovaný souhlas k podpisu a zdůraznila, že jejich účast je naprosto dobrovolná. Úvodní otázky směřovaly k získání základních informací o respondentovi s cílem vytvořit uvolněnou atmosféru a snížit napětí, aby se respondenti cítili uvolněně a bezpečně. Sběr dat byl doplněn o *anamnestický dotazník* (viz Příloha č. 5), jež respondenti vyplnili těsně před tím, než započal rozhovor.

Kromě toho bylo také využito *pozorování*, které je s osobním rozhovorem úzce propojené. Zvláštní pozornost byla zaměřena na emocionální projevy, neverbální komunikaci a na hodnocení ochoty či neochoty ke sdílení konkrétních témat.

6.3 Metody zpracovávání a analýzy dat

S ohledem k záměru zkoumat vztahy a spojitosti týkající se daného jevu byly použity postupy *zakotvené teorie* (Grounded theory) zahrnující strategii výzkumu i způsob analýzy dat (Hendl, 2005).

Metoda zakotvené teorie, vyvinutá autory Glaserem a Straussem, je zaměřena na vytvoření teorie pro specifické jevy, které se vyskytují v určitých situacích. Tato teorie se obvykle věnuje procesům, které se odehrávají v konkrétním prostředí nebo ve specifické skupině jedinců a zkoumá interakce mezi těmito jedinci v rámci dané situace (Miovský, 2006).

Zakotvená teorie je teorie, která vzniká induktivně na základě studia konkrétního fenoménu, jež reprezentuje. Zakotvenou teorií můžeme umožnit, aby významný fenomén v rámci zkoumané oblasti přirozeně vynikl a odhalil klíčové prvky, aniž bychom je předem pevně specifikovali (Corbinová & Strauss, 1999). Tato metoda je flexibilní, pohyblivá, inovativní a zahrnuje postupy nazývané kódování, které jsou strukturovány do tří fází (Miovský, 2006).

6.3.1 Otevřené kódování

Před samotným procesem otevřeného kódování byly rozhovory přepsány z nahrávek do formy textu, který byl poté opakovaně pečlivě pročítán. V rámci postupů zakotvené teorie bylo prvním krokem provádění otevřeného kódování. Během této fáze jsme důkladně procházeli prepisy rozhovorů a označovali jednotlivé pasáže nebo věty vhodnými pojmy, které nejlépe popisovaly obsah jejich sdělení. Tyto pojmy jsme následně začlenili do kategorií a subkategorií. Během procesu byly kategorie a subkategorie průběžně upravovány, aby co nejlépe poukazovaly na získaná data. Většina subkategorií byla dále rozdělena na jednotlivé vlastnosti a dimenze. Jednotlivým kódům byla přisuzována významnost na základě jejich opakovaného výskytu a vzájemných souvislostí s jinými kódy. Při fázi otevřeného kódování byl využíván software Atlas.ti.

6.3.2 Axiální kódování

Druhou fází v rámci zakotvené teorie se nazývá axiální kódování. Během této fáze jsme propojovali jednotlivé kategorie a subkategorie vytvořené během otevřeného kódování do hypotetických vztahů. Tyto vztahy jsme ověřovali porovnáním s původními daty. Pomocným nástrojem pro objevování těchto vztahů byly poznámky zaznamenané v průběhu otevřeného kódování, kdy výzkumník identifikoval opakující se vzorce. Výsledkem této fáze byl paradigmatický model, zahrnující příčinné podmínky, samotný jev, kontext, intervenující podmínky, strategie jednání a následky. Příčinné podmínky se týkaly událostí, které ovlivňovaly zkoumaný jev, tedy hlavní téma výzkumu. Kontext odkazuje na

charakteristiky spojené s tímto hlavním tématem. Intervenující podmínky mají dopad na strategie jednání a vzájemné interakce. Posledním stádiem a výsledkem těchto procesů jsou následky (Corbinová & Strauss, 1999). Během fáze axiálního kódování byla použita metoda tvorby myšlenkových map s využitím tužky a papíru.

6.3.3 Selektivní kódování

V posledním stádiu, nazvaném selektivní kódování, vytváříme centrální kategorie, ke které přiřazujeme ostatní kategorie. Tato struktura je ilustrována pomocí kostry příběhu zahrnující centrální kategorii, subkategorie, vlastnosti a dimenze. Tento proces tvorby kostry příběhu vychází z techniky srovnávání informací a pokládání otázek o datech (Corbinová & Strauss, 1999). Vytvářená teorie byla průběžně porovnávána s původními daty a upravována tak, aby co nejvěrněji odrážela tato data a splňovala kritéria zakotvené teorie.

7 VÝZKUMNÝ SOUBOR A ETICKÝ ASPEKT VÝZKUMU

Tato část diplomové práce se zaměřuje na představení výzkumného souboru a zpřístupnění etických principů, které jsem dodržovala.

7.1 Výzkumný soubor

Pro výběr respondentů byla stanovena následující kritéria. Jedinec *vyrůstal v mezikulturní rodině, přičemž jeden z jeho rodičů je České, v jednom případě poté Slovenské národnosti a druhý je příslušníkem národnosti odlišné. Účastník výzkumu má trvalé bydliště v České republice. Věková kategorie respondentů byla stanovena od 20-35 let.*

Dle Vágnerové (2000) je mladá dospělost vymezena fází mezi 20 a 35 lety. Většina respondentů byla ve věku vynořující se dospělosti. Tento fenomén je popsán jako fáze mezi adolescencí a plnou dospělostí, obvykle se vyskytující v rozmezí 18 až 29 let (Arnett, 2011). Právě toto období je charakterizováno dosažením osobní identity, definováním životních a profesních cílů a přechodem do rolí dospělých (Lečbych, 2008). Zároveň byl zařazen i jedinec mladší dospělosti do 35 let, což je období, kdy se životní role stabilizují (Erikson, 1968).

Pro výběr účastníků do výzkumu byla použita metoda nepravděpodobnostního výběru. Kvůli specifikaci skupiny jsem se rozhodla pro *metodu záměrného výběru*, kde výzkumník záměrně vyhledává jedince s konkrétními vlastnostmi, kteří se do výzkumu dobrovolně zapojí (Miovský, 2006). Následně byl výzkumný soubor doplněn *metodou sněhové koule*.

K vyhledání probandů jsem využila pomoc rodiny, přátel a plakát, který jsem následně zveřejnila na sociálních sítích. Tímto způsobem jsem navázala kontakt se *šestnácti jednotlivci*. Propojila jsem se s nimi prostřednictvím sociálních sítí, stručně představila sebe a účel své diplomové práce. Po sléze jsem požádala o možnost provést s nimi rozhovor. Všichni respondenti souhlasili se setkáním a podstoupením rozhovorů.

7.2 Charakteristika respondentů

Výsledný soubor tedy tvoří *devět žen a sedm mužů*. Tito respondenti převážně vyrůstali v hlavním městě, pouze čtyři respondenti uvedli jiný typ sídla. Nejmladším respondentům je *20 let*, nejstaršímu účastníkovi je *34 let*. Průměrný věk respondentů v době sběru dat byl *23 let*. Mediánem těchto čísel je pak *22,5*. Každý účastník *má jednoho rodiče české či slovenské národnosti a druhého rodiče národnosti odlišné*. Slovenská národnost byla po zvážení považována za velmi blízkou národnosti české i pro jejich společné kořeny. Navíc daná respondentka s rodičem slovenské národnosti vyrůstala celý svůj život v České republice. Podrobnější informace o výzkumném souboru jsou uvedeny v následující tabulce.

Tabulka č. 1 Charakteristika výzkumného souboru se zaměřením na pohlaví, věk, národnost rodičů a typ sídla, kde respondenti vyrůstali

Respondent	Pohlaví	Věk	Národnost matky	Národnost otce	Typ sídla, kde vyrůstali
1	žena	20	ČR	Vietnam	hlavní město
2	muž	20	ČR	Itálie	hlavní město
3	žena	20	ČR	USA	hlavní město
4	žena	25	Ukrajina	ČR	hlavní město
5	žena	24	Slovensko	USA	hlavní město
6	muž	20	ČR	Německo	hlavní město
7	muž	21	ČR	JAR	vesnice
8	muž	25	ČR	El Salvador	okresní město
9	muž	34	Polsko	ČR	hlavní město
10	žena	25	ČR	Zambie	krajské město
11	žena	26	ČR	Švédsko	hlavní město
12	žena	24	ČR	Sýrie	hlavní město
13	muž	20	ČR	Alžírsko	hlavní město
14	žena	20	ČR	USA	hlavní město
15	muž	26	Súdán	ČR	malé město (nad 2000 obyvatel)
16	žena	21	ČR	Nizozemsko	hlavní město

Dvanáct respondentů studuje nebo má již vystudovanou *vysokou školu*. Šest účastníků v rámci rozhovoru zmínilo, že se pohybuje v *pomáhající profesní oblasti*. V období dětství respondentů došlo ke čtyřem *rozvodům rodičů* v rámci mezikulturních rodin. Později v průběhu dospívání však další tři respondenti uvádí *oddělenou formu života svých rodičů*. Ve všech případech byl *český jazyk* alespoň jednou z možností, kterou respondenti využívali

při komunikaci doma se svou rodinou. V *Tabulce č. 4* je k vidění seznam konkrétních jazyků, kterými respondenti disponují. Pět respondentů uvedlo kromě českého občanství i svou *příslušnost občanství ke své druhé kultuře*. Tři respondenti se hlásí ke *křesťanskému náboženství*, jeden se považuje za *muslima*, zbytek respondentů se striktně nepřiklání k žádnému náboženství. Pro názornější představu jsou dané informace zobrazeny v následujících tabulkách.

Tabulka č. 2 Charakteristika výzkumného souboru se zaměřením na nejvyšší dosažené vzdělání a povolání

Respondent	Nejvyšší dosažené vzdělání	Povolání
1	SŠ s maturitou	student
2	SŠ s maturitou	student
3	SŠ s maturitou	student
4	VŠ	psycholog, lektor
5	VŠ	psycholog, asistent pedagoga
6	SŠ s maturitou	student
7	SŠ s maturitou	student
8	VŠ	muzikant na volné noze, lektor
9	SŠ s maturitou	technik - laborant
10	VŠ	psycholog
11	SŠ s maturitou	kulturní a reklamní produkce
12	SŠ s maturitou	vychovatelka, učitelka
13	SŠ s maturitou	student, manažer
14	SŠ s maturitou	student
15	SŠ s maturitou	IT
16	SŠ s maturitou	student

Tabulka č. 3 Charakteristika respondentů se zaměřením na formu soužití jejich rodičů a jazyky, využívanými v rodině

Respondent	Forma soužití rodičů	Jazyky, kterými se hovořilo doma
1	žili ve společné domácnosti	česky
2	žili odděleně, každý v jiné zemi	česky
3	žili odděleně, ve stejné zemi	česky, anglicky
4	žili ve společné domácnosti	česky, ukrajinsky
5	žili odděleně, každý v jiné zemi	anglicky, slovensky, česky
6	žili ve společné domácnosti	česky, německy
7	žili ve společné domácnosti	česky, anglicky, afrikaans
8	žili odděleně, každý v jiné zemi	česky, anglicky
9	žili ve společné domácnosti	česky
10	žili ve společné domácnosti	česky
11	žili ve společné domácnosti	česky, švédsky, anglicky
12	žili ve společné domácnosti	česky
13	žili ve společné domácnosti	česky, arabsky, anglicky
14	žili ve společné domácnosti	česky, anglicky
15	žili ve společné domácnosti	česky
16	žili ve společné domácnosti	česky, holandsky

Tabulka č. 4 Charakteristika respondentů se zaměřením na jazyky, kterými hovoří, jejich občanství a náboženské vyznání

Respondent	Jazyky, kterými hovoří	Občanství	Náboženské vyznání
1	česky, anglicky	ČR	křesťanství
2	česky, anglicky, německy, italsky	ČR, Itálie	-
3	česky, anglicky	ČR, USA	-
4	česky, anglicky, ukrajinsky, francouzsky	ČR	-
5	česky, slovensky, anglicky	Slovensko, USA	-
6	česky, německy, anglicky	ČR	křesťanství
7	česky, anglicky, afrikaans	ČR	-
8	česky, anglicky	ČR	-
9	česky, polsky, anglicky	ČR	křesťanství
10	česky, anglicky	ČR	-
11	česky, švédsky, anglicky	ČR, Švédsko	-
12	česky, anglicky, arabsky	ČR	-
13	čeština, arabština, angličtina	ČR, Alžírsko	islám
14	česky, anglicky, německy	ČR	-
15	česky, německy, anglicky, arabsky	ČR	-
16	česky, anglicky, holandsky	ČR	-

7.3 Etická stránka výzkumu

Během průběhu výzkumu jsem dodržovala etické principy a vytvořila pro účastníky přívětivé a bezpečné prostředí. Na počátku setkání jsem informovala účastníky o základních aspektech mé diplomové práce, předpokládané délce rozhovoru a potřebě nahrávání zvukových záznamů. Respondenti byli seznámeni s tím, že jejich údaje zůstanou *anonymní*, a že v rámci mé diplomové práce budou identifikováni pouze číslem v pořadí rozhovoru, nikoliv osobními údaji či adresami. Po přepisu byly rozhovory smazány a uloženy v písemné formě na zabezpečené zařízení. S ohledem na osobní údaje bude zachována naprostá *mlčenlivost*.

Účast v tomto výzkumu byla zcela *dobrovolná* a účastníci měli v každém okamžiku možnost odstoupit bez udání důvodů. Všechny tyto informace byly obsaženy v informovaném souhlasu, který jsem před rozhovorem předložila respondentům k přečtení a podpisu (viz Příloha č. 3).

Respondentům byl před zahájením a po skončení rozhovoru nabídnut prostor pro případné dotazy týkající se výzkumu. Účastníci byli poučeni o tom, že nejsou povinni reagovat na všechny otázky a mohou sami ovlivňovat míru detailů, které chtějí sdílet ohledně svých zkušeností. Pokud během rozhovoru respondent vyjádřil přání, aby určitá informace nebyla zahrnuta do diplomové práce, i když by byla anonymizována, bylo toto přání respektováno a daná informace nebyla zmiňována.

Během rozhovoru jsem se snažila vytvořit přátelskou a důvěrnou atmosféru s probandy, kteří si mohli zvolit místo našeho setkání. Rozhovory často probíhaly online prostřednictvím programu Skype nebo poté osobně v kavárnách či v místě jejich bydliště.

8 PRÁCE S DATY A JEJÍ VÝSLEDKY

V této kapitole budou představeny konečné výsledky výzkumu získané z polostrukturovaných rozhovorů v podobě kategorií s jednotlivými vlastnostmi. Tyto výsledky jsou pro lepší představu doplněny konkrétními citacemi od respondentů, jež jsou identifikováni čísly odpovídajícími jejich pořadí dle *Tabulky č. 1* (viz Podkapitola 7.2 *Charakteristika respondentů*).

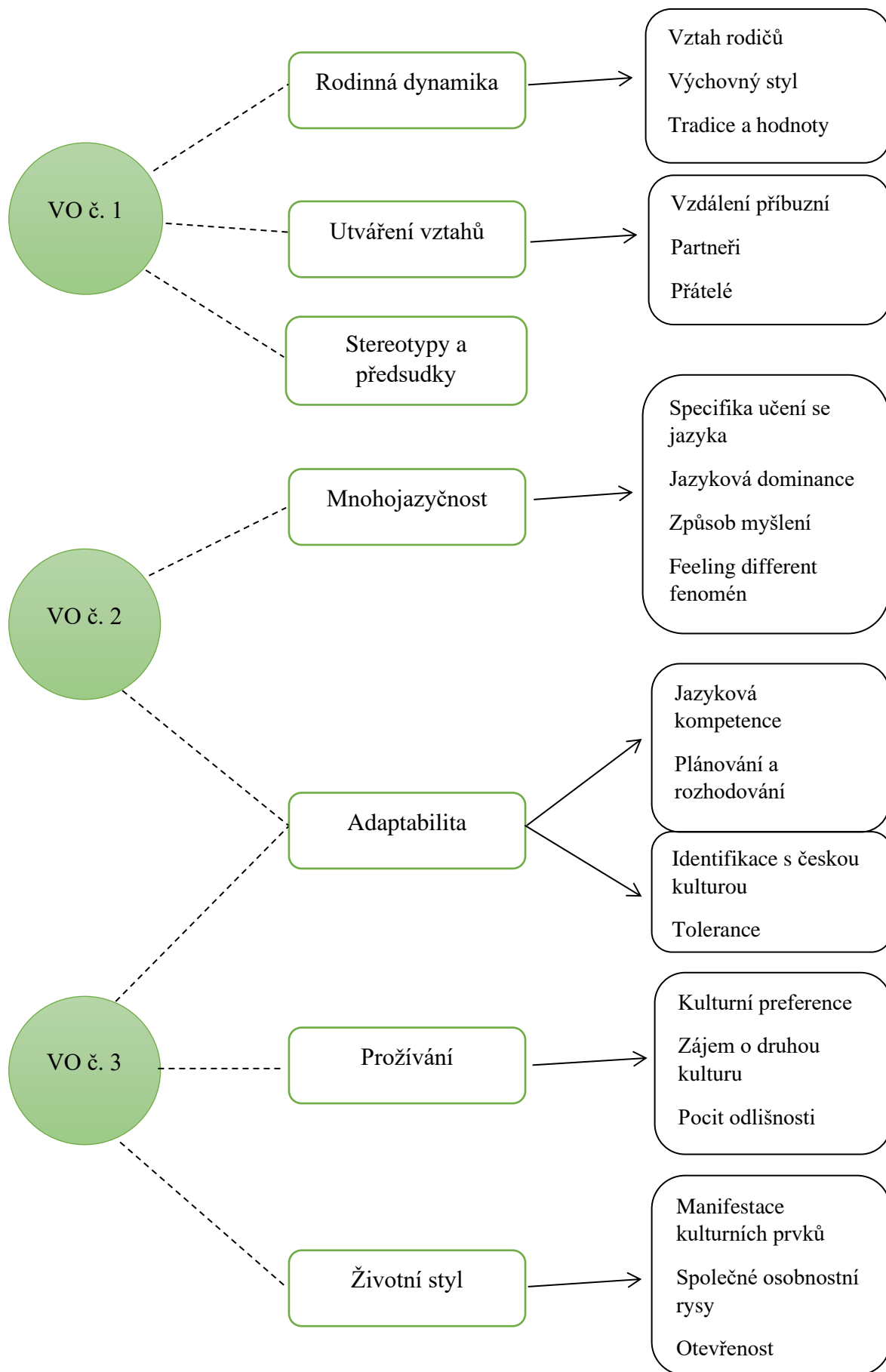
Otevřené, axiální a selektivní kódování zakotvené teorie určilo kategorie *rodinná dynamika, mnohojazyčnost, utváření vztahů, stereotypy a předsudky, adaptibilita, prožívání, životní styl* a centrální kategorii *bikulturní identitu* vztahující se ke všem ostatním kategoriím. Mezi jednotlivými kategoriemi a jejich subkategoriemi byly nalezeny významné souvislosti. Na základě analýzy dat vzniklo celkem 20 subkategorií, které komplexně zkoumají vzájemné vztahy a interakce mezi kategoriemi. Byla identifikována klíčová témata, jež se vztahují k výzkumným otázkám a k tématu diplomové práce.

8.1 Jednotlivé kategorie a subkategorie

Kategorie, subkategorie a jejich vzájemné spojení vytvářejí komplexní model teorie, jež umožňuje přiblížit zkušenost mladých dospělých, kteří vyrůstali v mezikulturních rodinách. V následujících podkapitolách budou detailně popsány jednotlivé kategorie, subkategorie a jejich interakce na základě analýzy polostrukturovaných rozhovorů doplněných informacemi z anamnestického dotazníku (viz Příloha č. 5). Z etických důvodů budou respondenti označováni čísly od 1 do 16 dle *Tabulky č. 1* (viz Podkapitola 7.2 *Charakteristika respondentů*).

Pro lepší přehled je zde k dispozici schéma jednotlivých kategorií a subkategorií, které sytí jednotlivé výzkumné otázky.

Schéma č. 1: Kategorie a subkategorie vztahující se k výzkumným otázkám

Podrobně se zaměříme na každou kategorii a pro lepší ilustraci ji doplníme citacemi z odpovědí respondentů k danému tématu. Citace budou uvozeny uvozovkami a zvýrazněny *kurzívou*. Jednotlivé kategorie budou zvýrazněny **tučně** a subkategorie budou pak zvýrazněny *tučnou kurzívou*. Centrální kategorie bude znázorněna **tučně a podtržením**.

8.1.1 Bikulturní identita

Bikulturní identita je centrální kategorie, která se stala ústředním konceptem. Prolíná se ve všech ostatních kategoriích a všechny je navzájem propojuje. Vztahuje se jak ke vztahům, životnímu stylu, prožívání i k bilingvistu mladých dospělých vyrůstajících v mezikulturních rodinách. S tímto tématem bylo možné se setkat ve všech šestnácti rozhovorech.

8.1.2 Rodinná dynamika

Kategorii **rodinné dynamiky** lze rozdělit do tří subkategorií, které se podrobněji zabývají různými aspekty fungování mezikulturní rodiny. ***Vztah rodičů*** se zaměřuje na interakce mezi rodiči, jejich komunikaci, konflikty, spolupráci a vzájemnou podporu. Tato dynamika výrazně souvisí s celkovou stabilitou rodiny a má důležitý dopad na respondenty výzkumu. Subkategorie ***výchovný styl*** se zabývá způsobem, jakým rodiče vychovávali respondenty této studie. Zahrnuje strategie, metody a hodnoty, které rodiče při výchově používali následně zmiňuje i přístup a roli každého rodiče v procesu výchovy. Subkategorie ***tradice a hodnoty*** se týká role tradičních hodnot a kulturního kontextu v rodině. Rodiny mnohdy dodržují určité tradice, rituály a hodnoty, jež mají dopad na rozhodnutí a způsob života v rodině. Kulturní aspekty jako náboženská přesvědčení, historické tradice, tradiční pokrmy, způsob trávení volného času a oslavování jednotlivých svátků formují rodinnou dynamiku a mají dopad na vztahy v rodině.

V rámci subkategorie ***vztah rodičů*** většina respondentů (n=14) v rozhovorech uvedla, že jejich rodiče s různým kulturním původem často čelili neshodám a hádkám způsobeným jejich odlišným kulturním dědictvím a rozličným pohledem na svět kolem sebe. Tyto konflikty často vedly až k rozvodu rodičů v průběhu života respondentů (n=7).

Pouze dva respondenti, jejichž oba rodiče pocházeli z určitých evropských zemí, popsali vztah svých rodičů jako zcela harmonický a vzájemně se obohacující. V ostatních

případech (n=14) byl vztah rodičů nesourodý. Během života se postupně vzdalovali nebo se jeden z rodičů plně přizpůsobil druhému a adaptoval se na kulturní dědictví České republiky.

„Prostě mají ty názory tak odlišný třeba na ten život, že jim to prostě nešlo no. Oni už teda spolu nebydlej, oni jsou rozvedený“ (Respondent č. 3).

„Táta prostě je ten Čech jo, máma se přizpůsobila všemu. Máma se kvůli tátovi odstěhovala do Čech. Oni se potkali na Ukrajině. Takže máma se kvůli tátovi odstěhovala. Ona teda sem už jezdila, ale prostě odstěhovala se kvůli němu do Prahy. Fakt jako se mu mnohem víc přizpůsobila“ (Respondent č. 4).

V rámci subkategorie **výchovný styl** se ukázalo, že respondenti (n=9) byli vychováni především svými matkami. Otcové v rámci výchovy nebyli tolik přítomní a to hned z několika důvodů. Žili v jiné zemi, pracovali v zahraničí nebo pouze neměli takový zájem o aktivní účast ve výchově. Pokud byl otec přítomný, docházelo k neshodám a rozdílným přístupům ve výchově, což mělo za následek velký zmatek u respondentů ohledně toho, jaký je správný způsob chování a zároveň bylo těžké zavděčit se oběma rodičům.

„Taťka s náma pak nežil, k němu vlastně nemám moc respekt, protože tam si ho jako nevybudoval u mě, když tam nebyl. A to je ta nevýhoda, když máš „multikulti rodiče“, když jim to nevyjde, tak se prostě odstěhuju“ (Respondent č. 5).

„Docházelo ke střetům v té výchově i mezi mýma rodičema. Já jsem nevěděla, co mám jako poslouchat, jestli toho taťku nebo mamku, takže to bylo vyrůstat v takovém nesouladu bych řekla mezi nima v té výchově“ (Respondent č. 10).

Na druhou stranu, respondenti (n=14) zdůrazňovali i výhody mezikulturní výchovy. Vnímali tuto zkušenost jako velice obohacující neboť rozšiřuje jejich pohled na svět, umožňuje jim přistupovat k problémům z různých perspektiv, učí je otevřenosti a toleranci vůči odlišným názorům, kulturám i hodnotám. Snad největší výhodu pak vnímají ve více jazycích, se kterými přicházejí do kontaktu už od dětství. Respondenti v rozhovorech uvedli, že mezikulturní výchova přispívá k jejich všeobecnému rozhledu a dává jim schopnost vidět svět a konkrétní situace z mnoha různých úhlů pohledu. Často také zmiňovali, že jejich rodiče na ně kladli vysoké nároky a podporovali jejich samostatnost.

„Je to super, je to úplně bezva. Dostaneš vhled, kterej normálně ani nedostaneš, když máš oba rodiče z jedné kultury. Dává ti to takovej rozhled v těch evropských otázkách. Přemýšlíš občas někdy jinak nad těma věcmi. Žiju dost v takovém porovnávacím módu.

Mám otevřené oči vůči tomu buranství. Přejde mi spoustu divných věcí asi víc normálních“ (Respondent č. 11).

Subkategorie týkající se **tradic a hodnot** nám umožňuje nahlédnout do různých zvyků, rituálů a svátků, které mezikulturní rodina slaví a dodržuje. V rámci rozhovorů se šestnácti respondenty se objevil společný vzorec, který se opakoval napříč každým rozhovorem. Jedná se o spojení a kombinace prvků dvou kultur do jednoho. Respondenti obohacují tradiční české hodnoty a zvyky o prvky tradic druhé kultury. Vybírají prvky tradic, které se jim líbí nejvíce a tím vzniká jedinečná a originální tradice specifická pro danou rodinu. Tímto způsobem mezikulturní rodiny vytvářejí unikátní směsici tradic a hodnot, která odráží bohatství jejich kulturního dědictví a umožňuje jim obohacovat rodinný život a životní styl. Naproti tomu od méně oblíbených tradic se upouští až postupně úplně zaniknou.

„Tradice jsme jeli všechny takový ty klasický český. Vánoce jsme slavili český ale vlastně i americký. Večer dvacátého čtvrtého přišel Ježíšek a ráno dvacátého pátého přišel Santa. Takže jsme to měli tak rozdělený, že k Ježíškovi jsme dostávali větší dárky, takový ty podstatnější. A potom druhý den přišel Santa, naplnil nám ponožky blbůstkama nebo prostě sladkostma. Takže to jsme tam určitě vnášeli. Ale jinak musím říct, že opravdu jiný americký svátek jsme neslavili jako ani Fourth of July ani Děkuvzdání, nikdy nic. Jenom Halloween jsme slavili hodně, protože to má táta fakt rád jako jediný svátek“ (Respondent č. 14).

„Vánoce a Velikonoce jsou takový český tradice. Ale slavíme vietnamskej novej rok, my jsme zase vůbec neslavili ten český. Když jsme byli malý, tak jsme vůbec neměli žádnou oslavu novýho roku, jako toho klasickýho. Třeba jsme šli jen ven v devět se dívat na ohňostroj, ale pak jsme šli spát a rodiče nikdy nikam nešli a jako neměli nějaký kamarády třeba u sebe pozvaný. Ale ten vietnamský jsme vždycky slavili víc. Byla velká večere, dělalo se hodně jídla a šli jsme i nahoru k oltáři, táta ho na ten novej rok vždy udělá. Má to být na nejvyšším místě v domě, takže ho tam má v pracovně nahoře na skříni. A tak jsme tam vždycky šli, modlili se a pak jsme šli dolu se najíst. To jsme dělali v šest večer, což je v době, kdy ve Vietnamu je půlnoc. Takže to je taková vietnamská tradice nebo prvek kultury, kterej my jsme jako vyloženě takhle převzali“ (Respondent č. 1).

Specifickým aspektem, který má významný vliv na **rodinnou dynamiku** a životní styl jedince, je náboženství. V rozhovoru se k tomuto tématu vyjádřilo devět respondentů (n=9). Náboženské vyznání a víra hrají klíčovou roli v tom, jak rodiny fungují a jakým způsobem respondenti vedou svůj život. Není to pouze součást osobního přesvědčení ale rovněž důležitý faktor v interakcích uvnitř rodiny. Promítá se do tradic, rituálů a svátků,

kteří rodina slaví. Může poskytovat smysl a strukturu do života mezikulturního jedince a zároveň vést k neshodám v rámci komunikace se svým okolím.

„Vyrostl jsem v islámu a jsem rád, že to dodržuju, protože mi to v životě pomáhá. Třeba nemůžeš kouřit, nemůžeš pít. Mně to ani nevadí, že nemůžu, jsem za to rád. Když vidím na některých lidech, co to s nima dělá, tak je to pro mě i lepší, že takhle třeba nedopadnu. Slavím svátek Ramadán, což je měsíc nejíst a nepít jako každý den od východu do západu. Táta chce abych se modlil a dodržoval tyhle pravidla“ (Respondent č. 13).

8.1.3 Mnohojazyčnost

Kategorie **mnohojazyčnost** se týká používání více jazyků jedinci, kteří vyrůstají v mezikulturní rodině, kde jejich rodiče hovoří různými jazyky, což je činí bilingvními. Tito jedinci se tak setkávají nejen se dvěma rozdílnými kulturami, ale také nejméně se dvěma různými jazyky, které si oba osvojí. Popřípadě preferují jeden, který převažuje v jejich každodenním životě. Tato kategorie lze rozčlenit do několika subkategorií.

Specifika učení se jazyka se týká způsobu, jakým se respondenti učí jazyku druhé kultury, ve které nežijí. Respondenti považují jazyk druhé kultury, ze které částečně pochází jako nedílnou součást své identity. Snaží se tento jazyk naučit prostřednictvím poslechu a komunikace s rodinou a příbuznými. Tento způsob učení jazyka ale může vést k nejistotám v gramatice a obavám z chyb při psaném projevu. Respondenti rovněž zmiňují strach ze ztrapnění a z chyb (n=11). Občas nemohou nalézt slova v daném jazyce, tak si je vypůjčí z jazyka druhého, dochází tak k zaměňování slov a mixování více jazyků dohromady (n=9).

„Já tu holandštinu umím z toho naposlouchání. Táta nebo příbuzný na mě mluvili holandsky. Takže to mám prostě z toho naposlouchání a v tom vnímám ten rozdíl. Tu holandštinu jsem se nikdy aktivně neučila. Jako když jsem byla menší, tak jsme s tátou kreslili obrázky a já jsem psala, co to je, ale to bylo chvilkový období. A v tom mi přijde jako rozdíl s tím jazykem, co se pak učíš ve škole, že to je úplně jinej přístup“ (Respondent č. 16).

„Já jsem občas odpovídal učitelkám slova, který mi přišly že jsou český a pak jsem zjistil, že jsou vlastně polský“ (Respondent č. 9).

Tato subkategorie se váže i k velké pomoci znalosti jazyka při následném učení se dalším cizím jazykům v průběhu života, vztahuje se i ke schopnosti domluvit se v zahraničí. Respondenti uvádí (n=15), že mají přirozený talent na jazyky.

„To je neskutečná výhoda. Musím říct, že v tom jsem měla jako super start do života. Myslím si, že když člověk vyrůstá bilingvní, tak má lepší predispozice se učit jiný jazyky, tak to mi hodně pomohlo. Já jsem žila 2 roky v Německu s ex přítelem a fakt jsem se za ty 2 roky naučila německy na úroveň C2 během třeba roku a třitvrtě. Myslím si, že vnímám jazyky rychleji tím, že jsem vyrůstala v bilingvním prostředí. Já i programuju weby a to jsou vlastně taky jakoby programovací jazyky a ty jsem se naučila fakt hodně rychle. Když to porovnáám s tím, jak dlouho to třeba trvá ostatním, tak si fakt prostě pamatuju syntax a slovíčka mnohem rychleji než ostatní. V tom mě to obohatilo úplně neskutečně“ (Respondent č. 14).

V rámci subkategorie **jazyková dominance** všichni respondenti uvádějí (n=16), že se v jednom jazyce cítí být více sami sebou, nemusí při projevu tolik přemýšlet a mají bohatší slovní zásobu. Většinou se jedná o češtinu, jazyk země, kde žijí.

„V češtině jsem víc sebejistej, vím, co říkám. Jsem v tom hlavně kovaný, prostě vím, co chci říct a jak to chci říct. Tam není žádný problém. Když mluvím třeba arabsky nebo anglicky, tak si nejsem jistej, že to řeknu dobře. Nevím, jestli to říkám správně, jestli je to slovíčko, který jsem chtěl použít a tak. Je to občas stresující a panikařím u toho. Ale ta čeština, ta je úplně v klidu. V tom jsem se narodil, byl jsem vychovanej, všechno. Tam není žádný problém cokoliv říct“ (Respondent č. 13).

Způsob myšlení je další subkategorii, kdy respondenti popisují (n=16), že počítají příklady a logicky uvažují v jazyce, ve kterém prošli základním vzděláváním a naučili se matematiku. Přejít do jiného jazyka v této oblasti je pro ně velmi náročný. Způsob přemýšlení, plánování a rozhodování respondentů (n=8) je pak celkově ovlivněn kontextem, situací i lidmi, kteří je zrovna obklopují.

„Počítám česky, protože jsem se matiku učila v češtině. To vím, že byl velký problém v Americe na té střední. Třeba měsíc mi trvalo, než jsem si zvykla, že se tam matika učí anglicky. Zhoršovalo mi to i výsledky v těch příkladech samotných, protože než jsem si zvykla na všechny ty znamínka a jak se tomu říká, všechny ty na druhou a tak. Mně to úplně motalo hlavu. I když počítám měsíce nebo dny v týdnu, tak to mám taky česky vždycky. Když jsem byla rok v tý Americe, tam byla jedna situace, kdy jsem počítala měsíce a kolik zbývá do určitýho měsíce a musela jsem to jet česky, protože bych to nespočítala v angličtině“ (Respondent č. 14).

Poslední subkategorie se týká **fenoménu „feeling different“**, kdy respondenti (n=9) uvádí pocit, že si přijdou při komunikaci v různých jazycích jako by byli někým jiným

s odlišnými osobnostními charakteristikami. Vnímají i odezvu od svých přátel a blízkého okolí. Zmiňují změnu intonace a tónu hlasu v závislosti na používaném jazyku.

„Trošku se změní osobnost. Přijde mi, že v té češtině jsem trochu víc jako uzavřenější. A když pak komunikuju s někým anglicky, tak to беру víc friendly. Víc se uvolním při té komunikaci“ (Respondent č. 8).

„Já když mluvím česky, tak si připadám strašně nudně. Když mluvím česky, tak to mám spojený s takovým nezajímavým něčím, že mi to prostě nepříjde moc zajímavý. Když mluvím anglicky, tak se mi zdá, že mám úplně jinou intonaci. Můj hlas se posune o nějaký tón jinam. Připadám si, že když mluvím česky a jiným jazykem, tak ten rozdíl tam je docela velký“ (Respondent č. 2).

8.1.4 Utváření vztahů

Kategorie **utváření vztahů** obsahuje vzhled do utváření přátelských vztahů a preferenci při výběru budoucího partnera. Poukazuje na sociální interakce se vzdálenou rodinou žijící v zahraničí a časté využívání sociální technologie právě v kontaktu s příbuznými. Podle výpovědí respondentů bylo možné tuto kategorii dále rozdělit na tři klíčové subkategorie: **vzdálení příbuzní, partneři a přátelé**.

Subkategorii **vzdálených příbuzných**, žijících v cizí zemi v rozhovoru zmínilo všech šestnáct respondentů (n=16). Mladí dospělí z mezikulturních rodin jsou se svými vzdálenými příbuznými nejčastěji v kontaktu skrze sociální média, kdy jim tato forma komunikace pomáhá udržovat vztahy a sdílet životní události a zážitky. Zároveň však zmiňují, že v důsledku vzdálenosti a života v jiné zemi, jejich kontakt není tak častý jako s příbuznými žijícími v České republice. Vnímají tuto skutečnost negativně a dávají najevo, že je to mrzí.

Respondent č. 8 zmiňuje, že se prostřednictvím sociálních sítí se svými vzdálenými příbuznými seznámil: *„Vlastně si mě i našli na Facebooku nějaký příbuzný z toho Salvadoru, který tam ještě žijou. Většina se už odstěhovala do USA, ale některý tam zůstali a ty si mě vyhledali.“*

Respondenti (n=14) zmiňují výhody příbuzných v zahraničí. Cítí se být spojeni se svou vzdálenou rodinou i navzdory fyzické vzdálenosti. Sdílí s nimi tradice a hodnoty, což navozuje pocit sounáležitosti, že jsou jedním z nich. Vnímají zájem a podporu od svých příbuzných na dálku jako důležitou součást svého života. Další výhodou příbuzných

nacházejících se v zahraničí je pro mezikulturní jedince snazší možnost vycestovat do dané země. Kromě větší motivace poznat danou kulturu, vnímají pocit zázemí v dané zemi, kde se o ně jejich příbuzní postarají a nabídnou jim útočiště.

Mezikulturní mladí dospělí (n=14) se aktivně zajímají o jazyk svých vzdálených příbuzných s hlavním cílem udržovat s nimi komunikaci a posílit své vztahy. Zájem učit se jazyk dané kultury je mnohdy motivován touhou být v kontaktu s příbuznými a hlouběji porozumět jejich kultuře a stylu komunikace.

„Když jedeme do Vietnamu, tak tam spíme u rodiny a je to hodně jednoduchý způsob, jak mít rozšířený hranice myšlení a vnímání světa. Když je to součástí člověka, tak to vnímá jinak, že tam nejede jako turista“ (Respondent č. 1)

„Musím říct, že když komunikuju v arabštině s babičkou po skypu, tak je to hezký pocit. Jak se mi po nich hrozně stejská, tak je to takový melancholický. Je to strašně krásnej melancholickéj pocit. A je to něco, co mě k nim zase přibližuje, i když je mezi náma velká vzdálenost.“ (Respondent č. 12).

Problematiku **partnerů** v rámci rozhovorů zmínilo šest respondentů (n=6). Nejčastěji upřednostňují partnera ze stejné národnosti, kvůli své zkušenosti s nesourodým vztahem a rozdílnými názory vlastních rodičů. Mezikulturní mladí dospělí často preferují partnera stejné kultury, aby minimalizovali potencionální střety a konflikty a zlepšili tak kompatibilitu ve svém partnerském a následně rodinném životě.

„Nikdy asi nechci nikoho mezikulturního, jako partnera z jiný kultury. Mně to prostě přišlo tak strašně nesourodý to manželství mých rodičů, že mě to jako odradilo nějaký takovýhle vztah i sama jako začít“ (Respondent č. 10).

„Mít třeba partnerku z jiný země a mít spolu dítě by pro mě bylo složitý. Když si představím, jak to měli moji rodiče, tak pro mě to byl jako odstrašující případ“ (Respondent č. 8).

Subkategorie **přátelé** byla zmíněna napříč všemi šestnácti rozhovory (n=16). Účastníci uvádějí, že disponují rozsáhlou sítí přátel v zahraničí a také se obklopují přáteli z jiných kultur i ve svém místě bydliště. Zároveň se zmiňují o přátelích nebo známých, kteří mají podobné kulturní kořeny jako oni sami. Ačkoliv nemusí mít s těmito lidmi tak hluboké vztahy, vnímají společnou kulturní identitu a pociťují s nimi určitou míru sounáležitosti.

„Řekl bych, že mám dost kamarádů cizinců i tady v Praze. Tím se asi trochu liším. Čechy kamarády mám taky, ale mám dost kamarádů cizinců“ (Respondent č. 15).

„Mám jednoho kamaráda ze Salvadoru, co žije v Praze a jakmile se dozvěděl, že mám někde nějaký předky, tak hned se ke mně hlásil a byl hrozně milej. Je fakt, že ty lidi prostě držejí pospolu, že jakmile poznají někoho z jejich řad, tak prostě okamžitě se semknou“ (Respondent č. 8).

8.1.5 Stereotypy a předsudky

Mezikulturní jedinci často čelí mnoha různým **stereotypům a předsudkům** ze strany svého okolí. Respondenti (n=16) zmiňují, že se často setkávají s nerealistickými očekáváními, předsudky ohledně svých schopností a kompetencí, nebo stereotypy založenými na vzhledu, například na barvě pleti. To mnohdy vede k pocitu nepochopení. Zároveň je pro mezikulturní jedince obtížné vysvětlit okolí svou situaci a co znamená být součástí více než jedné kultury, proč mají jiný způsob vyjadřování a dodržují odlišné kulturní zvyky. Toto vysvětlování bývá mentálně náročné a emocionálně vyčerpávající, zejména v případě, pokud se setkávají s nezájmem nebo nepochopením ze strany svého okolí.

„Lidi většinou když jako zjistěj, že jako nejsem úplně Češka, tak mi na to řeknou: "Jó, už to chápu. Já jsem věděl, že seš trošku divná." Většina lidí takhle reaguje, jakože si všimli toho, že je něco jinak, ale nevěděli, co to je“ (Respondent č. 4).

„Tady taky nebudu zapadat. Třeba když jsem v nějaký skupině a mluví se tam anglicky, tak se vždycky všichni diví, že mluvím česky, taky vypadám jinak, tak to je jasný“ (Respondent č. 15).

8.1.6 Adaptabilita

Kategorie **adaptabilita** se týká schopnosti mezikulturních jedinců pružně reagovat na různé situace, kontexty a lidi kolem sebe, což jim umožňuje lépe zvládat životní výzvy a překážky. Zabývá se flexibilním přístupem jedinců ke změnám, což jim pomáhá lépe se integrovat v rámci mezikulturního prostředí a udržovat harmonické vztahy s lidmi různého původu. Tato kategorie je detailněji rozčleněna do několika subkategorií:

Identifikace s českou kulturou: V této subkategorii všichni respondenti (n=16) popisují, že se převážně identifikují jako Češi, jelikož žijí v České republice. Mají s touto kulturou

hluboké spojení, jsou nejlépe obeznámeni s místními tradicemi a jsou obklopeni převážně přáteli a známými, kteří pocházejí z českého prostředí.

„Určitě se víc identifikuju s českou kulturou, ale to jsem teda cejtila už od začátku. Jak jsem tady vyrůstala a jak se vídám mnohem častěji s mojí českou rodinou a měla jsem jenom český kamarády, že ta americká byla spíš jako kultura, se kterou jsem se setkávala jenom když byly nějaký svátky. Nebo když jsem se vracela do Ameriky za rodinou. Takže já jsem se vždycky cítila mnohem víc jako Češka a ne úplně jako Američanka“ (Respondent č. 3).

„Přijde mi, že jsem se vždycky cítila jako Češka a jenom v některých situacích jsem si uvědomovala, že jsem vlastně i Vietnamka. Kdybych vyrůstala ve Vietnamu, tak bych se úplně stejným způsobem mohla cítit jako Vietnamka. Ale vlastně ta česká stránka prostě převyšuje, protože jsem žila tady“ (Respondent č. 1).

Jazyková kompetence: Mezikulturní jedinci (n=15) zmiňují, že ve svých jazykových dovednostech dosahují často takové úrovně, že mohou snadno navazovat vztahy s lidmi z různých zemí a dokážou se všude plynule dorozumět, což jim umožňuje flexibilně komunikovat na mezinárodním poli a mají více pracovních možností.

„Cítím, že bych zvládla bejt někde sama, kde se nemluví česky. Jako že bych se zvládla domluvit aspoň minimálně tam, kam bych asi chtěla jet nebo kde bych chtěla bydlet. I na sociálních sítích se dokážu spojovat s lidma, co nejsou z Čech, dokážu se trochu zajímat o jejich svět“ (Respondent č. 3).

„No tak je to super, dorozumíš se víc s více lidma, takže navazuješ více kontaktů. A hlavně je super, že ten univerzální jazyk je angličtina, takže opravdu kohokoliv potkáš z jakéhokoliv koutu země, tak je prostě báječný, že s tou angličtinou se dá krásně domluvit skoro všude. To znamená, že můžeš potkat více zajímavých lidí, který taky můžou být v tvým osobním životě. Zároveň i v každý práci je výhodnější umět více jazyků“ (Respondent č. 12).

Plánování a rozhodování: Tato subkategorie ukazuje, že způsob, jakým mezikulturní jedinci přemýšlí, bývá často úzce spojen s konkrétním kontextem situace. Závisí na tom, s kým právě komunikují a v jakém jazyce. Na základě toho respondenti (n=8) přizpůsobují své myšlenkové procesy, plánování a rozhodování.

„No asi záleží na té situaci, protože já teďka chodím zase na anglickou vysokou. Takže když se rozhoduju o něčem školním, tak většinou se rozhoduju v angličtině. Ale když

jdu třeba s nějakou kamarádou ven nebo něco řešíme doma, tak většinou česky se nad tím rozhoduju. Takže záleží jako na kontextu“ (Respondent č. 2).

„No to záleží, jako když jsem v Praze, tak hodně se pohybuju mezi anglicky mluvícíma. A když jsem teda v tom okruhu těchhle lidí, tak tam kolikrát i třeba v té angličtině jako uvažuju. Když něco společně plánujem, třeba kam půjdem, tak myslím anglicky. Ale to je podle toho v jakým kruhu se zrovna objevím, mezi jakýma lidma“ (Respondent č. 8).

Tolerance: Respondenti (n=13) zdůrazňují, že jsou otevření a tolerantní k odlišným lidem, kulturám, názorům a věcem, které by jiným mohly připadat neobvyklé.

„Já si myslím, že mi to pomohlo v tom, že jsem víc tolerantnější vůči ostatním lidem, že tak nějak odjakživa přijímám všechny se vším. Jako všechny kultury a takhle“ (Respondent č. 10).

„Když vyrůstáš v jiný kultuře, vidíš ty lidi jinak, jak se jinak chovaj, jaký mají zásady. Tak je ten přístup pak každopádně míň rasistický, protože najednou je pohled do těch jiných kultur úplně jinej. Víc bereš lidi, který jsou jiný. Ta tolerance není jenom k ostatním rasám, ale celkově se to rozvine, že ta tolerance je pak vysoká vlastně ke všem možným lidem. Třeba k lidem s postižením a tak se to rozleze do všech sfér“ (Respondent č. 12).

8.1.7 Prožívání

Kategorie **prožívání** se podrobně zaměřuje na vnitřní svět mladých dospělých vyrůstajících v mezikulturních rodinách. Vztahuje se k tomu, jakým způsobem má mezikulturní prostředí dopad na jejich sebepojetí, identitu a jak vnímají sami sebe. Tato kategorie je důkladně strukturována do několika subkategorií.

Kulturní preference: Tato subkategorie se týká hodnot a preferencí jedince ohledně kultury s níž se nejvíce identifikuje. Zjišťuje, jakou má tato identifikace souvislost s jejich životním stylem a rozhodováním. Jak už bylo zmíněno, všichni respondenti (n=16) se převážně identifikují s českou kulturou, jelikož je tato kultura nadosah, narodili se v ní a žijí tady. Mezikulturní jedinci měli příležitost zvolit si ze dvou kultur a svou volbu převážně směřovali k české kultuře, což se promítá do různých aspektů jejich života. Napříč rozhovory se opakuje touha zůstat i nadále žít v České republice.

„Asi tím, že mám možnost žít někde jinde v jiný kultuře, jsem si uvědomila, že nechci. Že tohle je kultura, život, ve kterém se cejtím nejkomfortněji a nemám v plánu se stěhovat. Aspoň jako ne nějak dlouhodobě někam jinam“ (Respondent č. 3).

Zájem o druhou kulturu: Tato subkategorie se zabývá tím, jak se mezikulturní jedinci cítí při interakci s druhou kulturou. Zaměřuje se na pocity a prožitky při komunikaci s lidmi stejného původu a na to, jak se jedinci cítí, když komunikují jazykem této druhé kultury. Respondenti (n=16) uvádějí, že cítí pocity vzrušení při kontaktu s druhou kulturou a aktivně se ptají svých rodičů, příbuzných nebo se dozvídají informace o kultuře prostřednictvím knih či filmů. Popisují pozitivní emoce, které prožívají když komunikují druhým jazykem.

„Hlavně musím říct, že mi v Česku hodně chybí slyšet arabštinu. Takže když někam jdeme, naposledy jsme byli v ZOO, tam jsme potkali nějakou rodinu s miminkem a oni na sebe mluvili arabsky. A já už jsem ani nevnímala ty zvířata, já už jsem jenom poslouchala jak oni prostě mluví, to je tak krásnej jazyk. A tak jsem si říkala, že vim, o čem mluví. Já bych jim neodpověděla, ale vim o čem mluví. A je to strašně příjemný“ (Respondent č. 12).

„Hodně jsem četl americký komiksy jako dítě, různý kultovní nebo nějaký filmy jsem sledoval, který se sem ani nedostaly pořádně. Tak vždycky, když mi táta něco posílal jako z Ameriky nějaký trendy, tak jsem vlastně věděl, co tam je, ale to spíš bylo v tom dětství“ (Respondent č. 8).

Pocit odlišnosti: Tato subkategorie zkoumá osobní prožitky mezikulturních jedinců při kontaktu s okolím a s jejich vrstevníky. Respondenti (n=14) popisují svůj vnitřní konflikt, kdy vnímají, že jsou něčím jedineční, něčím, co je odlišuje od ostatních. Zmiňují pocity hrdosti z toho, že přinášejí do svého života dvě různé kultury. Zároveň se také někdy cítí odtrženi od obou kultur a vnímají nedostatečné zařazení do jediné kultury. Rovněž poukazují na své bohaté zkušenosti ohledně interakce s různými kulturami, které jim dávají hlubší vhled do rozmanitosti světa a oproti svým vrstevníkům se pak cítí být zkušenější.

„Mám takovou část, na kterou většinou nepadne debata, ale občas se o tom zmíním a oni to respektují, tak proč by ne. Kdybych to měl brát v širším spektru, tak mám rád když mám co dát, respektive když mám něco zajímavýho. Takže kdyby se se mnou měl bavit cizí člověk a došla by na něco takovýho řeč, tak se občas mám tendenci rád pochlubit něčím. Takže jsem svým způsobem docela pyšnej na to, že mám ještě něco. Mám takový eso v rukávu“

občas. Nerad bych se tím nějak vyvyšoval nebo tak něco, to ne. Jenom mám občas pocit, jakože já něco umím a vy ne. Taková hrdost“ (Respondent č. 7).

„Jsem mulat, tak je to takový jiný, vypadám jinak. Kdybych byl mixlej Čech a jinej evropskej stát, neřešila by se barva pleti, to by odpadl jeden aspekt celé té identity. Takhle řešíš barvu pleti, což bylo blbý když jsem vyrůstal. Nebudeš zapadat nikdy. Vypadáš jinak než místní a to stejný v Súdánu, taky nebudeš vypadat jak místní protože jsi moc světlej zase“ (Respondent č. 15).

8.1.8 Životní styl

Tato kategorie nám umožňuje prozkoumat, jak mezikulturní jedinci integrují prvky svých kultur do svého života a jaké osobnostní rysy jsou jim všem společné. Přičemž nejvýraznějšími osobnostními charakteristikami se prokázala být otevřenost, tolerance, zvědavost a nadšení pro rozmanitost.

Manifestace kulturních prvků: Všichni respondenti (n=16) projevují tendenci obohacovat svůj životní styl o prvky své druhé kultury. To se projevuje v různých aspektech jako je móda, způsob trávení volného času, tradiční jídla, náboženské praktiky a další zvyky, které jsou charakteristické pro jejich druhou kulturu. S hrdostí a nadšením tyto prvky představují svému okolí.

„Kovbojové i ta hudba americká a takový věci, tak to mě jako baví. Třeba zrovna ty kovbojové a indiáni, taková ta tematika westernová. A nějakým způsobem prostě je mi to sympatický, i ta móda, i vlastně třeba ta hudba americká, to country a takhle. Takže tady v tom jsem si našel svoje“ (Respondent č. 8).

„Hodně doma vaříme věci, co jsou jako africký recepty. Asi hlavně ten Bovril a Rooibos, to jsou jako hlavní věci. Děláme sušený maso africký a klobásy. Máme rádi maso. Z toho ohledu jak je tu dneska hodně veganů a lidí, co to maso odsuzují hodně... Já osobně jsem takhle vyrůstal celý život a nikdy mně to nevadilo a svým způsobem to trochu vnímám jako nějaký kulturní dědictví prostě. Moje rodina v Africe, to jsou všichni velký masožrouti a nikdo s tím tam nemá problém. Takže já jsem taky. No a třeba ještě znám různé způsoby, jak jíst avokádo. Tady byl avokádový boom až teďka někdy, ale my to vlastně žereme celý život, takže prostě takový jako nenápadný věcičky. A to je podle mě to nejjednodušší, jak může člověk nějakým způsobem zachovávat něco z toho v sobě“ (Respondent č. 7).

Společné osobnostní rysy: Během rozhovoru vyvstaly společné osobnostní rysy, které jsou charakteristické pro všechny zúčastněné respondenty (n=16). Mezi tyto rysy patří: tolerance, otevřenost, zvědavost, komunikativnost, společenskost, přizpůsobivost, odolnost, temperament, impulzivita, ochota pomáhat, empatie, samostatnost, upřímnost, přemýšlivost, ambice, pozitivní postoj a smysl pro humor.

„Napadá mě, že jsem temperamentní, když mi vybuchnou saze, tak mi vybuchnou saze. Snažím se být obětavá a pomáhat. Asi neberu věci moc vážně. Jsem tolerantní, jsem fakt brutálně tolerantní“ (Respondent č. 4).

Otevřenost: Tato subkategorie je nejčastěji zmiňovaný osobnostní rys mezi všemi respondenty (n=16). Zahrnuje touhu objevovat další kultury, vášně pro cestování, široký obzor, všeobecný přehled a schopnost vnímat svět z různých perspektiv.

„Jako mnohem víc se zajímám o jiný kultury, o to, jak se žije jinde a o politický situace jinde. Mnohem víc se zajímám prostě o svět a asi i proto chci trošku cestovat“ (Respondent č. 3).

„Ještě jsem nikdy nebyl mimo Evropu, ale hrozně bych chtěl. A možná je tam nějaká ta zvědavost z toho, že vlastně tohleto všechno už znám ale je toho hodně, co bych ještě rád poznal, takže možná se to odvíjí od toho“ (Respondent č. 6).

8.2 Model výsledné teorie

Během axiálního kódování byla pozornost věnována zařazováním kategorií a subkategorií do vzájemných vztahů. Pro lepší pochopení slouží paradigmatický model, jež graficky znázorňuje vazby se zkoumaným jevem, kterým se v této práci zabýváme. V rámci této diplomové práce je centrálním jevem **bikulturní identita**, jehož příčinnými podmínkami, které k tomuto fenoménu vedly, jsou **rodinná dynamika** a **mnohojazyčnost**. Jev je zasazen do kontextu **utváření vztahů**. Kategorie **stereotypy a předsudky** spadají pod intervenující podmínky a ty mají vliv na strategii jednání a interakce, což je v tomto modelu vyznačeno kategorií **adaptabilita**. Následky tohoto modelu jsou zahrnuty v kategoriích **prožívání** a **životní styl**. Pro lepší ilustraci je zde znázorněno schéma.

Schéma č. 2 Paradigmatický model

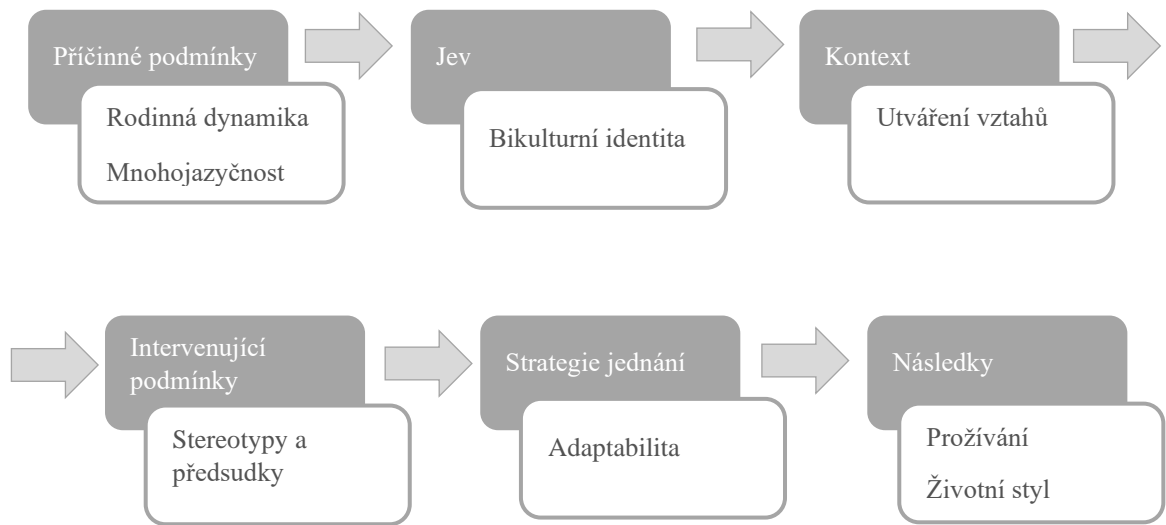
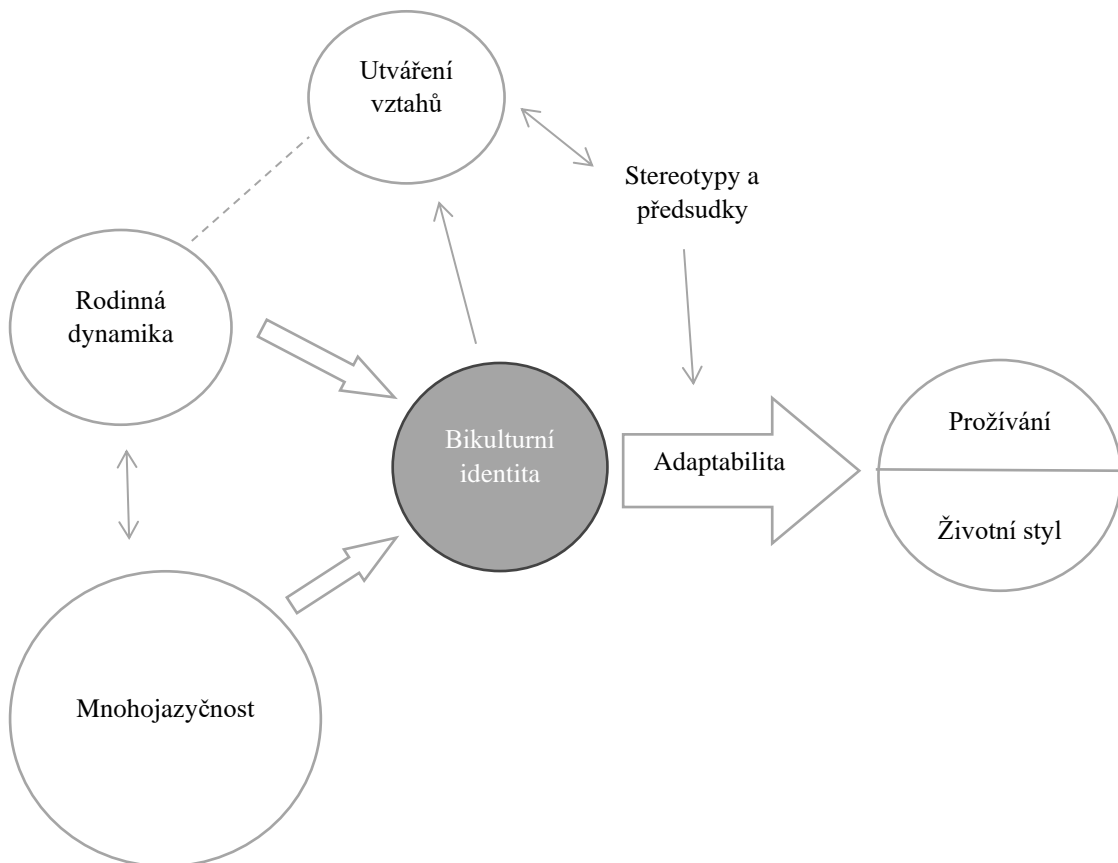

Schéma č. 3 Paradigmatický model s cyklickým znázorněním

Dynamika v mezikulturní rodině, zahrnující *výchovný styl, vztahy mezi rodiči, hodnoty, tradice a svátky* má významný dopad na **bikulturní identitu** jedince, který v takovém prostředí vyrůstá. Bilingvismus a interakce se dvěma jazyky, se kterými se dotýčný setkává od dětství, jež jsou součástí jeho identity, také hrají roli v jeho sebepojetí.

Tyto příčinné podmínky mají dopad na způsob, jakým mezikulturní jedinec **buduje vztahy**, jak komunikuje s *přáteli* a jak se angažuje v sociálních interakcích s lidmi různých kultur. Tím, že vyrůstá v prostředí spojujícím dvě kultury a ovládá více jazyků, má širší možnosti navazování vztahů s cizinci, což mu usnadňuje kontakt s lidmi jiných kultur. Současně se cítí spojen se *vzdálenými příbuznými* žijícími v jiných zemích, což mu umožňuje jednodušší formu cestování s pocitem bezpečí a určitého zázemí v dané zemi.

Časté konflikty mezi rodiči kvůli odlišnému pohledu na svět mohou ovlivnit následnou *volbu partnera*, kdy mezikulturní jedinec preferuje partnera ze stejné národnosti, aby se vyhnul konfliktům.

Mezikulturní mladí dospělí se často setkávají s *reakcemi okolí* na svou odlišnost, které pro ně bývají emocionálně náročné, protože musí neustále vysvětlovat svou situaci a původ. V důsledku svého výchovného prostředí na pomezí dvou kultur se stávají *tolerantnějšími, otevřenějšími a přizpůsobivějšími*, což se projevuje v jejich rozhodování a *způsobu přemýšlení*, které často přizpůsobí dané situaci, kontextu a lidem, které je obklopují.

Zkušenosti z mezikulturní výchovy jim poskytují hlubší *zájem o obě kultury*, ze kterých pocházejí. I když preferují kulturu země, kde žijí, jelikož s ní jsou plně obeznámeni a mají jí nadosah, rádi integrují i prvky druhé kultury do svého života. Jedná se o módu, tradiční jídla, zvyky, svátky nebo náboženství. Tyto kulturní prvky vnímají jako obohacení svého života.

8.3 Zodpovězení výzkumných otázek

VO č. 1: Jaký dopad má zkušenost vyrůstání v mezikulturní rodině na vztahy a sociální interakce mladého dospělého jedince?

Vyrůstání v mezikulturní rodině souvisí s tím, jak jedinec buduje vztahy, komunikuje s přáteli a jak se zapojuje do sociálních interakcí s lidmi různých kultur. Díky prostředí, které spojuje dvě kultury a schopnosti mluvit více jazyky má širší možnosti navazování vztahů s cizinci, což usnadňuje kontakty s lidmi z různých kultur. To vede k tomu, že mezikulturní jedinci často nacházejí *přátelství v zahraničí* a zároveň mají *kamarády cizince* i v místě svého bydliště.

Pocitují spojení se *vzdálenými příbuznými*, kteří žijí v jiných zemích a udržují s nimi komunikaci především prostřednictvím sociálních sítí. Cítí s nimi sounáležitost a vnímají jejich podporu na dálku, když se k nim jejich příbuzní hlásí. To jim rovněž umožňuje snazší cestování s pocitem bezpečí a určitého zázemí v dané zemi.

Časté *konflikty mezi rodiči* zapříčiněné odlišným pohledem na svět a jinými kulturními prvky v rámci výchovy mají dopad na výběr partnera mezikulturního jedince. Nejčastěji preferují *partnera stejné národnosti*, aby se vyhnuli konfliktům a zlepšili tak kompatibilitu ve svém partnerském a následně rodinném životě.

Mezikulturní mladí dospělí často čelí *reakcím okolí* na svou odlišnost, což může být emočně náročné, protože neustále musí vysvětlovat svou situaci a původ. Jedinci mají tendenci obhajovat svou druhou kulturu a přispívat k *bourání kulturních předsudků a stereotypů*.

VO č. 2: V jakých aspektech se bilingvismus projevuje ve vývoji identity mladého dospělého?

Bilingvismus souvisí s více než s jednou kulturou. Mladí dospělí prostřednictvím jazyka pocitují spojení s danými kulturami a považují jazyk druhé kultury za neodmyslitelnou součást své *bikulturní identity*. Snaží se tento jazyk naučit prostřednictvím poslechu a komunikace s rodinou a příbuznými. Tento způsob učení jazyka však často vede k *nejistotám v gramatice a obavám z chyb* a ze ztrapnění. Někdy dochází k zaměňování slov a *mixování jazyků* dohromady.

Mezikulturní jedinci často vykazují výrazný *talent pro jazyky*. Jejich jazykové dovednosti dosahují úrovně, kdy mohou snadno navazovat vztahy s lidmi z různých zemí, což má celkový dopad na jejich *sociální vztahy*. Zároveň jsou schopni efektivně komunikovat na mezinárodním poli, což může mít vliv na jejich kariérní rozvoj a *profesní možnosti*. Při schopnosti komunikovat v obou jazycích jedinci mnohdy pocitují hrdost, a to má pozitivní dopad na celkové *sebepojetí a sebehodnocení*.

V jednom jazyce se cítí být více sami sebou, jelikož nemusí při projevu přemýšlet a mají v tomto jazyce bohatší slovní zásobu. Tímto *dominantním jazykem* je nejčastěji čeština, tedy jazyk země, ve které žijí. Jazyk je úzce propojen se *způsobem myšlení*. Hlavně logické operace a počítání příkladů, mezikulturní jedinci provádějí v jazyce, ve kterém prošli základním vzděláváním a naučili se matematiku. Plánování, rozhodování a jiné myšlenkové

operace poté přizpůsobují určitému jazyku dle kontextu, aktuální situace a lidem, kterými jsou v tu chvíli obklopeni.

Dalším aspektem je *feeling different fenomén*, kdy při komunikaci v různých jazycích jedinci vnímají, jako by byli někým jiným s odlišnými osobními charakteristikami. V závislosti na používaném jazyce *mění intonaci a tón hlasu*.

VO č. 3: Jaké jsou společné prvky v rámci chování a prožívání mladých dospělých, kteří vyrůstali v mezikulturních rodinách?

Mezikulturní jedinci se převážně *identifikují jako Češi*, protože žijí v České republice, jsou obeznámeni s místními tradicemi, svátky a často se obklopují českými přáteli a známými. *Preferují českou kulturu*, což má dopad na jejich životní styl a rozhodování, včetně preference zůstat žít i v budoucnu v České republice a nestěhovat se do jiné země.

V důsledku mezikulturní výchovy jsou *otevření a tolerantní* k odlišným lidem, kulturám a názorům. Jejich otevřenost zahrnuje touhu objevovat další kultury, vášeň pro cestování, široký obzor, všeobecný přehled a schopnost vnímat svět z různých perspektiv. Vykazují i další společné osobnostní charakteristiky, jako je komunikativnost, empatie, ochota pomáhat, pozitivní postoj, smysl pro humor, zvědavost, temperament, impulsivita, odolnost, přemýšlivost, upřímnost, samostatnost, schopnost postarat se sama o sebe a přizpůsobivost.

Projevují velký *zájem o svou druhou kulturu*. Cítí vzrušení při kontaktu s ní a aktivně se jí snaží lépe porozumět. Obohacují svůj životní styl o *prvky své druhé kultury*, a to v různých aspektech, jako je móda, způsob trávení volného času, tradiční jídla, tradice a náboženské praktiky.

Mezikulturní mladí dospělí mají pocit, že jsou v něčem *odlišní a jedineční*, což přináší pocity hrdosti, ale na druhou stranu se někdy cítí odtrženi od obou kultur a mohou vnímat nedostatečné zařazení do jediné kultury.

9 DISKUZE

Cílem této práce bylo důkladně prozkoumat zkušenost vyrůstání v mezikulturních rodinách v České republice a analyzovat dopad této zkušenosti na psychologické aspekty mladých dospělých, především na formování jejich identity. Lze konstatovat, že cíle bylo dosaženo úspěšně, neboť jsme získali významné poznatky týkající se dopadu mezikulturní výchovy na psychologické aspekty mladých dospělých. V rámci diskuze budeme analyzovat naše zjištění a následně je porovnávat s výsledky jiných studií. Nakonec se zaměříme na omezení, a limity práce. Uvedeme i přínos práce a možná doporučení pro další výzkumná šetření.

9.1 Výsledky výzkumu ve srovnání s dosavadními poznatky

Z výzkumu této diplomové práce vyplývá, že nesourodý vztah rodičů, který vzniká v důsledku rozdílného pohledu na svět způsobeného různými kulturami, má dopad na jedince vyrůstajícího v mezikulturní rodině a jeho preferenci při výběru partnera. Pro respondenty se konfliktní vztahy rodičů a vysoká míra rozvodů v průběhu jejich života jeví jako odstrašující příklady. Z tohoto důvodu upřednostňují partnera z podobné nebo stejné národnosti pro partnerský a budoucí rodinný život, aby se vyhnuli konfliktům a zlepšili tak kompatibilitu v rámci své rodiny.

Šrajerová (2003) předkládá názor, který je v kontrastu k našemu zjištění. Podle ní různorodost chování rodičů, jejich zvyků, náboženství a odlišnosti v mateřských jazycích mají dopad na rozhodování jedince při výběru budoucího partnera, v tom smyslu, že bikulturní jedinec se bude podobně jako jeho rodiče rozhodovat pro partnera, který je odlišné národnosti.

Canary a Dainton (2003) zmiňují, že když jsou jedinci rozdílných etnických ras, stávají se častěji terčem ostrakizace a okolí má tendenci jejich vztah neschvalovat. V důsledku toho je pravděpodobnost rozvodu v těchto případech mnohem vyšší než u manželských párů stejné etnické rasy.

Vivero a Jenkins (1999) se zabývali touto problematikou a zdůrazňují, že jedinci vyrůstající v mezikulturních rodinách často čelí výzvám spojeným s rozdílnými

očekáváními svých rodičů ohledně toho, jak by se měli chovat a jak by měli vnímat svou etnickou příslušnost. Často tak dochází ke kritice jejich chování ze strany alespoň jednoho z rodičů či prarodičů, což může vést k pocitům zmatenosti ohledně vlastní identity, způsobu chování a konfliktům v rámci sociální interakce.

Na druhou stranu, jsme v rámci výzkumu došli k závěru, že rozdílný původ rodičů a jejich odlišné pohledy na svět obohacují respondenty a rozšiřují jejich obzory. Jejich motivace učit se jazyk druhé kultury je spojená s větší dostupností navazování přátelských vztahů s lidmi v zahraničí a také s možností mít kamarády cizince v místě svého bydliště. Respondenti mají v zahraničí vzdálené příbuzné, což jim otevírá možnost vycestovat do dané země a mít pocit zázemí a jistoty, že o ně bude postaráno. Ačkoliv respondenti vyjadřují smutek, že kontakt s příbuznými je v důsledku velké vzdálenosti omezen, používají ke komunikaci sociální sítě, a i na dálku pociťují sounáležitost a jejich podporu.

V souladu s tímto zjištěním, Cools (2011) poukazuje na to, že mezikulturní výchova přináší nejen výzvy, ale také obohacení a rozvoj pro rodiče i děti, kteří přinášejí do již biculturního prostředí svých rodičů třetí kulturu. Děti z mezikulturních rodin rostou v prostředí, kde se prolínají různé kultury, což jim umožňuje již od dětství si osvojit více jazyků, rozšiřovat své obzory a kulturní povědomí, dosáhnout nadhledu a všeobecného přehledu, učit se toleranci vůči odlišnostem a být otevřenější vůči lidem různého původu.

V rámci výzkumu respondenti (n=9) uvedli, že se setkali s *fenomémem „feeling different“*. Popsali projevy svých pocitů odlišnosti při komunikaci různými jazyky vícero způsoby. Nejčastěji pociťují změnu ve formě emocí, osobnostních charakteristik, popřípadě názorů. V některých případech se cítí být celkově jiným člověkem. Vnímají, že změna jazyka s sebou nese i změnu v chování a způsobu komunikace, což se projevuje především v paraverbální rovině projevu, zejména pak v intonaci, intenzitě a tónu hlasu. Dále pak na úrovni neverbální komunikace jako je například gestikulace. Respondenti mají také zkušenost s reakcemi lidí ze svého blízkého okolí, na to, že se jejich osobnost mění při komunikaci jiným jazykem.

Tato zjištění korespondují s výzkumy provedenými Dewaelem a Nakanem (2013) a Wilsonovou (2013). Rovněž i kvantitativní studie Chenové et al. (2008) prokázala, že bilingvní jedinci pozorují změny svého chování a postoje v závislosti na používaný jazyk. V jednom jazyce mohou projevovat více agresivní a napjaté reakce při komunikaci, zatímco v druhém jazyce se chovají více rezervovaně a vyjadřují se jemněji.

Ross et al. (2002) v souladu s našimi poznatky prokázali, že volba konkrétního jazyka souvisí s náladou jedince a způsobem, jakým hodnotí a popisuje sám sebe. U bilingvních bilingvních jedinců se aktivují dva různé často i protichůdné self-systémy, které se aktivují v závislosti na právě používaném jazyku. To dokazuje, že jazyk je silný nástroj pro aktivaci odlišných kulturních konceptů, což má dopad na způsob, jakým jedinec vnímá sám sebe.

Z jednotlivých výpovědí respondentů (n=8) lze vyvodit, že mají každý z jazyků úzce spojený s určitým kontextem, lidmi, situacemi a v některých případech i se specifickými tématy. Mezikulturní jedinci jsou flexibilní a mnohdy přizpůsobují způsob komunikace i způsob přemýšlení jazyku dle kontextu aktuální situace, ve které se právě nacházejí. Ke zjištění, že se bilingvní bilingvní jedinci dokážou v komunikaci aktivně přizpůsobit a projevují empatii k reakcím svých komunikačních partnerů, došli v rámci svého výzkumu i Mijatović a Tytusová (2016).

Stejného názoru jsou i Harding-Esch a Riley (2003). Dle nich bilingvní jedinci jen zřídka používají oba své jazyky ve stejné situaci a za stejných podmínek. Místo toho často aplikují určitá pravidla, aby udrželi oba jazyky odděleně. Často tak každý z jazyků využívají k jinému účelu a mnohdy tak mají jazyk v konkrétní situaci spojen s konkrétními lidmi. K podobnému závěru ve svém výzkumu došel i Grosjean (2014). Potvrdil, že změna jazyka je často spojena s přechodem do jiné sociální role a změnou emočního postoje. Vzhledem k tomu, že jednotlivé jazyky jsou osvojovány a používány v různých situacích s různými lidmi, volba konkrétního jazyka může ovlivňovat chování v mnoha různých aspektech.

Respondenti svými výpověďmi potvrzují *teorii jazykového relativismu*. V rámci rozhovorů uvádějí, že každý jazyk disponuje specifickými prostředky, jakými mohou popisovat svět kolem sebe a následně jim každý jazyk umožňuje přemýšlet o světě a jeho významech z jiného úhlu pohledu a odlišné perspektivy. Tato tvrzení podporují *Sapir-Whorfovu hypotézu*, která zdůrazňuje vzájemnou vazbu mezi jazykem a myšlením.

Všichni respondenti (n=16) zmiňují, že jeden jazyk, kterým disponují je dominantní. Takřka ve všech případech se jedná o češtinu, jelikož všichni respondenti žijí v České republice. Když hovoří česky, nemusí tolik přemýšlet, komunikace je plynulejší, přirozenější a jejich slovní zásoba je bohatší. Naproti tomu při komunikaci nedominantním jazykem popisují mezikulturní jedinci (n=11) pocit stresu, úzkosti, nejistoty. Strach, že se ztrapní a

udělají chybu. Tyto pocity jsou často spojeny s pocitem bezmoci, kdy jedinec není schopen stoprocentně spoléhat na své jazykové zdroje.

Na druhou stranu mají jedinci tendenci často si omlouvat tuto nedokonalost komunikace druhým jazykem. Pokud se ale jedná o nedostatky v jejich dominantním jazyce na úrovni špatného skloňování, chybné gramatiky či zaměňování slov, takové selhání prožívají více dramaticky a cítí uží stud. V tomto případě je to vnímáno jako závažný zásah do jejich sebepojetí.

S tímto poznatkem souzní studie Mijatoviće a Tytusové (2016), jež došla k závěru, že mluvčí může pociťovat negativní emoce při komunikaci v jazyce, který ovládá méně dokonale. Rovněž je v souladu s názory Bialystok et al. (2004), jež tvrdí, že jedinci vyrůstající v mezikulturním prostředí mohou mít obtíže s gramatikou, plynulostí v používání slov a disponovat menší slovní zásobou. Toto se může projevit i v dospělosti, kdy mají potíže s nalezením vhodných slov a občas tak dochází k zaměňování slov z jiného jazyka.

Toto zjištění rovněž souvisí s výsledky výzkumu Wilsonové (2013), která zjistila, že navzdory menší jazykové kompetenci nemusí vždy dojít ke vzniku negativních emocí. Pro někoho je schopnost komunikovat v několika jazycích zdrojem svobody, radosti a umožňuje kontakt s větším množstvím lidí. Mluvení v jiném jazyce tak může být provázeno jak pocity úzkosti, tak pocity osvobození a vzrušení.

Tato diplomová práce odhalila, že respondenti vykazují přirozený talent pro jazyky a že bilingvismus jim nabízí výhodu při učení se dalších jazyků během svého života. Toto zjištění je podpořeno Kingem a Mackeyem (2007), jež dokazují, že bilingvní děti mají tendenci rychleji porozumět významu slov než děti monolingvní. Bilingvní děti projevují flexibilnější a kreativnější myšlení, dosahují lepších výsledků ve verbálních i neverbálních testech IQ. Mají živou představivost a jsou lépe vybaveni k učení se dalších cizích jazyků v budoucnosti.

Respondenti dokážou přemýšlet, plánovat, rozhodovat se a snít ve více jazycích, kterými disponují. Pro provádění matematických výpočtů však zpravidla využívají pouze jazyk, ve kterém se učili matematiku ve škole. Provádět výpočty a logické operace v jiném jazyce je pro ně velmi náročné.

Pro respondenty bývá mnohdy emočně náročné vysvětlovat svou situaci a původ svému okolí. Musí čelit různým stereotypům a předsudkům, které se snaží odvrátit tím, že

hájí svou druhou kulturu. Zmiňují, že se často setkávají s nereálnými očekáváními ohledně svých schopností a kompetencí nebo stereotypy spojenými s jejich vzhledem, například s barvou pleti. To může vést k pocitu nepochopení. Zároveň prožívají vnitřní konflikt, že se liší od svých vrstevníků a svého okolí a nepatří pořádně ani do jedné z daných kultur.

Podobné problematice se v rámci kvantitativního výzkumu věnovali Navarrete a Jenkins (2011), kteří zjistili, že popisované pocity „jinakosti“ často způsobují rozporuplné chování respondentů, pocity studu, sebeobviňování, odmítání a diskriminaci od okolí, což vede k sociální a emocionální izolaci. Respondenti tohoto výzkumu tak mohou pociťovat zmatek ohledně své kulturní identity a hledají svůj „kulturní domov“.

Kromě vnitřního konfliktu, kdy se respondenti cítí, že nepatří plně do žádné z daných kultur a odlišují se od svých vrstevníků, se tento pocit odlišnosti také vztahuje k hrdosti a pocitu vlastní výjimečnosti. Respondenti v důsledku mezikulturní výchovy získali hlubší vhled do rozmanitosti světa, mají lepší přehled ve světovém dění a v porovnání se svými vrstevníky mají pocit, že jsou mnohem zkušenější.

To koresponduje s myšlenkou Benet-Martíneze a Haritatosé (2005). Dle jejich přesvědčení bikulturalismus přináší pocity hrdosti a jedinečnosti, bohatou a různorodou historii rodiny.

Téma bikulturní identity se stalo centrálním tématem analýzy, toto téma bylo probíráno v kontextu obohacení, integrace a subjektivně prožívaného vnitřního konfliktu. Z výsledků analýzy respondentů lze vyčíst, že kulturní identita prochází vývojem během života a tato evoluce je ovlivněna předchozími zkušenostmi s kulturou a jazykem, a také emocionálním prožíváním během procesu osvojování si jazyka.

Respondenti vnímají především výhody, které plynou z bilingvismu a bikulturality. Za jednu z hlavních výhod považují schopnost lepšího porozumění, vyjadřování a schopnost domluvit se v zahraničí, což jim umožňuje rozšiřovat svou síť přátel a známých. Schopnost myslet ve dvou jazycích umožňuje lépe a komplexněji porozumět různým významům a problémům, rozšiřuje obzory, poskytuje lepší přehled a jiný pohled na realitu. Dává jim nadhled a obohacuje jejich osobnost. Mezikulturní jedinci vnímají svou jedinečnost, která rozšiřuje jejich obzory a nabízí možnosti pro další osobní růst.

Tadmor et al. (2009) v souladu s našimi poznatky zdůraznili pozitivní stránky bikulturalismu. Jejich zjištění ukázala, že bikulturní jedinci mají širší vhled do složitých

konfliktů a dokážou zkoumat problémy z různých perspektiv. Mají schopnost lépe porozumět různým úhlům pohledu na danou situaci v porovnání s monokulturními jedinci. Diverzita v jejich kulturním zázemí přispívá k rozvoji tolerance, otevřenosti vůči okolí, snižuje výskyt předsudků a má pozitivní dopad na jejich kreativitu, inovativnost, schopnost přizpůsobit se různým situacím v myšlení a kvalitě rozhodování.

Všech šestnáct respondentů uvedlo, že se identifikují jako Češi, protože žijí v České republice a jsou tedy seznámeni s českou kulturou, která je pro ně přístupná a blízká. Zároveň však považují svou druhou kulturu za důležitou součást své osobnosti. Proto se aktivně zajímají o její aspekty a začleňují je do svého života, ať už jde o módu, tradiční jídla, způsob trávení volného času, určité tradice, svátky nebo náboženské praktiky. Tímto způsobem kombinují prvky obou kultur a volí si ty, které jim nejvíce vyhovují a které jim jsou nejbližší.

Projevily se osobnostní charakteristiky, které jsou společné všem respondentům a které jsou důsledkem jejich mezikulturní výchovy. Jednou z těchto charakteristik je tolerance vůči odlišným lidem, kulturám a různým názorům. Poté otevřenost, jež zahrnuje touhu po objevování nových kultur, vášně pro cestování, rozšířené obzory a schopnost vnímat svět z různých perspektiv. Respondenti také projevují další společné vlastnosti jako je komunikativnost, empatie, ochota pomáhat, pozitivní postoj, smysl pro humor, zvědavost, temperament, impulsivita, odolnost, přemýšlivost, upřímnost, samostatnost, schopnost postarat se o sebe a přizpůsobit se.

V souladu s tímto zjištěním, souvisí poznatek Millera et al. (2020), kteří tvrdí, že lidé vyrůstající v mezikulturních rodinách často projevují adaptabilitu a schopnost flexibilně reagovat na své prostředí. Ovládají více jazyků, jsou otevření novým zkušenostem, odolní vůči stresu, mají vůdčí schopnosti a mnohdy bývají emocionálně labilní.

9.2 Limity práce

S ohledem na omezený počet účastníků ve výzkumu a charakter jeho kvalitativního přístupu nelze získaná data považovat za obecně platná. Namísto toho nabízejí výsledky, které reflektují konkrétní zkušenosti v daném kontextu a poskytují detailní vhled do zkoumaných aspektů vyrůstání v mezikulturních rodinách.

Většina respondentů byla ve věku vynořující se dospělosti. Tento fenomén je popsán jako fáze mezi adolescencí a mladou dospělostí, obvykle se vyskytující v rozmezí 18 až 29

let (Arnett, 2011). Pouze jeden respondent byl starší, bylo mu konkrétně 34 let. V rámci tohoto rozhovoru nebyly pozorovány výrazné rozdíly oproti ostatním respondentům. Rozhovor s tímto respondentem byl pouze kratší a jeho odpovědi byly stručné z důvodu jeho omezených časových možností.

Použitý polostrukturovaný rozhovor pro sběr dat nevycházel z běžné standardizované metody. Nicméně každá otázka byla pečlivě promyšlena a vypracována s ohledem na studium dané problematiky a konzultována s vedoucím práce.

Jako potenciální omezení výzkumu lze také zvážit, že téměř všichni respondenti (n=14) v současnosti žijí v Praze. Je možné, že jejich výpovědi mohou být ovlivněny specifickými faktory spojenými s životem v hlavním městě. Na druhou stranu však Schwartz a Zamboanga (2008) poukazují na to, že pro biculturní jedince může být život ve velkých městech často výhodnější, protože zde existuje vyšší pravděpodobnost setkávání s imigranty a potřeba flexibilního přizpůsobení se kulturní rozmanitosti. V oblastech, kde převažuje jedna kultura, může být biculturní identita méně výhodná.

Dalším potenciálním omezením může být existující zkreslení ze strany výzkumníka, který může do výzkumu vnést své vlastní teorie, předsudky a vlastnosti (Hendl, 2005). V rámci výsledné analýzy jsem se získaná data pokusila validizovat svou vlastní reflexí.

9.3 Přínos práce a doporučení pro další výzkumná šetření

Co se týče přínosů této práce, lze konstatovat, že jsme se zaměřili na problematiku vyrůstání v mezikulturních rodinách a jeho dopady na psychologické aspekty mladých dospělých, zejména na formování jejich identity. Toto téma v České republice dosud nezískalo značnou pozornost, a proto jsme museli čerpat informace převážně ze zahraniční literatury. Nicméně věřím, že naše práce má přínos nejen pro mě samotnou, ale také pro oblast studia mezikulturních rodin v českém kontextu.

Během sběru dat jsem měla možnost setkat se s jedinci, kteří byli ochotní sdílet své cenné informace a osobní zkušenosti. Tato setkání byla velice příjemná a obohacující a některá z nich mě donutila hlouběji přemýšlet nad danou problematikou a zanechala ve mně hluboký dojem.

Jelikož tato práce využívá kvalitativní přístup, byla získána detailní data od omezeného počtu respondentů. Výzkum se soustředil na mladé dospělé vyrůstající v mezikulturních rodinách v České republice. Pro budoucí směřování a potencionální rozšíření tohoto výzkumu by bylo vhodné zvážit možnost jeho kvantitativního zpracování. K tomuto účelu by se mohl využít dotazník *Bicultural Identity Integration Scale (BIIS)*, který vytvořili Huynh a Benet-Martínez (2010). Tato diagnostická metoda navržená k měření integrace bikulturní identity, je postavena na Likertově škále a hodnotí úroveň vnímané slučitelnosti a blízkosti mezi dvěma etnickými identitami.

Výzkum by mohl zahrnovat kontrolní skupinu, což by umožnilo srovnání mladých dospělých vyrůstajících v mezikulturních rodinách s mladými dospělými z rodin, kde převládá jediná kultura. Tím by bylo možné detailně zkoumat rozdílné aspekty identity u těchto dvou skupin a přispělo by to k celkovému pochopení této problematiky.

10 ZÁVĚR

Hlavním cílem této diplomové práce bylo prozkoumat, jaký má vyrůstání v mezikulturní rodině dopad na psychologické aspekty mladých dospělých, zejména na proces formování jejich identity. Tuto problematiku jsme zkoumali pomocí rozsáhlého výzkumu, během něhož jsme prováděli šestnáct polostrukturovaných rozhovorů s cílem získat relevantní data. Analýzou těchto dat jsme přišli na následující poznatky:

- Vyrůstání v mezikulturní rodině umožňuje mladým dospělým utvářet přátelské vztahy s lidmi různých kultur a usnadňuje navazování kontaktů s cizinci.
- Mezikulturní jedinci udržují vazby se vzdálenými příbuznými, což jim umožňuje cítit spojení s druhou kulturou na dálku a jednodušší možnost vycestovat do dané země.
- Časté konflikty mezi rodiči způsobené rozdílným kulturním původem, mohou mít dopad na výběr partnera mladého dospělého, často preferují partnera ze stejné národnosti.
- Mezikulturní jedinci často čelí reakcím okolí na svou odlišnost, z toho důvodu aktivně přispívají k bourání kulturních předsudků a stereotypů.
- Bilingvní mladí dospělí projevují spojení se svou druhou kulturou prostřednictvím jazyka, který považují za nedílnou součást své bikulturní identity.
- Učení se jazyka druhé kultury prostřednictvím poslechu a komunikace s rodinou a příbuznými často vede k nejistotám v gramatice a obavám z chyb a ze ztrapnění.
- Mezikulturní jedinci často vykazují talent pro jazyky.
- V jednom jazyce se jedinci cítí autentičtější, protože nemusí tolik přemýšlet o svém projevu a mají v tomto jazyce bohatší slovní zásobu. Často je tímto dominantním jazykem čeština.
- Jazyk a způsob myšlení jsou vzájemně propojeny a mají dopad na způsob, jakým mladí dospělí přemýšlí v různých situacích a v závislosti na lidech, kteří je v danou chvíli obklopují.

- Při komunikaci v různých jazycích jedinci vnímají, jako by měli odlišné osobní charakteristiky. Vnímají jinou intonaci a tón svého hlasu.
- Mezikulturní jedinci se převážně identifikují jako Češi, ale projevují aktivní zájem o svou druhou kulturu.
- Tolerance k odlišným kulturám, přizpůsobivost, otevřenost a schopnost vnímat svět z různých perspektiv jsou hlavní společné osobnostní charakteristiky mezikulturních mladých dospělých.
- Mezikulturní mladí dospělí obohacují svůj životní styl o prvky druhé kultury.
- Cítí se odlišní a jedineční, což může přinášet pocity hrdosti, ale také způsobit pocit odtržení od obou kultur.

11 SOUHRN

Tato diplomová práce se věnuje tématu vyrůstání v mezikulturních rodinách v rámci České republiky a jeho dopadu na psychologické aspekty mladých dospělých s důrazem na proces formování jejich identity. Práce je rozčleněna na dvě hlavní části: teoretickou a výzkumnou.

Teoretická část práce sestává ze tří hlavních kapitol, které slouží k uvedení čtenáře do problematiky a poskytnutí základního rámce. V první kapitole jsem se věnovala tématu mezikulturních rodin a jeho širšímu kontextu. Zahrnula jsem vymezení disciplíny mezikulturní a interkulturní psychologie, definici kultury a její vztah k jedinci a rodině. Poukázala jsem na předsudky, stereotypy a vývoji tolerance vůči nim. Dále se kapitola zaměřila na možná úskalí mezikulturního partnerství a specifika výchovy dětí v mezikulturních rodinách. Kdy dle Romana (2008) existují tři možné přístupy k řešení rozdílů výchovných stylů v mezikulturní rodině. Rodiče mohou buď akceptovat výchovný styl dominantní kultury, ve které rodina žije nebo zvolit způsob výchovy jednoho z partnerů. Třetím přístupem je kombinovat prvky obou kultur a vychovávat děti individuálním způsobem. Tato volba může sice způsobit u dětí určitou nejistotu a zmatek ale zároveň jim poskytuje širší kulturní perspektivu a rozmanitost výchovných postupů, což přispívá k jejich adaptabilitě.

Druhá kapitola se podrobně zabývala bilingvismem, zmiňuje Sapir-Whorfovu hypotézu a vývoj jazyka u bilingvních dětí, které začíná v prenatálním období mezi 22. až 24. týdnem těhotenství. Dítě začíná vnímat zvuky z vnějšího světa a reaguje na ně (Baker, 2014). Podle McLaughlina (1978) je hlavním rozdílem mezi bilingvními a monolingvními jedinci schopnost rozlišovat dva jazykové kódy, jinak se zdá, že základní mechanismy řečového vývoje jsou obdobné. Není tedy nutné, aby bilingvní jedinci disponovali speciálními schopnostmi nebo odlišnými kognitivními procesy. K osvojení jazyka využívají podobné mechanismy. Bilingvní jedinci nevnímají oba jazyky jako oddělené systémy, což může vést k občasnému míchání těchto jazyků. Avšak časem dochází k postupnému omezení tohoto jevu (Harding-Esch & Riley, 2003).

Poslední kapitola teoretické části vymezuje období mladé dospělosti, definuje osobnost a identitu. Zaměřuje se na pojmy bikulturní identita a pocit odlišnosti neboli feeling different fenomén, kdy multilingvní jedinci často popisují, že se v každém jazyce cítí

odlišně, a dokonce projevují rozdílné vlastnosti. Tyto pocity odlišnosti se zpravidla objevují, když komunikují v různých jazycích. Někdy jsou upozorňováni na tyto změny svým okolím (Dewaele & Nakano, 2013). Součástí poslední kapitoly jsou výzkumy zabývající se tím, jaký dopad má kultura na identitu jedince v mladém dospělém věku.

Následně se dostáváme k výzkumné části práce, která vychází z uvedených teoretických základů. V rámci této části jsem si kladla za cíl zodpovědět tři klíčové výzkumné otázky: 1. Jaký dopad má zkušenost vyrůstání v mezikulturní rodině na vztahy a sociální interakce mladého dospělého jedince? 2. V jakých aspektech se bilingvismus projevuje ve vývoji identity mladého dospělého? 3. Jaké jsou společné prvky v rámci chování a prožívání mladých dospělých, kteří vyrůstali v mezikulturních rodinách?

Byl proveden kvalitativní výzkum. Jak uvádí Hendl (2005), kvalitativní výzkum je charakterizován důkladným zkoumáním daného fenoménu, bohatstvím dat a holistickým přístupem, který usiluje o odhalení souvislostí. Dále jsme se věnovali způsobu sběru dat, v rámci tohoto výzkumu jsme zvolili polostrukturovaný rozhovor.

S cílem dosáhnout reprezentativního vzorku byl použit záměrný výběr, který byl dále doplněn metodou sněhové koule. Do výzkumného souboru bylo zařazeno celkem šestnáct respondentů, z nichž devět bylo žen a sedm mužů. Tito respondenti vyhovovali předem stanoveným kritériím. Všichni vyrůstali v mezikulturních rodinách v České republice, kdy jeden z jejich rodičů byl Čech či Slovák a druhý pak jiné národnosti. Respondenti spadali do věkové kategorie mladá dospělá, tedy věkového rozmezí od 20 do 35 let. Průběh rozhovorů probíhal buď při osobním setkání nebo formou online rozhovorů. Záznamy všech rozhovorů byly převedeny z diktafonových nahrávek do textové podoby.

Dále následovala analýza dat prováděná metodou zakotvené teorie. V prvním kroku jsme se věnovali otevřenému kódování, kdy jsme přiřadili kategorie a pojmenovali výpovědi. Pro tuto fázi jsme použili software Atlas.ti. Následně jsme pokračovali v axiálním kódováním, kde jsme identifikovali vztahy mezi kategoriemi a prováděli nová uspořádání dat. Kategorie byly následně začleněny do paradigmatického modelu s následující strukturou: (A) PŘÍČINNÉ PODMÍNKY: *Rodinná dynamika a Mnohojazyčnost* → (B) JEV: *Bikulturní identita* → (C) KONTEXT: *Utváření vztahů* → (D) INTERVENUJÍCÍ PODMÍNKY: *Stereotypy a předsudky* → (E) STRATEGIE JEDNÁNÍ A INTERAKCE: *Adaptabilita* → (F) NÁSLEDKY: *Prožívání a Životní styl*. V závěrečném selektivním kódování jsme identifikovali centrální kategorii *Bikulturní identita*.

Co se týče první výzkumné otázky, došli jsme k následujícím poznatkům: Vyrůstání v mezikulturní rodině má dopad na utváření vztahů a sociální interakce mladých dospělých. Díky kombinaci kultur a znalosti více jazyků mají jedinci rozšířené možnosti navazování vztahů s lidmi ze zahraničí a mnohdy se obklopují lidmi jiných národností i v místě svého bydliště. Udržují kontakt se svými vzdálenými příbuznými skrz sociální sítě, vnímají podporu na dálku a dostupnější formu cestování do dané země. Konflikty mezi rodiči způsobené kulturními rozdíly mohou mít dopad při výběru partnera. Mezikulturní jedinci se často setkávají s reakcemi okolí na svou odlišnost a snaží se bourat kulturní předsudky.

Pokud jde o druhou výzkumnou otázku, lze konstatovat, že respondenti sdílí následující zkušenost: Bilingvismus spojuje mladé dospělé s více kulturami a jazyky, což formuje jejich bikulturní identitu. Učení se druhého jazyka může způsobit nejistoty v rámci gramatiky a obavy z chyb a ze ztrapnění. V konečném důsledku má pozitivní dopad na učení se dalších jazyků v budoucnosti a na schopnost navazovat vztahy s lidmi z různých zemí. Při schopnosti komunikovat v obou jazycích jedinci pociťují hrdost, a to má pozitivní dopad na jejich celkové sebepojetí a sebehodnocení. Jazyk úzce souvisí se způsobem myšlení. Logické operace a matematické výpočty mezikulturní jedinci provádějí v jazyce, ve kterém prošli základní školství. Při komunikaci v různých jazycích mohou pociťovat feeling different fenomén, což má dopad na vnímání sebe samých.

V rámci třetí výzkumné otázky byly identifikovány společné rysy a charakteristiky v prožívání a chování mezikulturních jedinců, kteří se převážně identifikují jako Češi. Upřednostňují českou kulturu, což má dopad na jejich životní rozhodnutí a preferenci setrvat i nadále v České republice. Díky mezikulturní výchově jsou otevření, tolerantní a mají široký obzor, což se projevuje jejich touhou cestovat, komunikativností, empatií a schopností vnímat svět z různých perspektiv. Snaží se aktivně objevovat svou druhou kulturu a začleňovat její prvky do svého životního stylu. Bikulturní identita přináší pocity jedinečnosti, hrdosti, ale někdy i odtržení od obou kultur a obtíže se začlenit.

Výsledky této práce výrazně korespondují s mezinárodními studii zabývajícími se touto problematikou.

LITERATURA

1. Adler, M. K. (1977). *Collective and individual bilingualism: A sociolinguistic study*. Buske.
2. Allport, G. W. (2004). *O povaze předsudků*. Prostor.
3. Arnett, J. J. (2002). The psychology of globalization. *American Psychologist*, 57(10), 774–783. doi:10.1037/0003-066x.57.10.774
4. Arnett, J. J. (2011). *Debating emerging adulthood: Stage or process*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199757176.001.0001>
5. Baker, C. (2011). *Foundations of bilingual education and bilingualism*. Multilingual matters.
6. Baker, C. (2014). *A parents' and teachers' guide to bilingualism*. Multilingual Matters.
7. Baker, C., & Jones, S. P. (1998). *Encyclopedia of bilingualism and bilingual education*. Multilingual Matters.
8. Barron-Hauwaert, S. (2004). *Language strategies for bilingual families: The one-parent-one-language approach*. Multilingual Matters.
9. Barron-Hauwaert, S. (2011). *Bilingual siblings: Language use in families*. Multilingual Matters.
10. Benet-Martínez, V., & Haritatos, J. (2005). Bicultural Identity Integration (BII): Components and Psychosocial Antecedents. *Journal of Personality*, 73(4), 1015–1050. doi:10.1111/j.1467-6494.2005.00337.x
11. Benet-Martínez, V., Leu, J., Lee, F., & Morris, M. W. (2002). Negotiating Biculturalism. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 33(5), 492–516. doi:10.1177/0022022102033005005
12. Berry, J. W. (2002). *Cross-cultural psychology: Research and applications*. Cambridge University Press.
13. Berzonsky, M. D. (1989). Identity Style. *Journal of Adolescent Research*, 4(3), 268–282. doi:10.1177/074355488943002
14. Berzonsky, M. D. (2003). Identity Style and Well-Being: Does Commitment Matter? *Identity*, 3(2), 131–142. doi:10.1207/s1532706xid030203
15. Bialystok, E., Craik, F. I. M., Klein, R., & Viswanathan, M. (2004). Bilingualism, Aging, and Cognitive Control: Evidence From the Simon Task. *Psychology and Aging*, 19(2), 290–303. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.19.2.290>
16. Blatný, M. (2017). *Psychologie celoživotního vývoje*. Karolinum.

17. Bosma, H. A., & Kunnen, E. S. (2001). Determinants and mechanisms in ego identity development: A review and synthesis. *Developmental Review*, 21(1), 39–66. <https://doi.org/10.1006/drev.2000.0514>
18. Cakirpaloglu, P. (2012). *Úvod do psychologie osobnosti*. Grada Publishing.
19. Canary, D. J., & Dainton, M. (2003). *Maintaining relationships through communication: Relational, contextual, and cultural variations*. Routledge.
20. Caudill, W., & Weinstein, H. (1969). Maternal Care and Infant Behavior in Japan and America. *Psychiatry*, 32(1), 12–43. doi:10.1080/00332747.1969.1102357
21. Chen, S. X., Benet-Martinez, V., & Harris Bond, M. (2008). Bicultural Identity, Bilingualism, and Psychological Adjustment in Multicultural Societies: Immigration-Based and Globalization-Based Acculturation. *Journal of Personality*, 76(4), 803–838. doi:10.1111/j.1467-6494.2008.00505.x
22. Cools, C. (2011). *Relational Dialectics in Intercultural Couples' Relationships* (Disertační práce). Získáno 12. července 2023 z <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/37189/9789513945732.pdf>Jyvässkylä
23. Corbinová, J., & Strauss, A. L. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce.
24. Černý, J. (2005). *Malé dějiny lingvistiky*. Portál.
25. Dasen, P. R., Berry, J. W., & Sartorius, N. (1988). *Health and cross-cultural psychology*. Newbury Park, CA: Sage.
26. De Houwer, A. (2009). *Bilingual first language acquisition*. Multilingual Matters.
27. Dewaele, J.-M., & Nakano, S. (2013). Multilinguals' perceptions of feeling different when switching languages. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 34(2), 107–120. doi:10.1080/01434632.2012.712133
28. Dunnette, M. D., & Hough, L. M. (Eds.). (1992). *Handbook of industrial and organizational psychology* (2. vydání). Consulting Psychologists Press.
29. Eriksen, T. H. (2008). *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Portál.
30. Erikson, E. H. (1968). *Identity, youth and crisis*. New York: W. W. Norton Company.
31. Ferjenčík, J. (2010). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Portál.
32. Fitzgerald, H. (2003). *How different are we: spoken discourse in intercultural communication: the significance of the situational context*. Multilingual matters.

33. Frank, O. S. (1978). Adjustment in Intercultural Marriage. Edited by Wen-Shing Tseng, John F. McDermott, Jr. and Thomas W. Maretzki. Honolulu: University Press of Hawaii. *The British Journal of Psychiatry*, 133(3), 277-277. doi:10.1192/S0007125000004001
34. Geist, B. (2000). *Psychologický slovník* (2. vydání). Vodnář.
35. Goodwin, R. (1999). *Personal relationships across cultures*. Psychology Press.
36. Grosjean, F. (1982). *Life with two languages: an introduction to bilingualism*. Harvard University Press.
37. Grosjean, F. (2014). Bicultural bilinguals. *International Journal of Bilingualism*, 19(5), 572–586. doi:10.1177/1367006914526297
38. Grosjean, F., & Li, P. (2019). *Psycholingvistika bilingvismu*. Charles University in Prague, Karolinum Press.
39. Harding-Esch, E., & Riley, P. (2003). *The bilingual family: A handbook for parents*. Cambridge University Press.
40. Hartl, P., & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Portál.
41. Havlík, R., & Kořa, J. (2011). *Sociologie výchovy a školy* (Vyd. 3). Portál.
42. Hayes, N. (2013). *Základy sociální psychologie*. Portál.
43. Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Portál.
44. Hofstede, G. (1984). *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Sage.
45. Hofstede, G., Hofstede G. J. (2007). *Kultury a organizace. Software lidské mysli: Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Linde.
46. Hong, Y., Morris, M. W., Chiu, C., & Benet-Martínez, V. (2000). Multicultural minds: A dynamic constructivist approach to culture and cognition. *American Psychologist*, 55(7), 709–720. doi:10.1037/0003-066x.55.7.709
47. Huynh, Q L, & Benet-Martínez, V. (2010). Bicultural identity integration scale- Version 2: Development and validation. *Manuscript in Preparation*.
48. Kaufmann-Huber, G. (1998). *Děti potřebují rituály*. Portál.
49. Kelley, H.H. (1982). Personal Relationships: Their Structures and Processes. *Psychology Press*. <https://doi.org/10.4324/9780203781586>
50. Kern, H., Mehl, C., Nolz, H., Peter, M., & Wintersperger, R. (2015). *Přehled psychologie*. Portál.
51. King, K. A., & Mackey, A. (2007). *The bilingual edge: Why, when, and how to teach your child a second language*. New York: Collins.

52. Klopff, D.W. (1987). *Intercultural Encounters: The Fundamentals of Intercultural Communications*. Colorado, Morton Publishing company.
53. Koven, M. (2001). *Comparing Bilinguals' Quoted Performances of Self and Others in Tellings of the Same Experience in Two Languages*. *Language in Society*, 30(4), 513. Získáno 13. září 2023 z <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,url,uid&db=edsjsr &AN=edsjsr.4169135&lang=cs&site=eds-live>
54. Kroger, J., & Marcia, J. E. (2011). The identity statuses: Origins, meanings, and interpretations. In S. J. Schwartz, K. Luyckx, & V. L. Vignoles. *Handbook of identity theory and research (pp. 31–53)*. Springer Science + Business Media. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-7988-9_2
55. Lacinová, L., Ježek, S., & Macek, P. (2016). *Cesty do dospělosti: psychologické a sociální charakteristiky dnešních dvacátníků*. Masarykova univerzita.
56. LaFromboise, T., Coleman, H., & Gerton, J. (1993). Psychological impact of biculturalism: Evidence and theory. *Psychological Bulletin*, 114(3), 395–412. <https://doi.org/10.4324/9781315822129-18>
57. Lachout, M. (2017). *Bilingvismus a bilingvní výchova na příkladu bilingvismu česko-německého*. Togga.
58. Lampe, P. E. (1982). Interethnic dating. *International Journal of Intercultural Relations*, 6(2), 115–126. doi:10.1016/0147-1767(82)90042-6
59. Lečbych, M. (2008). *Mentální retardace v dospívání a mladé dospělosti*. Univerzita Palackého v Olomouci.
60. Lechta, V. (2010). *Základy inkluzivní pedagogiky: Dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. Portál.
61. Lewandowski, D. A., & Jackson, L. A. (2001). Perceptions of Interracial Couples: Prejudice at the Dyadic Level. *Journal of Black Psychology*, 27(3), 288–303. doi:10.1177/0095798401027003003
62. Loučimová, B. (2006). *Psychologické aspekty interkulturních partnerských vztahů*. (Diplomová práce). Univerzita Karlova v Praze. Získáno 7. června 2023 z <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/4610>
63. Luyckx, K., Schwartz, S. J., Berzonsky, M. D., Soenens, B., Vansteenkiste, M., Smits, I., & Goossens, L. (2008). Capturing ruminative exploration: Extending the

- four-dimensional model of identity formation in late adolescence. *Journal of research in personality*, 42(1), 58-82. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2007.04.004>
64. Marcia, J. E. (1980). Identity in adolescence. *Handbook of adolescent psychology*, 9(11), 159-187. doi:10.1002/9780470479193
 65. Markus, H. R., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98(2), 224–253. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.98.2.224>
 66. McFadden, J., & Moore III, J. L. (2001). *International Journal for the Advancement of Counselling*, 23(4), 261–268. doi:10.1023/a:1014420107362
 67. McLaughlin, B. (1978). *Second language acquisition in childhood*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. Inc., Publishers.
 68. Meisel, J. M. (2011). *First and second language acquisition: Parallels and differences*. Cambridge University Press.
 69. Mijatović, M., & Tytus, A. E. (2016.). The bi-personal bilingual: a study of the perceived feeling of a changed self. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 22(2), 224–236. doi: 10.1080/13670050.2016.1248373
 70. Miller, S. T., Wiggins, G. M., & Feather, K. A. (2020). Growing up Globally: Third Culture Kids' Experience with Transition, Identity, and Well-Being. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 42(4), 414–423. doi:10.1007/s10447-020-09412-y
 71. Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Grada.
 72. Moghaddam, F. M., & Taylor, D. M. (1994). *Theories of intergroup relations: International social psychological perspectives*. Bloomsbury Publishing USA.
 73. Moree, D. (2015). *Základy interkulturního soužití*. Portál.
 74. Morgensternová, M., & Šulová, L. (2007). *Interkulturní psychologie: rozvoj interkulturní senzitivity*. Karolinum.
 75. Morgensternová, M., Šulová, L., & Scholl, L. (2011). *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Wolters Kluwer Česká republika.
 76. Možný, I. (1999). *Sociologie rodiny*. Sociologické nakladatelství (SLON).
 77. Murphy, R. F. (1998). *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Sociologické nakladatelství (SLON).
 78. Nakonečný, M. (1997). *Encyklopedie obecné psychologie*. Academia.
 79. Nakonečný, M. (2020). *Sociální psychologie*. Stanislav Juhaňák - Triton.

80. Navarrete, V., & Jenkins, S. R. (2011). Cultural homelessness, multiminority status, ethnic identity development, and self esteem. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(6), 791–804. doi:10.1016/j.ijintrel.2011.04.00
81. Nový, I. (1996). *Interkultúrní management: lidé, kultura a management*. Grada.
82. Okita, T. (2002). *Invisible work: Bilingualism, language choice and childrearing in intermarried families*. John Benjamins Publishing.
83. Oksaar, E. (1999). Multilingualism, Multiculturalism and Intercultural Communication. In *Intercultural Communication and Changing National Identities. Selected Papers from Symposium 6-9th November 1997*.
84. Petrusek, M., Vodáková, A., & Maříková, H. (1996). *Velký sociologický slovník (I, A-O)*. Karolinum.
85. Phinney, J.S., & Devich-Navarro, M. (1997). Variations in bicultural identification among African American and Mexican American adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 7(1), 3–32.
86. Piller, I. (2010). Cross-cultural communication in intimate relationships. In D. Matsumoto, D. Matsumoto (Eds.), *APA handbook of intercultural communication (259- 275)*. Washington: American Psychological Association.
87. Průcha, J. (2001). *Multikulturní výchova: teorie - praxe - výzkum*. ISV nakladatelství.
88. Průcha, J. (2010). *Interkulturní psychologie: Sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. Portál.
89. Průcha, J. (2011). *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Grada Publishing.
90. Roberts, K. H., & Boyacigiller, N. (1983). Research Review: A Survey of Cross-National Organizational Researchers: Their Views and Opinions. *Organization Studies*, 4(4), 375–386. doi:10.1177/017084068300400405
91. Romano, D. (2008). *Intercultural marriage: Promises and pitfalls*. Nicholas Brealey.
92. Ross, M., Xun, W. Q. E., & Wilson, A. E. (2002). Language and the Bicultural Self. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(8), 1040–1050. doi:10.1177/01461672022811003
93. Říčan, P. (2010). *Psychologie osobnosti: Obor v pohybu, 6., revidované a doplněné vydání*. Grada.
94. Samovar, L. A., Porter, R. E., McDaniel, E. R., & Roy, C. S. (2013). *Communication between cultures (8. vydání)*. Wadsworth.

95. Sapir, E. (2004). *Language: an introduction to the study of speech*. Dover Publications.
96. Saunders, G. (1988). *Bilingual Children: From Birth to Teens*. Philadelphia: Multilingual Matters.
97. Schmidt-Mackey, I. (1971). *Language strategies of the bilingual family*. Získáno 29. srpna 2023 z <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED060740.pdf>
98. Schwartz, S. J., & Unger, J. B. (2010). Biculturalism and Context: What Is Biculturalism, and When Is It Adaptive? *Human Development*, 53(1), 26–32. doi:10.1159/000268137
99. Schwartz, S. J., & Zamboanga, B. L. (2008). Testing Berry's model of acculturation: A confirmatory latent class approach. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 14(4), 275–285. doi:10.1037/a0012818
100. Smolíková, K. (2006). *Cizí jazyky v předškolním vzdělávání*. In: Metodický portál RVP.CZ [online]. Získáno 3. září 2023 z <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/569/cizi-jazyky-v-predskolnim-vzdelavani.html?print=1>
101. Sokolová, G., Hernová, Š. & Šrajeroová, O. (1997). *Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy*. Šenov u Ostravy: Tilia.
102. Soukup, V. (2000). *Přehled antropologických teorií kultury*. Portál.
103. Stafford, L. (2004). *Maintaining long-distance and cross-residential relationships*. London: Routledge.
104. Sumner, R., Burrow, A. L., & Hill, P. L. (2014). Identity and Purpose as Predictors of Subjective Well-Being in Emerging Adulthood. *Emerging Adulthood*, 3(1), 46–54. doi:10.1177/2167696814532796
105. Swain, M. (1971). *Bilingualism, Monolingualism, and Code Acquisition*. Získáno 2. září 2023 z <https://eric.ed.gov/?id=ED060748>
106. Šrajeroová, O. (2003) *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého.
107. Šulová, L. (2005). *Raný psychický vývoj dítěte*. Karolinum.
108. Tadmor, C. T., Tetlock, P. E., & Kaiping Peng. (2009). Acculturation Strategies and Integrative Complexity. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 40(1), 105–139. doi:10.1177/0022022108326279
109. Titone, R. (1990). Early bilingual growth as an objective of basic education. *Canadian Modern Language Review*, 46(4), 675-688. doi:10.3138/cmlr.46.4.675

110. Trompenaars, F., & Hampden-Turner, C. (2011). *Riding the waves of culture: Understanding diversity in global business*. Nicholas Brealey International.
111. Van Oudenhoven, J. P. (2011). *Cross-culturele psychologie de Zoektocht Naar Verschillen en overeenkomsten Tussen Culturen*. Uitgeverij Coutinho.
112. Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Portál.
113. Vitásková, K. (2013). *Fylogeneze a ontogeneze řeči*. Univerzita Palackého v Olomouci.
114. Vivero, V. N., & Jenkins, S. R. (1999). Existential hazards of the multicultural individual: Defining and understanding “cultural homelessness.” *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 5(1), 6–26. doi:10.1037/1099-9809.5.1.6
115. Votřel, J. (2008). *Sapir-Whorfova hypotéza*. (Bakalářská práce). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Získáno 17. července 2023 z https://theses.cz/id/xae0r1/downloadPraceContent_adipIdno_12504?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dsapir%20whorfovy%20hypot%C3%A9zy%26start%3D1
116. Vrhel, F. (1981). *Základy etnolingvistiky*. Univerzita Karlova.
117. Vybíral, Z. (2000). *Psychologie lidské komunikace*. Portál.
118. Výrost, J., & Slaměník, I. (2008). *Sociální Psychologie*. Grada.
119. Wilson, R. (2013). Another language is another soul. *Language and Intercultural Communication*, 13(3), 298–309. doi:10.1080/14708477.2013.804534

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Abstrakt v českém jazyce
2. Abstrakt v anglickém jazyce
3. Informovaný souhlas
4. Seznam otázek pro polostrukturovaný rozhovor
5. Anamnestický dotazník
6. Pozvánka k účasti ve výzkumu

Příloha č. 1: Abstrakt v českém jazyce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Psychologické aspekty mladých dospělých, kteří vyrostli v mezikulturních rodinách v České republice

Autor práce: Bc. Julie Hřebenová

Vedoucí práce: PhDr. Veronika Šmahajová, Ph.D.

Počet stran a znaků: 89 stran, 178 970 znaků

Počet příloh: 6

Počet titulů použité literatury: 119

Abstrakt (800–1200 zn.):

Cílem této studie je zmapovat zkušenost mladých dospělých, kteří vyrostli v mezikulturních rodinách v České republice. V kontextu současné globalizace je toto téma obzvláště aktuální. Výzkumný soubor je získán metodou prostého záměrného výběru doplněným o metodu sněhové koule, tvoří šestnáct respondentů. V rámci této kvalitativní studie jsou provedeny polostrukturované rozhovory s respondenty, kteří mají jednoho rodiče české a druhého rodiče odlišné národnosti. Analýza dat je prováděna metodou zakotvené teorie. Výsledky ukazují, že mezikulturní mladí dospělí se převážně identifikují jako Češi, ale projevují silný zájem o svou druhou kulturu, kterou integrují do svého životního stylu. Odlišné pohledy na svět jejich rodičů v důsledku rozdílných kultur mají dopad na jejich volbu partnera a způsob, jakým navazují přátelské vztahy i s lidmi ze zahraničí. Mezikulturní výchova je spojena s osobnostními vlastnostmi jako je tolerance, přizpůsobivost a otevřenost vůči odlišným kulturám. Mladí dospělí projevují spojení se svou druhou kulturou prostřednictvím jazyka, který považují za nedílnou součásti své bikulturní identity.

Klíčová slova: mezikulturní rodiny, bikulturní identita, bilingvismus, mladá dospělost

Příloha č. 2: Abstrakt v anglickém jazyce

ABSTRACT OF THESIS

Title: Psychological aspects of young adults who grew up in intercultural families in the Czech Republic

Author: Bc. Julie Hřebenová

Supervisor: PhDr. Veronika Šmahajová, Ph.D.

Number of pages and characters: 89 pages, 178 970 characters

Number of appendices: 6

Number of references: 119

Abstract (800–1200 characters):

The study aims to map the experiences of young adults raised in intercultural families in the Czech Republic, a topic particularly relevant in the current era of globalization. Sixteen respondents were selected through simple purposive selection and the snowball method. Semi-structured interviews were conducted as part of this qualitative study with respondents having one Czech parent and one of a different nationality. Grounded theory method was used for data analysis. The results reveal that intercultural young adults predominantly identify as Czech, yet maintain a strong interest in their second culture, integrating it into their lifestyle. Their parents' differing worldviews influence partner choices and the establishment of international friendships. Intercultural education is associated with traits like tolerance, adaptability, and openness to various cultures. Young adults maintain a connection to their second culture through language, considering it an integral part of their bicultural identity.

Key words: intercultural families, bicultural identity, bilingualism, young adulthood

Příloha č. 3: Informovaný souhlas

Informovaný souhlas s účastí na výzkumu v rámci magisterské diplomové práce

Vážený pane, vážená paní, v souladu se zásadami etické realizace výzkumu Vás žádám o souhlas s Vaší účastí ve výzkumném projektu v rámci diplomové práce.

Název práce: **Psychologické aspekty mladých dospělých, kteří vyrostli v mezikulturních rodinách v České republice**

Autor práce: Bc. Julie Hřebenová, e-mail: julie.hrebenova01@upol.cz

Název pracoviště: Katedra psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

Vedoucí práce: PhDr. Veronika Šmahajová, Ph.D.

Cíl výzkumu: Zjistit, jaký dopad má mezikulturní výchova na psychologické aspekty mladých dospělých, kteří vyrostli v České republice.

Vámi sdělené informace budou doslovně přepsány do podoby anonymizovaného přepisu. Zvukový záznam bude dostupný pouze mé osobě a spolu s anonymizovaným přepisem bude po odevzdání diplomové práce smazán. Výzkum je zcela anonymní. Veškeré citlivé údaje, které by mohly vést k Vaší identifikaci, nebudou uvedeny v textu analýzy ani jinak zveřejněny. Výsledky výzkumu budou zveřejněny v diplomové práci. Anonymizovaný přepis může být poskytnut odborné veřejnosti za účelem kontroly výsledků výzkumu, případně za účelem další analýzy a interpretace.

Dobrovolně souhlasím s účastí na výše uvedeném projektu. Prohlašuji, že mě řešitel projektu seznámil s podmínkami účasti na výzkumu k diplomové práci s názvem Psychologické aspekty mladých dospělých, kteří vyrostli v mezikulturních rodinách v České republice. Beru na vědomí, že informace, které sdělím řešiteli projektu, jsou anonymní a nebudou využity jinak než k interpretaci výsledků v rámci diplomové práce. Řešitel projektu mě rovněž informoval o nahrávání rozhovoru na diktafon a možnosti kdykoliv ukončit svou účast na projektu.

Jméno a příjmení účastníka:.....

Podpis účastníka:

Datum podpisu:.....

Příloha č. 4: Seznam otázek pro polostrukturovaný rozhovor

1. S jakou kulturou se v současnosti nejvíce identifikujete?
2. Jaké to je vyrůstat v mezikulturní rodině? (Popište, prosím, svoji zkušenost) Doplnkové otázky: V čem je to podle Vás obtížnější? V čem Vás vyrůstání v mezikulturní rodině obohatilo?
3. Jaká byla výchova Vašich rodičů?
4. Jaký dopad mělo vyrůstání v mezikulturní rodině na Váš životní styl a postoj k životu? V čem nejvíce?
5. Jakým způsobem jste si osvojil/a jazyky v dětství?
6. Jak se projevovala Vaše schopnost mluvit (více) jazyky ve škole? Spíše Vám pomohla nebo byla na obtíž? V čem?
7. V jakém jazyce nejčastěji přemýšlíte?
8. Jak se cítíte, když komunikujete česky a jak se cítíte, když komunikujete Vaším druhým jazykem? Pociťujete v tom rozdíl?
9. Jak využíváte schopnost mluvit vícero jazyky ve svém pracovním či osobním životě?
10. Jak byste popsal/a své vlastnosti pomocí tří slov?
11. Jak sebe sama vnímáte oproti českým vrstevníkům? Jak se to projevuje ve Vašem chování a vystupování?
12. Co na Vás druzí oceňují?
13. Je něco, co tady nezaznělo a chtěl/a byste ještě doplnit?

Příloha č. 5: Anamnestický dotazník

14. Pohlaví: Muž / žena / jiné

15. Věk:

16. Národnost Vašich rodičů: matka..... otec.....

17. Forma soužití Vašich rodičů, když jste vyrůstal/a:

- a) Žili ve společné domácnosti
- b) Žili odděleně, každý v jiný zemi
- c) Žili odděleně, ve stejné zemi
- d) Jiné

18. Země, ve kterých jste vyrůstal/a + počet let (vč. počtu let v ČR):

.....
.....

19. Jazyky, kterými mluvíte:

.....
.....

20. Jazyky, kterými se u Vás doma hovořilo: Ovládáte oba jazyky svých rodičů?

.....
.....

21. Počet sourozenců a jejich pořadí:

.....

22. Nejvyšší dosažené vzdělání:

- a) ZŠ
- b) SŠ bez maturity
- c) SŠ s maturitou
- d) VOŠ
- e) VŠ

23. Povolání:.....

24. Občanství:.....

25. Náboženství:.....

26. Velikost sídla, ve kterém jste vyrůstal/a:

- a) Hlavní město
- b) Krajské město
- c) Okresní město
- d) Malé město (nad 2000 obyvatel)
- e) Vesnice

DO SVÉHO VÝZKUMU HLEDÁM RESPONDENTY!

Máš jednoho rodiče z Česka či
Slovenska a druhého z jiné země?

Je ti 20-35 let?

Ano? Tak to hledám právě tebe!

Jak vypadá zapojení do výzkumu?
Polostrukturovaný rozhovor

Kontaktuj mě:

 Julie Hřebenová
 jull.may
 juli.hrebenova@seznam.cz

